UNIVERSITATEA DE STAT DIN MOLDOVA

MOLDOSCOPIE

(PROBLEME DE ANALIZĂ POLITICĂ)

№1 (XXV), 2004

REVISTA ŞTIINŢIFICĂ TRIMESTRIALĂ

CHIŞINĂU – 2004

CZU
M

MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). –
Revista ştiinţifică trimestrială. - Chişinău: USM, №1 (XXV), 2004. – 176 p.

În aceast număr al revistei sînt examinate diferite probleme ale vieţii social-politice din Republica Moldova: instituţionalizarea şi dezvoltarea ştiinţei politice în Moldova, formarea şi funcţionarea sistemului partidist, impactul lui asupra diferitor aspecte ale vieţii social-politice din Moldova, sistemele electorale, elitele politice, căile de rezolvare al conflictului transnistrean, migraţiile internaţionale, cauzele, tendinţele, efectele şi remitenţele, relaţiile internaţionale şi politica externă, formarea şi promovorea imaginii ţării pe arena internaţională, etc.

Materialele sunt adresate studenţilor, profesorilor, celor ce se interesează de ştiinţă politică contemporană.

Descrierea CIP a Camerei naţionale a Cărţii
MOLDOSCOPIE: (Probleme de analiză politică). / Univ. de Stat din Moldova. - Ch.: Centrul Ed. al USM, 2004.
P.XXV. – 2004. – 176 p.
ISBN
50 ex.

32.001(478) (082)=

ISBN

S U M A R

Compartimentul	*ISTORIA ŞI TEORIA POLITOLOGIEI*	*7*
Мошняга В.	*Учебные и академические центры Республики Молдова в области политической науки.*	*7*
Compartimentul	*GUVERNAREA POLITICĂ ŞI ADMINISTRAREA PUBLICĂ*	*12*
Бянов Г.	*О роли Украины в контексте посреднических усилий по разрешению приднестровской проблемы.*	*12*
Compartimentul	*SOCIOLOGIA POLITICĂ*	*22*
Bucătaru I.	*Contextul istoric şi socio-cultural al procesului de constituire al sistemului pluripartidist din Republica Moldova.*	*22*
Челидзе Н.	*Денежные переводы трудовых эмигрантов в Грузию.*	*36*
Margarint A.	*Etapele evoluției elitei politice posttotalitare din Republica Moldova.*	*41*
Margarint A., Cujbă V.	*Tendințele de dezvoltare elitei politice din Republica Moldova şi creşterea capacității de funcționare*	*50*
Moşneaga V., Rusnac Gh., Țurcan V.	*Migrațiunea forței de muncă în Republica Moldova: cauze, tendințe, efecte.*	*63*
Perciun V.	*Sistemul electoral în Israel: evoluția şi trăsăturile contemporane.*	*78*
Saca V.	*Transformări politico-partinice în dimensiuni de sistem: reflecții asupra societății moldoveneşti.*	*95*
Saca V., Aşevschi A.	*Interesul politic – vector determinant al activității de partid şi al relațiilor interpartinice.*	*108*
Tăbîrță S.	*Partidele politice şi modificarea suportului lor*	*114*

	social.	
Gorincioi R.	*Fenomenul democratizării în statele din Sud-Estul Europei: studiu comparativ.*	*121*
Gaţmaniuc N.	*Rolul factorului etnic în determinarea comportamentului electoral (cazul Găgăuziei).*	*131*
Стан В., Ежов А.	*Имидж политического лидера в Республике Молдова: некоторые аспекты*	*140*
Ţurcan G.	*Socializarea politică a studenţilor: probleme şi tendinţe.*	*148*
Compartimentul	*RELAŢII INTERNAŢIONALE*	*156*
Стеркул Н.	*К вопросу становления нового политического мышления в Республике Молдова*	*156*
Andrieş V.	*Ştiinţa politică europeană*	*162*

SUMMARY

Compartment THE HISTORY AND THEORY OF POLITICAL SCIENCES		***7***
Moşneaga V.	***The Political Sciences Educational and Academic Centers of Republic of Moldova***	***7***
Compartment POLITICAL GOVERNANCE AND PUBLIC ADMINISTRATION		***12***
Bianov G.	***About the Ukraine role in the context of intermediary efforts of settlement the Transnistrian conflict.***	***12***
Compartment POLITICAL SOCIOLOGY		***22***
Bucataru I.	***The Historical and Social-cultural context of the constitute process of the Pluriparty System in Republic of Moldova***	***22***
Celidze N.	***Money Transfers of the Labor Migrants into Georgia***	***36***
Margarint A.	***The stages of the evolution of post-totalitare political elite in Republic of Moldova.***	***41***
Margarint A., Cujba V.	***Tendinţele de dezvoltare elitei politice din Republica Moldova şi creşterea capacităţii de funcţionare***	***50***
Moşneaga V., Rusnac Gh., Ţurcan V.	***The migration of labor force in Moldova: chouses, tendencies and effects.***	***63***
Perciun V.	***Electoral System in Israel: The evolution and contemporary features.***	***78***
Saca V.	***The political and partycal transformations in system dimensions: reflection on Moldavian society.***	***95***
Saca V., Aşevschi A.	***Political interest – determining vector of the party activity an inter-party relations.***	***108***
Tăbîrţă S.	***Political parties and the modification of social support***	***114***

Gorincioi R.	*The phenomenon of democratization in South-Eastern European countries: comparative studies*	*121*
Gatmaniuc N.	*The role of the ethnic factor in electoral behaviour determination (the case of Gagauzia)*	*131*
Stan V., Ezhov A.	*The image of political leader in Republic of Moldova: some aspects*	*140*
Țurcan G.	*Political socialization of the students: problems and tendencies.*	*148*
Compartment INTERNATIONAL RELATIONS		*156*
Stercul N.	*About the problem of formation the new way of thinking in the Republic of Moldova*	*156*
Andrieş V.	*European Political Science*	*162*

ISTORIA ŞI TEORIA POLITOLOGIEI.

УЧЕБНЫЕ И АКАДЕМИЧЕСКИЕ ЦЕНТРЫ РЕСПУБЛИКИ МОЛДОВА В ОБЛАСТИ ПОЛИТИЧЕСКОЙ НАУКИ.

Валерий МОШНЯГА
Республика Молдова, Кишинев
Молдавский госуниверситет
факультет международных отношений, политических и административных наук
заведующий кафедрой политологии, доктор-хабилитат, профессор

In this article the short description of the basic educational (universities), research and scientific (academic) centers of republic of Moldova in educating specialists in political sciences analyses sphere is given. The author presents the main information about their addresses, phone number, etc.

МОЛДАВСКИЙ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ УНИВЕРСИТЕТ

В Молдавском государственном университете с 1993 года начато обучение по специальности «политическая наука» в составе исторического факультета. В 1994 году в составе исторического факультета было открыто отделение «политических наук». В 1995 году на основе отделения «политических наук» был создан факультет политических и административных наук, который готовит специалистов в области политической науки по следующим специальностям: «политология», «правовое образование и политология», «публичная администрация» и «международные отношения». В 2001 году название факультета было изменено на «факультет международных отношений, политических и административных наук».

С 2002 года на факультете открыто и заочное обучение по специальностям: «политология», «правовое образование и политология», «публичная администрация». На заочном отделении созданы группы постуниверситетского образования (второе высшее образование). Докторантура и постдокторантура по политической науке функционирует на факультете с 1995 года. С 1999 года открывается магистратура. Магистратура по политологии открыта только в Молдавском госуниверситете.

В составе факультета действует 4 кафедры - политологии, международных отношений, публичной администрации и права, прикладных иностранных языков) и 1 научно-исследовательская лаборатория «Социологии политики». Факультет обладает собственным новым учебным корпусом, сданным в эксплуатацию в 1998 году, специализированной библиотекой, современными коммуникационными возможностями. Он осуществляет научное и учебно-методическое сотрудничество с рядом университетов Германии, России, Румынии, США, других стран.

Факультет международных отношений, политических и административных наук является основным научным центром страны в области политологических исследований. На факультете издается сборник научных трудов «MOLDOSCOPIE (Проблемы политического анализа)». С 1992 года издано 25 сборников на молдавском (румынском) и русском языках.

Для контактов.

Адрес: Республика Молдова, Кишинев, ул. Тестемицану 6.
Молдавский государственный университет, факультет международных отношений, политических и административных наук
Телефон: (373 2) 27 81 24; факс: (373 2) 24 42 48

ИНСТИТУТ ПОЛИТИЧЕСКИХ ЗНАНИЙ И МЕЖДУНАРОДНЫХ ОТНОШЕНИЙ.

Институт политических знаний и международных отношений открыт в 1997 году. Это первое частное высшее учебное заведение по подготовке квалифицированных специалистов в области политических наук в Молдове. Институт готовит специалистов по следующим специальностям «политология», «правовое образование и политология», «международные отношения», «европейские исследования», «американистика». Подготовка специалистов политологов по специальностям «американистика» и «европейские исследования» явилось пионерским направлением для политологического образования в Республике Молдова. С 1997 года в Институте открыто заочное обучение, в том числе и постуниверситетское (второе высшее образование) по отмеченным выше специальностям.

В составе институте имеются три факультета – международных отношений, международных экономических отношений, политических наук, в состав которых входят три кафедры - политической науки и права, прикладных иностранных языков, международных отношений.

Для контактов.

Адрес: Республика Молдова, Кишинев, ул. Тестемицану 6

Институт политических знаний и международных отношений
Телефон: (373 2) 27 81 25; Факс: (373 2) 27 81 28

МОЛДАВСКИЙ ИНСТИТУТ МЕЖДУНАРОДНЫХ ОТНОШЕНИЙ

Создан в конце 2002 года. С 2003 года начат прием и обучение (дневная форма) студентов по специальностям «международные отношения», «международные экономические отношения», «международное право».

В составе института имеется 4 факультета – международных отношений, международного права, международных экономических отношений, прикладных иностранных языков, в состав которых входят 5 кафедр – политической теории и международных отношений, международных экономических отношений, международного права, германских языков, романских языков.

Для контактов.

Адрес: Республика Молдова. Кишинев, ул. Георге Кашу 98/2
Молдавский институт международных отношений
Телефон/факс: (373 2) 73 59 42

ГОСУДАРСТВЕННАЯ АКАДЕМИЯ ПУБЛИЧНОГО УПРАВЛЕНИЯ ПРИ ПРЕЗИДЕНТЕ РЕСПУБЛИКИ МОЛДОВА.

Государственная академия публичного управления при правительстве Республики Молдова была создана в 1993 году для постуниверситетского обучения (второе высшее образование) и совершенствования кадров в области публичной администрации. С 2003 года она стала именоваться Государственная академия публичного управления при Президенте Республики Молдова. За период 1993-2003 годы около 7000 работников сферы управления прошли переподготовку в области публичного управления Республики Молдова.

С 1997 года начато университетское (очное и заочное) обучение студентов по специальности «публичная администрация». С изменением правового статуса Академии (2003 г.) университетское дневное обучение по специальности «публичная администрация» было прекращено, а студенты были переведены в Молдавский госуниверситет.

Академия публичного управления при Президенте Республики Молдова занимается постуниверситетским образованием (второе высшее образование, магистратура (с 2002 года) и докторантура (с 1994 года) в области публичной администрации. Академия готовит специалистов по специальностям: «публичная администрация», «экономика и менеджмент», «международные отношения» (второе высшее образова-

ние); «публичный менеджмент», «административное право», «международное публичное право», «европейские исследования» (магистратура и докторантура).

В составе академии имеется 3 департамента (факультета) – публичной администрации, публичного менаежмента, международных отношений и внешней политики, в состав которых входят 7 кафедр – государственной и муниципальной администрации, государственного устройства и правового обеспечения, социальных и политических наук, экономики и публичного менеджмента, информационных систем, международных отношений, иностранных языков и коммуникации.

Академия обладает собственным учебным комплексом, специализированной научной библиотекой, современными коммуникационными возможностями. Академия осуществляет научное и методическое сотрудничество с профильными структурами многих государств Европы и Америки. Академия издает журнал «Adminisrația publică».

Для контактов.

Адрес: Республика Молдова, Кишинев, ул. Яловенская 100

Академия государственного управления при Президенте Республики Молдова

Телефон: (373 2) 72 38 30

ИНСТИТУТ ФИЛОСОФИИ, СОЦИОЛОГИИ И ПРАВА АКАДЕМИИ НАУК МОЛДОВЫ.

Становление данной академической структуры связано с появлением и функционированием в составе Института истории Академии Наук Молдовы секции философии и права (1966-1969 гг.). С 1969 по 1991 годы это научное подразделение функционирует самостоятельно вне каких-либо академических институтов, сохраняя статус секции Академии Наук Молдовы. С 1991 года становится институтом - Институт философии, социологии и права.

В 1976 году в составе секции создается отдел научного коммунизма. С 1987 года отдел переименовывается в отдел по исследованию социально-политических проблем, с 1991 года – отдел по исследованию социальных проблем. С 1996 года – это отдел социальной философии и политологии. Это специализированное научное подразделение в области политической науки занимается как осуществлением научных исследований в различных областях современного политического знания, так и подготовкой исследовательских кадров. Основное направление исследований «Общественное сознание в условиях транзиции» (бюджетное финансирование, 2002-2005 гг.).

При отделе действует докторантура по политологии, в которой проходят обучение докторанты на дневной и заочной формах обучения на основе бюджетного финансирования или на контрактной основе.

Институт издает журнал «Revista de filosofie şi drept» (:Журнал по философии и праву).

Для контактов.

Адрес: Республика Молдова, Кишинев, ул. Штефана чел Маре ши Сфынт, 1; Академия Наук Молдовы, Институт философии, социологии и права

Телефон: (373 2) 27 05 37, 27 08 69, 27 14 69.

ИНСТИТУТ ПУБЛИЧНОЙ ПОЛИТИКИ

Институт общественной политики был создан в 1999 году. Он финансируется Фондом Сорос-Молдова. Данный институт занимается финансированием различных исследовательских проектов в Молдове, подбором временных исследовательских коллективов для реализации различных программ по изучению общественно-политических проблем, изданием публикаций по результатам исследований, проведением научных и научно-практических конференций, семинаров (тренингов), организацией, финансированием и проведением социологических исследований, поиском финансирования и т.д. За 2000-2003 годы институтом было подготовлено более 60-ти тематических материалов, две трети из которых только за последние 2 года.

Для контактов.

Адрес: Республика Молдова, Кишинев, ул.Болгарская 28

Институт публичной политики

Телефон: (373 2) 27 67 85

Факс: (373 2) 27 67 86

e-mail: ipp@ipp.md

GUVERNAREA POLITICĂ ŞI ADMINISTRAREA PUBLICĂ.

О РОЛИ УКРАИНЫ В КОНТЕКСТЕ ПОСРЕДНИЧЕСКИХ УСИЛИЙ ПО РАЗРЕШЕНИЮ ПРИДНЕСТРОВСКОЙ ПРОБЛЕМЫ

Георгий БЯНОВ
Украина, Херсон
Областная государственная администрация
советник председателя

This article is devoted to the analysis of settlement of the Pridnestrovskiy conflict at the present situation. The special consideration is given to the positions of the parties' guarantors: Russia, Ukraine, OSCE. The author shows the role of Ukraine in context of conciliative efforts to settle the Pridnestrovskiy conflict. It is author's opinion that implementation of the above stated aspects in the present pentalateral frame will increase the negotiation efficiency and strengthen the role of Ukraine as a guarantor on the conflict settlement.

Современное состояние переговорного процесса по урегулированию приднестровского конфликта, несмотря на предпринимаемые сторонами усилия, в том числе, и так называемый проект федерализации, в целом характеризуется отсутствием практических сдвигов в направлении преодоления политического и экономического противостояния между Кишиневом и Тирасполем. Возможность консервации указанной ситуации на неопределенный период создает благоприятные условия для формирования и последующего развития группы рисков, представляющих серьезную проблему для архитектуры региональной безопасности.

Основным критерием оценки эффективности действующего переговорного механизма являются содержание и динамика переговорного процесса. Несомненный интерес в данном плане представляют позиции сторон-участников нынешнего пятистороннего формата переговоров.

Следует отметить, также отметить, что перспективы решения приднестровской проблемы определяются как позициями собственно конфликтующих сторон относительно перспектив строительства молдавско-

го государства на федеративных основах, так и внешним фактором, активно влияющим на ситуацию в регионе в целом.

Позиция Российской Федерации
относительно приднестровского урегулирования

На сегодняшний день Россия среди сторон - гарантов является одним из самых влиятельных посредников переговорного процесса. Ее влияние опирается, прежде всего, на военно-политический (присутствие в Приднестровье контингента вооруженных сил) и экономический факторы – (присутствие российского капитала в ряде стратегических предприятий промышленного комплекса региона, энергозависимость Молдовы и Приднестровья от поставок российского газа).

Политику Российской Федерации относительно приднестровского урегулирования нельзя назвать однозначной. Ее анализ в рамках хронологического периода февраль 2001 г. – март 2004 г. позволяет условно говорить о наличии, по крайней мере, двух этапов.

Для первого этапа (март 2001 г. - ноябрь 2003 г.) характерна нацеленность на тесное взаимодействие с руководством центральной власти Республики Молдова в плане отработки возможных сценариев урегулирования. В рамках указанного периода в позиции России отмечалась некоторая пассивность. Российская сторона практически не проявляла намерений форсировать переговоры, в том числе через разработку новых предложений и механизмов, способных кардинально изменить ситуацию в сфере приднестровского урегулирования.

В то же время Москва удерживалась от попыток повлиять на Кишинев в плане принятия мер по ослаблению экономического давления со стороны последнего на Приднестровье. Вместе с тем, фаза стагнации переговорного процесса активно использовалась российским капиталом для расширения экономического присутствия России в регионе путем установления контроля над инвестиционно привлекательными промышленными объектами Молдовы и Приднестровья.

Ситуация несколько изменилась в ноябре 2003 г., когда молдавской стороной был отклонен предложенный Российской Федерацией Меморандум по урегулированию приднестровской проблемы. Начиная с ноября 2003 г. дипломатические ведомства России и Молдовы обменялись несколькими нотами, содержание которых носит отнюдь не дружественный характер. Указанные ноты касались непосредственно Меморандума, перспектив открытия в Тирасполе российского консульства, а также **процедурных вопросов согласования с МИД Молдовы работы** избирательных участков по выборам президентам России в Тирасполе.

Вышеприведенные факты, возможно, свидетельствуют о некоторых изменениях произошедших в отношениях между Россией и Молдовой в силу различного видения перспективных механизмов урегулирования приднестровского конфликта.

Согласно прогнозам ряда российских экспертов после завершения в России президентской кампании и выборов нового президента, внешняя политика государства претерпит значительные изменения. Для Молдовы, возможно, это будет означать переход к новой, более твердой политике России по обеспечению своих геополитических интересов в регионе, в первую очередь относительно сохранения приоритетной роли Российской Федерации в приднестровском урегулировании.

Вместе с тем, следует также отметить, что на данном этапе руководство Молдовы делает определенные шаги для того чтобы насколько это, возможно, сгладить противоречия и восстановить пошатнувшиеся отношения с Россией. Об этом свидетельствует ряд заявлений сделанных председателем парламента Республики Молдова Е.Остапчук в ходе переговоров 20 февраля в Москве со спикером Совета Федерации России С.Мироновым в ответ на обеспокоенность последнего в связи с ситуацией вокруг Меморандума М.Козака. В частности Е.Остапчук подчеркнула принципиальность позиции руководителей Молдовы, рассматривающих Россию как стратегического партнера.

Также в феврале – марте 2004 г. ряд заявлений объясняющих позицию Молдовы в плане определения внешнеполитических приоритетов были сделаны и Президентом Республики Молдова. В частности, в одном из интервью, он отметил, что «…вне всякого сомнения, модернизированная европейская Молдова окажется более удобной и комфортной страной для конструктивного диалога Востока и Запада, а двусторонние отношения собственно с Россией окажутся куда более продуктивными. Относительно роли России в приднестровском урегулировании, В.Воронин указал, что она продолжает оставаться определяющей, однако, приднестровский вопрос не может решаться вне твердых международных гарантий.

Таким образом, Президент Молдовы отметил, что внешняя политика страны продолжает оставаться многовекторной. Вместе с тем, российский вектор в системе внешнеполитических координат Республики Молдовы является определяющим.

Однако, анализ отношений между Молдовой и Российской Федерации, по крайней мере, с ноября 2003 г. на данном этапе, пока не подтверждает в достаточной мере тезис о доминировании российской составляющей во внешнеполитической деятельности Молдовы.

В целом российская позиция относительно перспектив приднестровского урегулирования отстаивает необходимость сохранения существующего пятистороннего формата переговоров, обеспечения доминирующей роли России в военно-гарантийной операции в частности и приднестровском урегулировании в целом. Следует также признать, что Россия как один из основных гарантов урегулирования до настоящего времени не использует весь имеющийся потенциал и рычаги политического и экономического давления, которыми она располагает.

Особенности позиции Европейского Союза и США относительно приднестровского урегулирования

Позиции США и Европейского Союза относительно перспектив приднестровского урегулирования в целом солидарны и базируются практически на аналогичных посылках. Интересам Соединенных Штатов и Европейского Союза на данном этапе отвечает возможность решения приднестровской проблемы в рамках сохранения территориальной целостности Молдовы. Нынешнее внутриполитическое положение в Молдове, обстановка на ее восточных границах рассматриваются Евросоюзом и США как фактор, который имеет определенные угрозы для безопасности региона в целом.

Европейский Союз и США поддерживают идею федерализации Молдовы, отмечая, что главной целью этого процесса должна стать трансформация Приднестровья в прозрачную с экономической и политической точки зрения территорию, которая бы функционировала согласно европейским стандартам. Это объясняется стремлением обеспечить стабильность будущих границ НАТО и Европейского Союза (после прогнозируемого расширения этих структур).

Несколько большая активность в плане изучения проблемы приднестровского урегулирования наблюдается со стороны Европейского Союза.

Разработанный летом 2003 года Научно-исследовательским институтом Евросоюза в сфере безопасности проект приднестровского урегулирования свидетельствует о том, что Европейский Союз в будущем, возможно не ограничиться только мониторингом ситуации в зоне конфликта.

В данном плане знаменательным выглядит заявление, сделанное 10 марта 2004 г. на пресс-конференции, директором Центра европейских исследований в области безопасности Дэвидом Гринвудом по завершении работы семинара «Реформа сектора безопасности и обеспечение транспарентности. Необходимость и варианты выбора для Украины и Молдовы», который прошел в Молдове. Эксперт посоветовал молдавс-

ким властям «не тратить энергию на разрешение приднестровского конфликта». В частности, он отметил, что «у Кишинева есть возможность: дождаться расширения НАТО и Европейского Союза до границ Республики Молдова, чтобы увидеть, в какой степени данный фактор повлияет на разрешение приднестровского конфликта».

Вместе с тем Дэвид Гринвуд также отметил, что приднестровский конфликт может остаться замороженным на неопределенное время и, если Республика Молдова хочет воспользоваться преимуществами сотрудничества с НАТО и включиться в политику, проводимую Брюсселем в рамках стратегии «Расширенная Европа», то кишиневские власти должны предпринять конкретные шаги, которые бы подтвердили, что эта страна разделяет европейские ценности.

На данном этапе вероятнее всего Евросоюз максимально будет оказывать содействие процессу урегулирования конфликта, прежде всего путем поддержки ОБСЕ, выводы и рекомендации которой созвучны с позицией США и Европейского Союза в плане видения путей разрешения приднестровской проблемы.

О некоторых аспектах современной позицииУкраины в контексте Приднестровского урегулирования

Сохранение очага напряженности на берегах Днестра оказывает негативное влияние, прежде всего, на ситуацию в пограничных регионах Украины. В отличие от остальных гарантов переговорного процесса границы Украины непосредственно соприкасаются с зоной конфликта, что создает ряд угроз в случае возможной его эскалации. Нынешнее состояние приднестровской проблемы, прежде всего неудовлетворительный уровень обеспечения таможенно-пограничного режима в регионе, формирует группу рисков, которые являются основными дестабилизирующими факторами региональной безопасности.

В настоящее время в зоне приднестровского конфликта отмечается наличие ряда деструктивных факторов: политической (с учетом возможных перспектив радикализации отношений между субъектами конфликта), экономической (наличие на Левобережье неконтролируемой зоны, которая выпадает из поля действия международных норм и стандартов торговли, транзита товаров и трансграничного взаимодействия), экологической (учитывая нерешенность проблемы утилизации вооружений и боеприпасов бывшей 14-й армии Российской Федерации) угроз интересам Украины.

Среди факторов, стимулирующих активность украинской стороны в контексте разрешения приднестровской проблемы следует также от-

метить перспективы приближения границ Европейского Союза к Украине. Вследствие грядущего расширения Европейского Союза приднестровский вопрос неизбежно войдет в число приоритетных проблем и составит отдельное актуальное направление в рамках будущего взаимодействия между Европейским Союзом и Украиной в сфере евроинтеграционных процессов.

Вышеизложенное позволяет на наш взгляд говорить об особой роли, Украины как гаранта приднестровского урегулирования. Вместе с тем, текущая ситуация в сфере переговоров, в контексте усилий сторон посредников свидетельствует об обратном. Место, которое занимает Украина в указанном процессе не вполне соответствует ее геополитическому положению и статусу посреднической роли.

Современные политические реалии приднестровского урегулирования диктуют необходимость проведения Украиной более активной политики как через соблюдение основных положений существующей договорно-правовой базы решения приднестровского кризиса, так и путем разработки дополнительных механизмов, нацеленных на его преодоление.

Стратегический интерес Украины в контексте приднестровского урегулирования состоит в скорейшем разрешении последствий конфликта и реинтеграции Республики Молдова. Видение Украиной окончательной формулы приднестровского урегулирования, должно оставаться созвучным с предшествующими инициативами, выработанными участниками переговорного процесса в рамках пятистороннего формата.

В данном плане идея федерализации Республики Молдова остается наиболее оптимальным вариантом решения приднестровского кризиса и до сих пор не исчерпала себя. Вместе с тем, очевидной является целесообразность частичного пересмотра Кишиневом и Тирасполем стартовых требований к вопросу о статусе Приднестровья.

В целом Украины в контексте посреднических усилий по разрешению приднестровского конфликта исходит из безусловного признания территориальной целостности Республики Молдова, необходимости распространения ее суверенитета на всю территорию.

В рамках вышеизложенного подхода представляется необходимым активизировать посредническую роль Украины в контексте разрешения следующих проблем переговорного процесса:

- ослабление радикализма в отношениях между Кишиневом и Тирасполем;
- обеспечение оптимального таможенного режима в зоне конфликта;

- расширение участия Украины в миротворческой операции;

- участие украинских структур в решении вопроса утилизации боеприпасов и вооружений бывшей 14-й армии Российской Федерации в Приднестровье;

- разработка украинской стороной собственных инициатив – проектов урегулирования с учетом накопленного опыта и позиций сторон.

Актуализация указанных проблемных аспектов переговорного процесса в рамках существующего пятистороннего формата в ближайшее время на наш взгляд способна повысить эффективность переговоров и укрепить роль Украины как гаранта урегулирования.

Ослабление радикализма в отношениях между Кишиневом и Тирасполем. В данном аспекте представляется необходимым призвать стороны к отказу от радикализма во взаимных действиях, который приводит лишь к усилению противостояния в политической, экономической и информационной сферах. В данном плане представляется целесообразным Тирасполю и Кишиневу объявить двусторонний мораторий на осуществление радикальных мер обостряющих ситуацию, а также интенсифицировать политику взаимных уступок, особенно в тех сферах где напряжение ощущается особенно остро (таможенный конфликт, ситуация в Бендерах и т.д.).

В качестве первоочередных мероприятий такими действиями могли бы быть: отмена 100% налогообложение на ввоз товаров производителей Республики Молдова в Приднестровье; внесение изменений в закон Республики Молдова о введении к 1-й и 2-й частям Налогового кодекса Республики Молдова – в пунктах, которые касаются определения статусу экономических агентов Приднестровье.

Таможенная проблема. Доминирующим фактором современной позиции Украины относительно ситуации в регионе должна стать проблема стабильности на ее западных границах в плане обеспечения достаточно жесткого, но оптимального режима перемещения людей, товаров и услуг. В данном плане представляется необходимым изучить вопросы организации контроля над функционированием государственных границ в упомянутом регионе, в том числе и путем установления общих таможенных постов.

В данном плане внедрение института международных наблюдателей, в рамках соответствующего проекта ОБСЕ, могло бы стать существенным практической шагом к организации надлежащего контроля на границе, а также оказало бы содействие налаживанию многостороннего взаимодействия и определению возможных направлений предоставление помощи со стороны европейских структур.

Вместе с тем, принятие подобного решения сопряжено со многими трудностями. В данном отношении, следует отметить отсутствие юридической базы для внедрения общего контроля на границе.

Подобная практика также не известна ни в одной европейской стране и ее внедрение должно быть связано с учетом многих факторов.

В любом случае принятия окончательного решения о внедрении в той или иной форме нововведений на приднестровском участке украинско-молдовской границы в плане обеспечения таможенного режима должно стать лишь одной из составляющих комплексного плана нормализации ситуации в регионе, который предусматривал бы определенные компенсационные и стимулирующие меры, в частности для экономических агентов Левобережья Молдовы. Любые односторонние действия, предпринятые в указанном направлении будут способствовать обострению таможенного противостояния между Кишиневом и Тирасполем в частности и негативно скажутся на переговорном процессе в целом.

По нашему мнению именно такой подход позволил бы минимизировать возможные отрицательные следствия от внедрения практики общего таможенно-пограничного контроля на приднестровском участке.

Кроме того, следует учесть, что кроме положительных перспектив в плане активизации борьбы с контрабандой, организованной преступностью и нелегальной миграцией, указанные действия станут фактическим нарушением нормативно-правовой базы приднестровского урегулирования (наработанной с участием, как Украины, так и европейского сообщества, в частности ОБСЕ).

Таким образом, хочу еще раз отметить то, что общий контроль не может быть отдельным сугубо техническим мероприятием, а должен стать одним из аспектов более комплексного плана нормализации ситуации в регионе.

В рамках первоочередных мер по оптимизации таможенного режима представляется необходимым осуществить структурный анализ украино-молдавских внешнеэкономических связей в целях изобличения фактов “реальной контрабанды” и уровня причастности к ней сторон – участников указанных сделок.

Вместе с тем, в контексте возможных мер по оптимизации таможенного режима представляется необходимым инициировать обсуждение вопроса относительно отмены внутренних таможенных барьеров между сторонами, параллельно с решением проблемы установления центральной властью Республики Молдова регистрирующего контроля на приднестровском участке внешней границы государства, через

введение единой компьютерной системы контроля за перемещением грузов через границу.

Военно-гарантийная операция. Одним из возможных вариантов активизации посреднической роли Украины в рамках приднестровского урегулирования является использование украинского миротворческого контингента в Приднестровье в составе миротворческих сил.

Проблема утилизации боеприпасов и вооружений бывшей 14-й армии. Существенным фактором активизации роли Киева в нормализации ситуации в приднестровском регионе может стать участие украинских структур в решении вопроса утилизации боеприпасов и вооружений бывшей 14-й армии России в Приднестровье, учитывая существующие трудности с их транспортирования.

Современная ситуация в сфере урегулирования свидетельствует о некотором затягивании окончательного решения проблемы демилитаризации Левобережья. Данное обстоятельство открывает широкие возможности для использования технологического оснащения украинских специализированных структур в рамках проекта по утилизации боеприпасов в Приднестровье. Использование указанного оснащения в Украине позволило бы реально ускорить процесс демилитаризации Приднестровья.

Следует отметить, что для практической реализации такого предложения является необходимым получение согласия России на вывоз боеприпасов из Приднестровья в Украину.

В целом перспективы расширения формата утилизационного проекта ОБСЕ путем его "вынесения" за рамки приднестровского региона на сегодняшний день целиком и полностью отвечает интересам безопасности.

Завершая краткий экскурс, посвященный позициям гарантов приднестровского урегулирования следует отметить наличие противоположных подходов, различное видение путей преодоления существующего кризиса, что позволяет говорить о Приднестровье как об области столкновения геополитических интересов. Принимая во внимание данный факт, можно предположить, что в перспективе возможно именно внешний фактор будет играть ведущую роль в урегулировании.

С учетом того, что Кишинев и Тирасполь на данном этапе далеки от взаимоприемлемой позиции, внешний фактор может сыграть определяющую конструктивную роль в урегулировании. Возможно, также, что в ближайшие полгода следует ожидать новых предложений сторон и, прежде всего молдавской (с учетом приближающейся предвыборной

кампании), что необходимо максимально эффективно использовать для достижения реальных сдвигов в решении приднестровской проблемы.

В глобальном плане современная ситуация в сфере приднестровского урегулирования выдвигает перед высшим руководством Молдовы возможность реализации по крайней мере двух сценариев дальнейшего развития событий:

- первый представляет перспективу форсирования переговоров в контексте политического фарватера России, закрепления ведущей роли России в приднестровском урегулировании, реализация указанного сценария сопряжена со значительными трудностями в связи с неизбежной эскалацией внутриполитической ситуации и конфронтацией с оппозиционными силами, что уже имело место в ноябре текущего года после отклонения руководством Республики Молдова от подписания Меморандума М.Козака;

- второй, к реализации которого вероятно ближе всего сейчас находится Молдова, предполагает продолжение так называемого многовекторного подхода во внешней политике, что создаст благоприятные условия для усиления роли Европейского Союза в переговорном процессе.

Литература

Буркут И. Приднестровье: пути урегулирование в свете балканского опыта. // Материалы международной научной конференции: Украина, Румыния, Молдова. – Черновцы: “Букрек”, 2002.

Материалы экспертного “круглого стола”: Как достичь готовности к скорейшему урегулированию приднестровского конфликта. - Одесса, 2003

Республика Молдова в Европейском контексте и в аспекте политики безопасности. - Киев: “Заповіт”, 2001

Галинский И. Федеративная форма устройства объединенного государства как способ легитимизации и основа устойчивого развития ПМР. // Стратегия устойчивого развития: современный мир Приднестровье. – Тирасполь: “Перспектива”, 2003.

Коробов В., Гоманюк Н. Общественное восприятие состояния и перспектив развития ПМР в г.Херсон. // Стратегия устойчивого развития: современный мир Приднестровье. - Тирасполь: “Перспектива”, 2003.

SOCIOLOGIA POLITICĂ

CONTEXTUL ISTORIC ŞI SOCIO-CULTURAL AL PROCESULUI DE CONSTITUIRE AL SISTEMULUI PLURIPARTIDIST DIN REPUBLICA MOLDOVA[1]

Igor BUCĂTARU
Republica Moldova, Chişinău
Universitatea de Stat din Moldova
Facultatea Relații Internaționale,
Ştiințe Politice şi Administrative
Lector, MA

This article is about the process of becoming of party system in the Republic of Moldova. There is an analyze of the characteristic features of the Moldavian political system and culture. The author uses for research political, historical and cultural points of view.

În cadrul articolului vom încerca să facem o analiză politologică a fenomenului partizan în spațiul pruto-nistrean din momentul primelor manifestări pluripartidiste şi până la etapa actuală. Demersul euristic întreprins pe parcursul studiului nu va implica doar constatarea faptelor istorice, ci şi o tentativă de elucidare a condițiilor socio-culturale ce au determinat specificul traiectoriei evoluției pluripartidiste în Republica Moldova. Pentru o mai bună structurare a articolului vom analiza fenomenul partizan prin intermediul etapelor istorice parcurse.

I. Coordonatele social-politice ale primelor manifestări ideologice în spațiul pruto-nistrean (sfârşitul sec. XIX - începutul sec. XX).

Din momentul în care teritoriul dintre râurile Prut şi Nistru au fost incorporate în Imperiul Rus (1812) şi s-a creat o nouă gubernie țaristă, ce a intrat în istorie cu numele de Basarabia, realitățile politice, social-economice şi culturale de aici au fost ajustate la standardele țariste ale timpului. Respectiv, din momentul în care Rusia în plan politic era dominată de autocratismul țarist, evoluția fenomenului partizan în Basarabia era imposibilă din start.

Secolul al XIX-lea, în cea mai mare parte a sa, a fost unul amorf în ce priveşte activismul şi pluralismul de idei şi convingeri politice în Basarabia.

---

[1] *Recenzent – doctor, conferențiar Andrei COSTAŞ*

Fapt şi mai relevant, dacă e să comparăm cu cazul Ţării Româneşti şi a Moldovei de peste Prut. În aceste state „ primele pusee de structurare a unor grupări distincte ideologic s-au înregistrat în cadrul primelor adunări reprezentative (Adunarea Extraordinară Electivă şi Obişnuita Obşteasca Adunare) încă de la începutul sec. XIX, mai precis după semnarea Tratatului de Pace la Adrianopol (1829)... Pe parcursul secolului în adunările legislative s-au prefigurat două curente politice distincte: partidul conservator şi partidul liberal”.[2]

Dacă să utilizăm cele mai cunoscute teorii cu privire la geneza partidelor[3], şi anume:

– teoria modernizării politice, de sorginte weberiană: trecerea de la autoritatea „eternului ieri” sau a „charismei” la cea legal–raţională;

– teoria situaţional istorică: naşterea partidelor în urma unor crize social-politice şi economice majore (revoluţii, crize economice etc.);

– teoria instituţională: derivarea instituţiei partidului din instituţia parlamentară;

deducem rolul major al procesului de modernizare politică şi a instituţiei parlamentare în identificarea sistemului pluripartidist propriu Regatului Român.

Revenind la cazul Basarabiei, atenţionăm că pentru secolul al XIX-lea nu putem aplica nici una din teoriile sus menţionate. În primul rând, în cazul teritoriului vizat nu poate fi vorba de nici un fel de modernizare culturală şi social-politică. Absenţa modernizării poate fi explicată prin două momente. Pe de altă parte, este vorba de autoritatea „parohiala” a „tătucului ţar”. Autoritate ce era încă puternic ancorată în conştiinţa populaţiei Imperiului în cea perioadă. Iar pe de alta parte, este necesar de a accentua mult cunoscutul paternalism şi tradiţionalism al basarabenilor, din plin alimentat de politica ţarista în gubernie.

În al doilea rând – a doua jumătate a secolului XIX, în linii mari, a fost una calmă pentru Rusia Imperială. Răzleţile acţiuni teroriste ale norodnicilor ruşi nu perturbau la modul serios liniştea epocii. Despre o criză social-politică majoră nimeni nici nu intuia (poate cu excepţia extremiştilor). Această stare de linişte domnea şi în Basarabia. Fenomen catalizat de poziţia periferică a aceştia din toate punctele de vedere.

În al treilea rând făcând referinţă la teoria instituţională, subliniem că instituţia parlamentară la acel moment exista doar în fanteziile create şi alimentate de minţile liberale ale epocii.

---

[2] *Voicu G. Pluripartidismul. O teorie a democraţiei. / ALL. – Bucureşti, 1998, p.9.*

[3] *Ibidem, p.34-39.*

Per ansamblu, sec. XIX-lea poate fi caracterizat pentru Basarabia drept unul care nu conține condiții reale, ce ar provoca dinamism şi optimism în proiectul instituirii unui sistem de partide.

II.Trăsăturile pluripartidismului basarabean revoluționar (1905-1918).

Despre existența unor partide, despre încercările de a edifica un sistem de partide ce ar corespunde într-o măsură oarecare funcțiilor şi rolului jucat de acesta într-un sistem politic democratic, putem vorbi doar la începutul secolului al XX-lea.[4]

De altfel, în Basarabia primele cercuri politice apar în anii `70 al sec. XIX-lea. Predominau curentele anarhiste şi socialiste, promovate de tineretul care îşi făcea studiile în centrele universitare din Imperiu. Printre aceştea erau Z.Ralli-Arbore, N.Zubcu-Codreanu, M.Negrescul şi alții. Socialismul şi anarhismul, fiind curente revoluționare, captau în mod aparte atenția tineretului. Pe când ideile liberale, fiind mai „serioase", mai rezervate față de elanul revoluționar, îşi găseau lăcaş în mințile şi inimile boierilor cu viziuni progresiste, ale intelectualilor trecuți de vârsta tinereții: C.Stamati-Ciurea, V.Laşcu, P.Leonard etc. Existența unor purtători de idei, al căror rol nu poate fi nici într-un fel ignorat, nu implică însă şi existența unor organizații care ar putea încerca transpunerea în fapte a acestor viziuni şi idei politice. Pentru apariția unor structuri organizatorice, din punctul de vedere al exercitării puterii politice, erau necesare mutații serioase şi semnificative în structura sistemului politic.

Acestea au avut loc. Ne referim la revoluțiile ruse din 1905 şi 1917, evenimente care au provocat schimbări de esență nu doar interne ci şi internaționale. Basarabia, fiind parte componentă a Imperiului Țarist, a fost influențată direct şi masiv de dinamica evenimentelor revoluționare. Specificul vieții politice basarabene s-a conturat şi în condițiile hotarului cu statul român. Astfel, pe de o parte viața politică din Basarabia repeta policromia politică din Imperiul Rus, iar pe de altă parte – se modifica în dependență de situația pe frontul românesc şi în dependență de potențialul politico-militar al Regatului Român.

În rezultatul revoluției din 1905 şi îndeosebi a celor din 1917, în Basarabia a avut loc un boom al activismului politic. Despre primele manifestări ale pluripartidismului în regiune putem vorbi făcând referință la anii revoluțio-

[4] *Mihailov V., Moşneaga V., Rusnac Gh., Rusnac V. Partidele şi organizațiile social-politice în Moldova. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea I. / USM. – Chişinău, 1996, p.4-24.*

nari 1905-1907.[5] În regiune apar cca 50 partide şi grupări politice care acoperă întregul spectru politic.[6]

Revenind la teoriile privind geneza partidelor, nominalizate mai sus, cu referinţă la cazul Basarabiei de la începutul sec. XX-lea, menţionăm:

– În primul rând, la baza procesului de apariţie şi evoluţie a partidelor s-a situat teoria situaţional–istorică. Avem în vedere acele crize sociale majore care au provocat perturbaţi masive în sistemul social-global, crize ce au intrat în istorie sub denumirea de revoluţiile ruse din 1905 şi 1917;

– În al doilea rând, este important de subliniat faptul că revoluţiile ruse se înscriu perfect în procesul de modernizare politică. În rezultatul acestor crize în Imperiul Rus la nivel instituţional şi social s-a încercat a trece de la autoritatea tradiţională la cea legal-raţională;

– În fine, vorbind despre cea de a treia teorie, considerăm că ea doar a influenţat, nu şi a determinat evoluţia partidelor din Basarabia în primele decenii ale sec. XX-lea. În cazul Basarabiei instituţia parlamentară a fost reprezentată de Sfatul Ţării, despre care va fi vorba mai târziu.

În cele ce urmează vom încerca o trecere în revistă a celor mai semnificative formaţiuni politice din perioada dată. Vom utiliza tradiţionala repartizare: stânga-dreapta. Drept criteriu principal de departajare este cel a inovaţiei sociale. Formaţiunile care doresc păstrarea situaţiei existente vor fi amplasate în dreapta abscisei politice, iar cele care insistă asupra schimbărilor – pe stânga. Repartizarea respectivă este una foarte flexibilă şi relativă. Evoluţia tumultoasă şi deseori imprevizibilă a evenimentelor pe parcursul lui 1917 va determina mutaţii permanente în ceea ce priveşte structura şi componenţa sistemului politic. Din care cauză subliniem că repartizarea efectuată este valabilă pentru perioada amplasată în imediata apropiere de revoluţia din februarie 1917.

Extrema stângă era reprezentată de o formaţiunea încă nu prea numeroasă, dar deosebit de activă – *Partidul Muncitoresc Social-Democrat din Rusia* (aripa bolşevică) condus de V.I.Lenin. În Basarabia, de rând cu bolşevicii, erau manifeşti prin atitudine revoluţionară şi anarhiştii. Ambele curente se arătau profund dezamăgite de consecinţele revoluţiei din februarie 1917. Ei doreau o luptă până la final. Programele curentelor politice vizate conţineau prevederi despre necesitatea unor schimbări radicale în societate: distrugerea sistemului politic existent (anarhiştii doreau lichidarea statului ca instituţie,

[5] *Vezi: Мошняга В. Партийно-политическое развитие Молдовы за десять лет независимости: политологический анализ. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea XIX. / USM. – Chişinău, 2002, p.23-83.*

[6] *Vezi: Juc V. Din istoria gândirii politice româneşti (în Moldova). / USM. – Chişinău, 1997, p.131.*

iar bolşevicii insistau asupra instaurării dictaturii proletariatului şi a puterii sovietelor), încetarea războiului, nimicirea capitaliştilor etc.

Pe poziții ideologice apropiate, dar nu extremiste, erau plasați *socialiştii revoluționari.* Aceştea se situau pe poziții reformiste şi nu revoluționare, îndeosebi după consumarea revoluției din februarie, pe care ei o considerau finală. Eserii (cum mai erau numiți socialiştii revoluționari) optau pentru lichidarea instituției monarhice (nu şi a reprezentanților acesteia) şi instaurarea unei republici democratice. Liderii partidului vorbeau despre autonomia regiunilor etnice, dar insistau asupra păstrării intacte a hotarelor imperiului. De asemenea, optau pentru continuarea războiului până la victoria finală. Imediat după revoluția din februarie, în raport cu bolşevicii şi anarhiştii, socialiştii revoluționari au devenit formațiune politică de dreaptă.

Centrul politic la începutul lui 1917 era reprezentat de *Partidul Constituțional-Democrat.* Cadeții (constituționaliştii democrați) nu doreau lichidarea sistemului politic existent. Ei optau pentru o reformare limitată a acestuia. Spre deosebire de curentele analizate mai sus, ei insistau să păstreze instituția monarhiei, dar într-o formulă mai democratică – monarhie constituțională.

În fine, aripa dreaptă a segmentului politic basarabean era reprezentată de formațiuni politice, care doreau păstrarea situației existente, în special, ceea ce ține de rolul monarhului. O doză mare de extremism era administrată acestor formațiuni prin lozincile şi activitățile velicoruse şovine. Printre liderii de seamă a mişcărilor respective poate fi nominalizat P.Cruşevan. Iar formațiunile politice reprezentative pentru acest segment politic au fost *Uniunea Poporului Rus şi Liga Patriotică Basarabeană.*

De asemenea existau formațiuni politice fără o poziție ideologică stabilă, dar care apărau în primul rând etniile minoritare în baza cărora au fost constituite. Printre acestea menționăm *Uniunea Generală Muncitorească a Evreilor (Bundul evreiesc).*

În cele ce urmează am dori să subliniem un aspect pe cât de interesant, pe atât şi de important. Ne referim la faptul că viața politică, implicit – activitatea partidelor politice, în perioada nominalizată se desfăşura exclusiv în mediul urban (Chişinăul, în special). Iar pornind de la faptul că oraşele erau populate în mare parte de alogeni, deducem ideea că activismul politic era specific în majoritatea cazurilor reprezentanților altor etnii, decât celei titulare. Băştinaşii nu se prea grăbeau în ale politicii.

Unica formațiune politică care prin definiție urma să apere interesele moldovenilor era *Partidul Național Moldovenesc* (PNM).[7] Această organizație social-politică a fost fondată în aprilie 1917 prin implicarea directă a unor

[7] *Ibidem, p.133.*

astfel de personalități marcante româneşti ca V.Stroiescu, P.Halippa şi O.Ghibu. Ea poate fi calificată drept succesoare ideologică a *Partidului Național-Democratic Românesc,* ce activa în perioada revoluției din 1905.[8] Mişcarea politică dată a fost inspirată de C.Stere şi I.Pelivan. Printre revendicările acestui partid menționăm cele de ordin spiritual: stoparea rusificării şi autonomia culturală a ținutului. Activitatea formațiunii a fost de scurtă durată, iar ponderea ei pe piața politică - nesemnificativă. Importantă este, însă, ideea că prin crearea unei organizații de acest gen s-a demonstrat autorităților țariste că conştiința națională în regiune nu a fost stârpită complet.

În viața politică basarabeană din perioada anului 1917, PNM-ul s-a manifestat ca un caz aparte şi distinct. În primul rând individualitatea se exprimă prin faptul că era practic unica formațiune politică „serioasă" ce reprezenta interesele populației băştinaşe. În al doilea rând – specificul partidului a constat în faptul că în interiorul acestuia se ducea o luptă aprigă şi deseori ireconciliabilă între două curente politice: cel național (O.Ghibu) şi cel social (P.Halippa). Liderii primului curent, şi aşi accentua în mod aparte meritul lui O.Ghibu – eminent pedagog şi iluminist ardelean, insistau asupra problematicii naționale în mesajul partidului. Aripa națională era de părere că programul formațiunii trebuie să conțină revendicări ce ar privi ca țintă primordială renaşterea națională a basarabenilor. O.Ghibu, fiind din Transilvania, utiliza exemplul *Partidului Național Român* de acolo. Se insista asupra editării ziarelor de limbă română cu caractere latine, se dorea alfabetizarea populației rurale şi crearea oastei naționale.

Situația din Basarabia era însă de altă natură. Aici revendicările naționale cedau în fața celor sociale. P.Halippa era marcat profund de ideile socialiste cu privire la împroprietărirea țăranilor, ca de altfel şi majoritatea basarabenilor. Lupta continuă între aceste două curente politice din interiorul PNM nu ne permite să-i găsim acestuia un plasament ideologic sigur în cadrul spectrului politic autohton al timpului.

De altfel, rolul Partidului Național Moldovenesc în desfăşurarea evenimentelor premergătoare unirii nu a fost unul decisiv, după cum al dori să arate unii istorici.[9] Însuşi cursul politic al Partidului a fost influențat de evenimente, şi nu invers. Toate cele expuse însă nu ştirbesc nimic din valoarea şi rolul jucat de PNM, ca modalitate de reflectare instituționalizată a aspirațiilor şi pretențiilor românilor basarabeni anterioare actului unirii.

Încă un moment asupra căruia dorim să insistăm şi fără de care ar fi imposibil studiul pluripartidismului din 1917-1918 este activitatea Sfatului Ță-

---

[8] *Ibidem, p.132.*

[9] *Vezi: Nistor I. Istoria Basarabiei. / Cartea Moldovenească. – Chişinău, 1991.*

rii. Procesul de constituire şi legitimizare a respectivei instituţii parlamentare a determinat în numeroase opinii şi tratări, deseori opuse. Pentru studiul nostru este importantă, însă, problema corelaţiei dintre partidele politice şi adunarea reprezentativă vizată. Utilizând criterii contemporane caracteristice regimului democratic, deducem practic lipsa oricărei legături directe între partide şi Sfatul Ţării. Aceasta din cauză că alegerile parlamentare nu au fost directe şi cu participarea nemijlocită a partidelor. Informaţie veridică despre aceste evenimente găsim la I.Nistor. Autorul consemnează că „… În lipsa unei organizaţiuni administrative solide alegerile pentru adunarea legislativă nu se putură face direct. De altfel populaţiunea bărbătească între 19 şi 48 de ani nici nu se întorseseră de pe diversele fronturi ruseşti... Din pricina aceasta sa recurs la alegeri indirecte prin comitetele ostăşeşti, ţărăneşti şi muncitoreşti, precum şi prin corporaţiunile profesionale constituite."[10]

Reeşind din specificul politic al vremii putem califica Sfatul Ţării drept un organ legitim. Neimplicarea directă a partidelor nu ştirbesc nici într-un fel din legitimitatea forului legislativ, din momentul în care însuşi formaţiunile social-politice sufereau o porfundă criză de legitimitate politică.

După evenimentele din octombrie 1917 viaţa politică din Rusia şi în mod firesc cea din Basarabia a cunoscut schimbări de proporţii. Forţe politice influente până nu de mult au început să dispară treptat atât la figurat cât şi la propriu. Calea monarhiştilor a fost urmată de constituţionaliştii democraţi şi de eseri. În prim planul vieţii politice apar bolşevicii, fiind secundaţi pentru moment de menşevici şi anarhişti. Deoarece Sfatul Ţării avea o componenţă prerevoluţionară, în mare parte ostilă bolşevicilor, aceştea şi-au desfăşurat activitatea în calitate de forţă politică extraparlamentară şi antisistem.

În ceea ce priveşte „partidele parlamentare", atunci către finele activităţii sale Sfatul Ţării cuprindea:

– Blocul Moldovenesc, care a jucat un rol decisiv în procesul de votare a autonomiei, independenţei şi ulterior a Unirii. Miezul blocului era format din intelectualitatea şi ostăşimea naţională;

– Fracţiunea ţărănească, ce revendica chestiuni de ordin social şi în primul rând – problema pământului. „Ţăranii deşi marcaţi de o anumită coeziune etnică în limitele restrânse, definite în sens geografic-rudimentar (satul, comuna), erau refractari în raport cu programul naţionaliştilor, care transcendea, bineînţeles, localismul."[11];

– Minoritarii etnici. Din start minorităţile etnice au fost asigurate cu 30% din locurile din Sfatul Ţării. Majoritatea numerică printre minoritarii etnici o

---

[10] *Ibidem, p.278.*

[11] *Fruntaşu I. O istorie etnopolitică a Basarabiei. Cartier. – Chişinău, 2002, p.119.*

dețineau ucrainenii şi ruşii. Erau prezenți de asemenea polonezi, evrei şi germani. De multe ori opiniile acestora nu coincideau cu cele ale reprezentanților celorlalte blocuri. Disensiunile s-au acutizat din momentul în care ucraInenii revendicau includerea Basarabiei în componența statului lor.

Încercând o generalizare a informației prezentate la acest capitol, subliniem:

– În perioada analizată (1917-1918) nu avem de afacere cu un sistem de partide în sensul actual al conceptului. Sistemul presupune organizare şi ordonare, elemente ce practic lipseau în structura organizatorică a partidelor, precum şi în relațiile dintre acestea. Exista o viață politică tumultoasă, dezordonată şi instabilă;

– Partidele politice din perioada dată au fost nişte structuri organizatorice slabe, care nu au reuşit să controleze procesul politic, să-l direcționeze. Aceasta, în mare parte, din cauza factorilor de ordin extern, care au fost decisivi în arhitectura vieții politice din Basarabia;

– Nu putem insista asupra unui grad anumit al instituționalizării partidelor politice. Nu a existat nici o bază juridică relevantă, precum şi a lipsit un proces electoral care ar oferi legimitate formațiunilor politice vizate;

– Populația Basarabiei, în mod aparte – cea din mediul rural puțin s-a implicat în activitatea politică. Activismul partidelor se reducea la străzile Chişinăului. În consecință nu putem vorbi despre o cultură participativă observată în comportamentul basarabenilor.

– Per ansamblu, anii 1905-1907, dar în primul rând 1917-1918 au marcat debutul pluripartidismului în spațiul pruto-nistrean. În pofida caracterului său rudimentar fenomenul merită un studiu profund şi o apreciere pe potrivă.

III. Evoluția fenomenului partizan basarabean în condițiile sistemului pluripartidist românesc interbelic (1918-1938).

Din momentul realizării Unirii păşim într-o nouă fază a tradiției pluripartidiste basarabene. Este o etapă calitativ nouă prima ce cât de cât se integrează în rigorile democratice actuale. În termeni cronologici suntem martorii unei perioade de două decenii (1918-1938). Perioada pe parcursul căreia populația Basarabiei a avut posibilitate în premieră să participe la alegeri parlamentare în bază pluripartidistă. Din punct de vedere a culturii politice a fost o experiență inedită, unică în felul său pentru electoratul din regiune. Experiență ce va pute a fi retrăită abia la începutul anilor `90 ai sec. XX. Însă după cum afirma Tocqueville „Nu există nimic mai fecund în minuni ca arta de a fi liber, dar nimic nu e mai greu decât ucenicia libertății".

O primă problemă analizată este cea a continuității. Ne referim la cea legătură ce ar urma să existe între pluripartidismul basarabean revoluționar

(1917-1918) şi cel interbelic. Despre continuitatea am putea vorbi în termeni doctrinari, precum şi la nivel de reprezentanţi. Facem referinţă la faptul că o parte din liderii autohtoni de partide şi de opinie care au dominat viaţa politică revoluţionară au supraveţuit politic şi s-au bucurat de o anumită priză la electorat şi în perioada interbelică. Este cazul lui C.Stere, P.Halippa, I.Buzdugan, I.Inculeţ etc. În linii mari însă „elita politică basarabeană nu a fost inclusă în cea românească".[12]

Deasemenea putem vorbi de continuitate la nivel de idei şi stipulări de program. Liderii politici basarabeni continuau să se orienteze spre ţărănime. Primatul revendicărilor sociale confereau acestora o puternică nuanţă socialistă. Nu în zădar mulţi dintre ei erau etichetaţi drept bolşevici.

În plan organizaţional însă suntem martorii unei discontinuităţi. Formaţiunile politice ce au existat până la Unire acolo au şi rămas. În mod firesc, nu fiind bine închegate şi legitime aceste partide au fost înghiţite de sistemul pluripartidist naţional. Au existat tentative de a crea partide regionale, dar fără de succes.[13] Colapsul ideii şi fenomenului de partid regional îşi poate găsi explicaţie în cel puţin trei ipoteze: a) forţa partidelor naţionale; b) nedorinţa liderilor locali de a lansa o mişcare regională; c) slaba potenţă a liderilor locali.

O a doua chestiune asupra căreia vom insista este calitatea sistemului pluripartidist român în perioada interbelică. În pofida numeroaselor succese obţinute în cadrul procesului de democratizare, situaţia nu poate fi privită doar în roz. Constituţia din 1923 şi Legea electorală au găsit societatea românească nepregătită pentru a înfrunta provocările regimului democratic. În mod aparte situaţia se referă la Basarabia, lipsită complet de practica participativă şi ce a ajuns să se decepţioneze profund în procesul electoral românesc. Pluripartidismul excesiv, mutaţiile (dezbinările, alieri) dese şi instabilitatea guvernamentală sunt un rezultat al acestor acte normative fundamentale, sau mai bine zis a aplicării lor în lipsa unor condiţii favorabile. „Multipartidismul interbelic se mai caracteriza prin instabilitate guvernamentală şi politică, fărâmiţarea partizană, apariţia partidelor extremiste, politicianismul..."[14]

Toate aceste elemente negative care au ieşit la suprafaţă pe parcursul anilor `20 - `30 au determinat absenteismul politic în Basarabia. Mecanisme

---

[12] *Ibidem, p.130*

[13] *De exemplu: Partidul Ţărănesc din Basarabia, condus de C.Stere (1918-1919); Liga Democratică a Ordinii şi Dreptului în Basarabia, conducă de Oranov (1922-1928).*

[14] *Voicu G. op. cit., p.33.*

democratice existau, dar democrația lipsea. Electoratului nu i se cultivase „mitul cetățeanului puternic”.[15]

Cele mai populare în Basarabia erau formațiunile politice care aveau în program stipulații despre ameliorarea situației țăranilor. Ideologia țărănistă se bucura de cel mai mare succes în regiune. O primă dovadă l-a constituit succesul repurtat de *Partidul Țărănesc din Basarabia,* condus de C.Stere.[16]

Partidul a delegat în Parlament şi în Senat, în rezultatul alegerilor din 1919, 70 şi respectiv 30 de deputați. Ulterior acesta se uneşte cu *Partidul Țărănesc* din vechiul regat, după care activează ca parte componentă a *Partidului Național Țărănesc,* condus de I.Maniu. Mai apoi filiala basarabeană a partidului este condusă de P.Halippa.

Cealată formațiune importantă a momentului – *Partidul Național Liberal,* nu se bucura de prea mare popularitate în Basarabia, „având o influență neânsemnată”.[17] Istoricul A.Moraru menționa în continuare „(PNL) ...nu avea bază socială. Iar politica lor se asocia cu sărăcia, aroganța şi vărsări de sânge. Politica „prin noi înşine” nu era potrivită pentru Basarabia”.[18]

Specific pentru Basarabia era activismul forțelor de extremă: atât stânga cât şi dreapta. Forțele de extremă stângă erau coagulate în jurul organizației comuniste basarabene. Conform datelor prezentate de acelaşi istoric dinamica cantitativă a organizației se prezintă în felul următor: anul 1919 – 800 membri, anul 1931 – 321 membri, anul 1940 – 370 membri. Un fenomen interesant: dacă în perioada anilor 1919-1929 majoritatea o reprezentau ruşii şi ucrainenii, atunci în anul 1940 – 90% evrei.[19]

Din datele prezentate deducem puțină implicare a moldovenilor în activitatea comunistă subversivă. În pofida acestui fapt „când cineva vorbeşte de provincia răsăriteană, de obicei, fie în glumă, fie în serios, neapărat întrebuințează cuvântul „bolşevic”.”[20] Caracterul bolşevic al Basarabiei era alimentat atât de comportamentul localnicilor (alogenilor în special), cât şi de atitudinea sau mai bine zis steriotipurile românilor de peste Prut. Se pot face paralele cu realitățile actuale.

---

[15] *Crăiuțu A. Elogiul libertății. / Polirom. – Iaşi, 1998, p.181-182.*

[16] *Moraru A. Istoria Românilor: Basarabia şi Transnistria (1812-1993). – Chişinău, 1995, p.188.*

[17] *Ibidem, p.189.*

[18] *Idem.*

[19] *Ibidem, p.197-204.*

[20] *Bogos D. La răspântie, Moldova de la Nistru, 1917-1918. / Ştiința. – Chişinău p.183.*

Forțele de extremă dreaptă sunt cunoscute sub denumirea „mişcarea legionară”[21]. Această mişcare se bucura de o anumită popularitate şi în Basarabia. În activitatea lor legionarii se bazau pe trei piloni: a) anticomunism, b) antisemitism, c) țărănism. Printre realizările organizației, care le-a creat o imagine publică pozitivă în regiune se numără: organizarea concertelor, a meciurilor de fotbal, a unor marşuri de muncă în ajutorul țăranilor, edificarea unei biserici. Dacă inițial activitatea legionarilor mai putea fi justificată, atunci ulterior ei au deraiat complet de pe „calea cea bună”. Îndeosebi dacă privim prin prisma normelor şi valorilor democratice actuale.

Încercând o recapitulare a situației din perioada interbelică, subliniem:

– Pentru prima dată populația dintre Prut şi Nistru a avut posibilitatea să participe la alegeri libere. Au avut posibilitatea să cunoască pluralismul ofertei politice.

– În regiune nu au existat formațiuni politice independente puternice. Elita politică autohtonă nu dispunea de o experiență în acest domeniu.

– Ceea ce ține de cultura politică a populației, atunci majoritatea indivizilor au fost ancorați în limitele unei culturi politice parohiale, ei neavând cel puțin o viziune minimală asupra orizontului public şi politic. Unei bune părți a basarbenilor i se poate atribui formula “familism apolitic”. Când familia era unicul mediu de afirmare a calităților şi virtuților individuale.

IV. Specificul sistemului politic moldovenesc în perioada sovietică (1944-1988).

Revenirea în prim plan a partidelor, sau mai bine fiind spus – a partidului, a avut loc în 1944, când teritoriul Basarabiei intră sub jurisdicția şi controlul politic al Uniunii Sovietice. Viața politică şi nu doar ea, este reprezentată de autoritatea unei singure formațiuni politice – Partidul Comunist al Uniunii Sovietice (PCUS). Procesul de legitimizare a puterii demarează prin alegerile din 10 februarie 1946 în Sovietul Suprem al URSS de legislatura a doua. Au participat 99,8% (!) din alegători şi 99,6% (!) au votat pentru “blocul comuniştilor şi a celor fără de partid”.[22] Un următor pas în legitimizarea puterii Partidului Comunist (b) al Moldovei (PCM) a fost convocarea la 13

---

[21] *Vezi: Moraru A. op. cit., p.192-194; Mişcarea legionară a cunoscut două curente: a) În martie 1923 este constituită Liga Național Țărănească de Apărare, condusă de profesorul ieşean A.Cuza (de aici şi denumirea de “cuzişti”). În 1935 fuzionează cu Partidul Național Agrar (O.Goga) şi formează Partidul Național Creştin; şi b) În 1922 este constituită Asociația Studenților Creştini, în frunte cu C.Zelea-Codreanu. În 1927 – Legiunea Arhanghelului Mihail, iar în 1931 – Garda de Fier.*

[22] *Ibidem, p.370.*

mai 1947 a Sovietului Suprem al RSSM de legislatura a doua (prima a fost în 1941).

Opoziție politică nu exista. Unele încercări au fost înfăptuite în primii ani de regim stalinist, când şi-au desfăşurat activitatea asemenea grupuri ilegale anticomuniste ca "Arcaşii lui Ştefan", "Sabia Dreptății", "Armata Neagră", "Uniunea Democrată a Libertății". Acestea însă erau nişte cazuri singulare care n-au trecut în particular sau general. Orice posibilitate de opoziție organizată a fost exclusă din start prin deportările masive a intelectualității, reprezentanților administrației publice, țăranilor considerați înstăriți etc.

Totuşi, către anii `60 ai sec. XX-lea asistăm la o înviorare a sentimentelor şi predispozițiilor de nemulțumire față de politica de deznaționalizare promovată de conducerea comunistă. Fenomenul se explică prin apariția unui nou val de intelectuali basarabeni, care încercau să se opună cât de cât ideologiei oficiale. Soarta acestora n-a fost însă una de invidiat. N.Testimițeanu, N.Corlăteanu, S.Rădăuțan au fost persecutați pe motivul propagării naționalismului. Cazul lui Gh.Ghimpu, M.Moroşan, A.Şoltoianu a fost şi mai grav, ei fiind condamnați pentru organizarea de demonstrații anticomuniste.

În acest sens, este cazul de amintit de fenomenul disidenței, ce era unica manifestare a opoziției în perioada comunistă. De multe ori, când se face referință la disidență în Moldova Sovietică este vehiculat cazul lui I.Druță. Scriitorul a fost "exilat" la Moscova unde devenise un lider spiritual al acelor intelectuali moldoveni, care era "nemulțumiți uşor" de politica națională promovată de PCM. Studiind exemplul lui Druță pe de o parte şi cel al lui Ghimpu sau Şoltoianu, pe de alta, volens-nolens deducem existența a două tipuri de disidență: autorizată şi neautorizată.[23]

Adevărata opoziție întotdeauna a fost persecutată într-un regim de tip dictatorial, cum a fost şi cazul Uniunii Sovietice. În cazul lui Druță însă suntem martorii unui fenomen autorizat, aprobat şi chiar sprijinit de regim.

Problema istoriei neamului şi cea lingvistică au fost practic singurele care au determinat opoziție față de politica partidului comunist din partea unui grup mic de intelectuali. Per ansamblu, însă, populația Republicii Sovietice Moldoveneşti accepta tacit politica guvernării comuniste. Pe de asupra lipsea orice solidaritate şi coeziune socială între cetățeni şi personalitățile menționate mai sus. Explicația poate fi găsită în lipsa societății civile, în reuşita politicii de sovietizare şi deznaționalizare. Pentru etapa respectivă este caracteristic conformismul şi inerția politică a cetățenilor sovietici.

În perioada sovietică sistemul politic era caracterizat prin existența unui singur partid, care dirija toate sferele vieții sociale. Populația statului sovietic

---

[23] *Vezi: Fruntaşu Iu. op. cit., p.222.*

participa în mod ordonat la alegeri (99,9%), dar diversitatea ofertei politice lipsea. Cetățenii nu conştientizau că de votul lor va depinde ceva, că el va fi unul util. În studiile de filosofie politică situația dată este denumită „clientelism politic". „Regimul comunist a adus şi impus raporturi de tip clientelar, în care relațiile au fost puternic personalizate, înlocuind astfel mecanismele şi legile impersonale neutre proprii regimurilor democratice. Astfel, raporturile sociale, pe fondul inegalității politice au căpătat treptat natura unei legări ilicite patron-client, cu toate conivențele negative născute de aici. În fapt clientelismul este expresia unor relații de dominații bazate pe subordonare condiționată în schimbul unor avantaje materiale."[24]

Faza monopatridistă a procesului de evoluție partizană în Moldova dintre Prut şi Nistru a durat până la finele anilor `80 ai secolului XX, când prăbuşirea puterii sovetice a provocat o situație noua, inedit pentru spațiul nostru mioritic: independența statală.[25]

Concluzii

Din momentul apariției primelor formațiuni sociale de alternativă (Frontul Popular din Moldova, Mişcarea Internaționalistă „Unitate - Edinsvo", formațiunea „Gagauz–Halcî" şi societatea culturală a bulgarilor „Vozrojdenie") şi îndeosebi după lichidarea de jure a rolului conducător a Partidului Comunist[26] asistăm la procesul de constituire a sistemului pluripartidist moldovenesc contemporan.

Sistemul pluripartidist actual din Republica Moldova din start a fost unul imperfect. Evoluția sa de peste un deceniu a generat numeroase critici la adresa partidelor şi liderilor acestora. În mare parte aceste critici sunt fundamentate. Însă pe lângă aceste cauze de ordin subiectiv (calitatea liderilor de exemplu) o parte considerabilă din responsabilitatea pentru situația creată aparține cauzelor de ordin obiectiv. Facem referință, în mod aparte, la tumultosul parcurs istoric, ce a influențat în opinia noastră cultura politică a societății moldoveneşti (atât de nivel de elită cât şi la nivel de electorat). Nu avem intenția de ai elibera de răspundere pe majoritatea liderilor politici moldoveni, dorim însă să atragem atenția asupra unor momente care ar explica într-o anumită măsură situația.

---

[24] *Crăiuțu A. op. cit., p.174.*

[25] *Facem abstracție de la cazul Republicii Democratice Moldoveneşti (decembrie 1917 - martie1918).*

[26] *Legea R.S.S.M. cu privire la introducerea unor modificări în articolele 6, 7, 49 din Constituția (Legea Fundamentală) a R.S.S.M., nr.10-XII, 10 mai 1990. // Veştile Sovietului Suprem şi ale Guvernului R.S.S.M. – Chişinău, 1990, nr.5, art.86.*

În primul rând asistăm la o premieră în ceea ce priveşte independenţa durabilă a acestui teritoriu. În consecinţă clasa politică pentru prima dată urma să fie recrutată exclusiv din cadre naţionale. Cea ce ţine de pluripartidism atunci la fel asistăm la o premieră în domeniu. Toate aceste constatări implică recunoaşterea firească a lipsei de experienţă în domeniul pluralismului politic. Fapt ce a determinat numeroase impedimente în procesul de consolidare a pluripartidismului moldovenesc. Vorbind despre absenţa unui minim de experienţă, avem în vedere atât cazul liderilor politici – în majoritate de formaţie comunist-comsomolistă, obişnuiţi să conducă conform indicaţiilor, cât şi cazul electoratului – care nu s-a obişnuit nici până la moment cu pluralismul ofertei. El este chiar reticent acestuia, insistând asupra monismului.

În al doilea rând, susţinem ideea că din momentul în care teritoriul Republicii Moldova s-a aflat practic întotdeauna în componenţa altor state sau sub dominaţia acestora, populaţia s-a obişnuit să vadă în instituţiile statului şi a puterii, în general, forţe incontrolabile în faţa cărora singura atitudine ar putea fi cea de tăcută docilitate şi resemnare. Prin aceasta se poate de explicat patriarhalismul electoratului moldovenesc.

În fine la baza majorităţii problemelor se află cultura politică insuficientă a populaţiei. Aceasta fiind o moştenire atât a vremurilor de odinioară (răscrucea secolelor XIX-XX) cât şi a celor de adineaori (perioada sovietică).[27]

La moment pentru cazul Republicii Moldova putem utiliza aşa modele de cultură politică ca cele „pasivă " şi „parohială", în care valorile civic participative sunt încă minoritare. Majoritatea populaţiei nu este conştientă de drepturile, libertăţile şi obligaţiile politice personale. Cetăţenii încă sunt în aşteptarea liderului salvator. Societatea moldovenească păstrează încă un tipar puternic centralizat, pe fondul căruia iniţiativele ce vin din partea elementelor şi structurilor asociative rămân insuficiente şi nesemnificative.

Toate aceste elemente explică şi caracterizează calitatea pluripartidismului moldovenesc în primul său deceniu de dezvoltare. Suntem convinşi în faptul că cea mai mare parte a acestor probleme vor fi depăşite. În special ca urmare a procesului firesc de schimb de generaţii atât la nivel de clasă politică cât şi la nivel de electorat.

Bibliografia

Bogos D. La răspântie, Moldova de la Nistru, 1917-1918. / Ştiinţa. – Chişinău.

Crăiuţu A. Elogiul libertăţii. / Polirom. – Iaşi, 1998.

[27] *Perioada sovietică, de altfel, a fost decisivă în cultivarea unei culturi politice dependente. Putem deduce chiar o relaţie direct proporţională între intensitatea procesului de sovietizare şi durata tranziţiei postcomuniste.*

Fruntaşu I. O istorie etnopolitică a Basarabiei. Cartier. – Chişinău, 2002.
Juc V. Din istoria gândirii politice româneşti (în Moldova). / USM. – Chişinău, 1997.
Mihailov V., Moşneaga V., Rusnac Gh., Rusnac V. Partidele şi organizaţiile social-politice în Moldova. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea I. / USM. – Chişinău, 1996.
Мошняга В. Партийно-политическое развитие Молдовы за десять лет независимости: политологический анализ. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea XIX. / USM. – Chişinău, 2002.
Moraru A. Istoria Românilor: Basarabia şi Transnistria (1812-1993). – Chişinău, 1995.
Nistor I. Istoria Basarabiei. / Cartea Moldovenească. – Chişinău, 1991.
Voicu G. Pluripartidismul. O teorie a democraţiei. / ALL. – Bucureşti, 1998.

ДЕНЕЖНЫЕ ПЕРЕВОДЫ ТРУДОВЫХ ЭМИГРАНТОВ В ГРУЗИЮ

Натиа ЧЕЛИДЗЕ
Грузия, Тбилиси
Тбилисский Государственный университет им. Джавахишвили
экономический факультет
кафедра экономики труда
аспирантка

The problem of money transfers of the Georgian citizens, working outside of he country to their homeland is analyzed in the article. On the basis of accomplished research the author emphasize the main countries from which Georgian labor migrants transfers money, estimates the size of the income in different countries, the general volume of the money transfers.

Наблюдаемый в Грузии после распада союза всеобщий кризис, охвативший экономику, политику, культуру и др., вызвал интенсивное территориальное движение населения по всей стране. Особенно усилилась трудовая эмиграция, которая в настоящее время характерна для всех регионов страны.

Во второй половине 2002 года при поддержке Международной организации миграции (МОМ) и нашем непосредственном участии было

осуществлено выборочное изучение трудовой миграции в городах Тбилиси, Рустави, Ткибули и Ахалкалаки. Было опрошено 630 членов семей трудовых мигрантов, т.н. заменяющих респондентов. На основе анализа их ответов установлены основные направления, социально-демографическая и профессиональная структура потоков мигрантов, причины эмиграции и величина денежных переводов семьям мигрантов.

Исследованием выявлено следующее: Причины миграции полностью экономического характера. Мигранты направляются на работу в основном в 4 страны: Россию (на неё приходится 39% трудовых эмигрантов), США (14%), Германию (13%) и Грецию (14%); Несмотря на высокую квалификацию потока трудовых мигрантов (44% эмигрировавших), они заняты на низкоквалифицированных работах с весьма незначительной оплатой. Денежные переводы эмигрировавших имеют большое значение в физическом выживании их семей.

Считаем целесообразным более подробно осветить данные исследования относительно величины и роли денежных переводов трудовых эмигрантов в деле обеспечения прожиточного минимума населения Грузии.

Согласно материалам наших исследований более 3/4 трудовых эмигрантов оказывают материальную помощь своим семьям в виде денежных переводов. Их частота весьма высока и различна по странам. Ежемесячные или более частые отправления смогли осуществить 42,6% эмигрантов, работающих в Греции; 41,3% - из США; 25,3% - из России; 22,2% - из Германии. Почти половина мигрантов один раз за несколько месяцев высылала деньги из России и Германии. В целом наиболее регулярной характер имеют переводы из США. Надо отметить, что незначительная часть (10,7%) трудовых эмигрантов, наряду с пересылкой, копят за границей деньги и считают, что привезут их по возвращении.

Мигранты отправляют семьям деньги в основном через банк (50%) и почту (17%). 16% трудовых эмигрантов передают деньги семьям через родственников, главным образом из России, а 13% передают через водителей автобусов. Этот вид в наибольшей мере используется при пересылке денег из Греции и Азербайджана.

Материалы анализа показали, что эмигранты высылают в среднем пятую часть своего заработка в зависимости от того, какова стоимость рабочей силы и уровень дороговизны жизни. Величина переводов преимущественно зависит от этого. Средняя величина денежных переводов по основным странам миграции колеблется в пределах 114-584 долларов США, а по исследованным регионам - 63-207 долларов.

По четырем главным иммиграционным странам (Россия, Греция, Германия и США) различие в объеме переводов для населения Грузии весьма велико. Намного больше высылают денег из США (369 долларов) и Греции (142 доллара). В то время как из России (112 долларов) и Германии (122 доллара). Наиболее незначительные суммы в среднем за месяц поступают из Армении и Турции (см. табл.1).

Таблица 1. Средняя величина доходов трудовых эмигрантов и их денежные переводы в Грузию (в долларах США)

Регион исследования Страны иммиграции		*1*	*2*	*3*	*4*	*Всего*
Россия	Доходы	529, 5	640, 5	397, 2	260	380, 5
	переводы	155, 5	211	126, 9	65	111, 5
Греция	Доходы	711.6	781.8	540	-	709.7
	переводы	150.4	141	102	-	142.5
Германия	Доходы	658.7	652.4	475	-	627.6
	переводы	127.2	100	132.9	-	121.6
США	Доходы	2079.7	176	1227	-	1930.2
	переводы	404.8	272.7	254	-	368.7
Израиль	Доходы	1071.4	800	-	-	1037.5
	переводы	275.7	150	-	-	260.0
Бельгия	Доходы	783	-	700	-	775
	переводы	272.2	-	100	-	255
Другие страны Европы	Доходы	791	812.5	466.6	300	773
	переводы	150.3	221.3	66	50	125.6
Турция	Доходы	350	425	-	-	406.3
	переводы	75	135	-	-	120
Армения	Доходы		-	-	90	90
	переводы	-	-	-	19.6	19.6
Азербайджан	Доходы	-	200	-	-	200
	переводы	-	-	-	-	-
Другие страны	Доходы	2311.5	833	200	-	1581.3
	переводы	169.2	177	50	-	162.5
Всего	Доходы	1053	813	506	252.9	775
	переводы	206.9	169.8	135	63	162.4

Примечание: 1 - Тбилиси; 2 - Рустави; 3 - Ткибули; 4 – Ахалкалаки.

Из указанных четырех главных стран миграции доля переводов по отношению к доходам заметно выше в России - 29%, в других странах составляет 19-20%. Это обусловлено дешевизной жизни в России по сравнению с другими странами.

В Грузии наблюдалась существенная дифференциация суммы переводов и по исследованным городам, что объясняется распределением потоков мигрантов по странам и их квалификационной структурой. Население Тбилиси ввиду более высокого уровня квалификации, большей информированности и лучшего знания иностранного языка смогло найти более высокооплачиваемую работу, чем эмигрировавшие из других регионов.

В соответствии с материалами исследования 12,6% трудовых мигрантов не оказывают помощи семьям. Среди них большинство составляет работающее студенчество. Поэтому доля тех, кто не может помогать семьям, находясь в Германии и других странах Европы, не столь низка - соответственно 17,0% и 16,7%. В наибольшей мере оказывали помощь семьям население, эмигрировавшее из Ткибули, поскольку там с материальной точки зрения катастрофическое положение.

Исследованием установлено, что средняя величина переводов трудовых эмигрантов достигала 162,4 доллара, которая в исследуемом периоде равнялась 350-360 лари. Вместе с тем определено, что местный доход семьи плюс сумма, полученная из-за рубежа, обеспечивают проживание этих семей только на уровне прожиточного минимума. Нередко переведенные из-за границы деньги будут использованы для отправки других членов семьи на заработки за границу или для возвращения долга, взятого семьей для осуществления трудовой миграции. В то же время нередко это начальный капитал для развития малого бизнеса, в котором вернувшиеся из эмиграции видят источник своего будущего существования.

Таким образом, за счет трудовой эмиграции в Грузии сотни тысяч семей получают средства для существования, в страну же от экспорта рабочей силы поступает значительный объем валюты. Как свидетельствуют оценки экспертов Международной Организации Труда, трудовые мигранты в год в виде денег и товаров в свою страну ввозят в среднем 2.000 долларов или 166,7 доллара в месяц. Этот показатель весьма близок к средней сумме перевода в Грузию - 162,4 доллара.

Следует также отметить, что несколько раз была сделана попытка установить величину переводов в Грузию от трудовой эмиграции в среднем за год. По расчетам Т.Гугушвили, который основывается на сред-

ней сумме международных переводов трудовых мигрантов в целом в мире, в Грузию ежегодно поступает 720 млн долларов[28]. По мнению Р.Гачечиладзе, указанная величина составляет минимум 400 млн долларов[29]. По нашим же исследованиям сумма, поступившая от экспорта рабочей силы, предположительно равна 600-670 млн долларов[30]. Тем не менее эти расчеты не отражают точного числа трудовых эмигрантов из Грузии. Как было отмечено, это основано на предположительной численности. На наш взгляд, после опубликования материалов переписи населения указанные расчеты будут уточнены.

Если принять во внимание, что из Грузии выбыло 250-300 тыс. трудовых эмигрантов, то следует предположить (используя экстраполяцию на все население страны рассчитанного нами показателя - 162,4 доллара), что из-за границы в виде денежных переводов в год поступает 550-650 млн. долларов. Это составляет приблизительно пятую часть валового внутреннего продукта Грузии за 2002 год и играет большую роль в покрытии внешнеторгового дефицита, составившего 284 млн. долларов. Материалы исследования показали, что основная часть поступившей валюты используется для удовлетворения первичных потребностей населения Грузии.

Таким образом, трудовая эмиграция, несмотря на вызванные ею острые социальные проблемы, имеет большое значение для социальной защиты населения в критической ситуации и социально-экономического развития страны. Предположительно по мере начала экономического подъема ее интенсивность снизится, экспорт же рабочей силы станет более эффективным.

Библиография

Челидзе Н. Трудовая эмиграция населения Грузии. - Тбилиси, 1997 (на груз. яз.)

Гугушвили Т. Внешние миграционно-демографические проблемы Грузии. – Тбилиси, 1998 (на груз.яз.)

Гачечиладзе Р. Миграция населения в Грузии и ее социально-экономические результаты. - Тбилиси, 1997 (на груз. яз.)

---

[28] *Гугушвили Т. Внешние миграционно-демографические проблемы Грузии. – Тбилиси, 1998, с.23 (на груз.яз.)*

[29] *Гачечиладзе Р. Миграция населения в Грузии и ее социально-экономические результаты. - Тбилиси, 1997, с.37 (на груз. яз.)*

[30] *Челидзе Н. Трудовая эмиграция населения Грузии. - Тбилиси, 1997, с.76 (на груз. яз.)*

ETAPELE EVOLUȚIEI ELITEI POLITICE POSTTOTALITARE DIN REPUBLICA MOLDOVA[31]

Ana MARGARINT
Republica Moldova, Chişinău
Universitatea de Stat din Moldova
Facultatea de Relații Internaționale,
Ştiințe Politice şi Administrative
Catedra Politologie
Lector, MA

Maintenance and development of the post-totalitarian society cannot be achieved without implication of the political elite. Undoubtedly, the society survives due to politics, thus the role of the elites should not be underestimated. The article examines phases of evolution of the political elites of the Republic of Moldova and processes occurred in our country during last twenty-year period.

Examinând confuza stare de la sfârşitul anilor 80 s-a depistat o vădită necesitate de a efectua schimbări în sistemul social. Clivajul crescând dintre conducătorii de vârsta a treia care ocupau posturile practic pe viață şi cei relativ tineri care aspirau la creştere ierarhică, lipsa inovațiilor, progresul lent a revoluției tehnico-ştiințifice, necorespunderea cerințelor înaintate de societatea informațională destabiliza sistemul. Contextul în care au loc toate aceste procese cereau schimbări. În aspectul său politic aceste schimbări inevitabile se caracterizau prin faptul că ele urmau să fie inițiate de către elita politică, să semnifice schimbarea a însăşi sistemului de organizare a puterii. Putem evidenția patru etape ai dezvoltării posttotalitare a societății moldoveneşti:

Perioada restructurării – 1984-1989 - prima etapă de reformare a sistemului politic se caracterizează prin schimbări din interiorul sistemului, printr-o tendință generală de a păstra orânduirea socială existentă. Însă nu a fost posibil de a menține procesul în limitele acestei strategii. Ideologia restructurării menită să servească drept rol a noii formule de conducere, nu era curățită de retorica comunistă şi de aceea nu putea pretinde la statutul de ideologie a legitimității atât în societate, cît şi în cadrul elitei conducătoare[32].

[31] *Recenzent – doctor, conferențiar Vasile CUJBĂ.*
[32] *Бадовский Д.В. Трансформация политической элиты в России от организации к «партии власти». // Полис, 1994, № 6, с.50*

Contextul în care are loc transformarea socială din această perioadă nu ne permite să detectăm toate procesele putem doar să observăm cum se cristalizează elementele unei noi construcții sociale. Din acest punct de vedere vom analiza schimbările caracteristicilor principale a grupelor elitare.

În anii 1988-1989 în fosta Uniune Sovietică sub devizele „accelerare”, „publicitate”, „democrație”, „mentalitate nouă” etc. se desfăşura restructurarea. Dar un sistem bazat pe monopolul unui partid la putere este, în principiu ireformabil şi restructurarea nu avea sorț de izbândă. S-au impus cu necesitate modificări ale ideologiei politice a restructurării, deoarece critica generală a „stalinismului”, „brejnevismului” şi a altor nereguli ale trecutului nu mai prezenta deja interes pentru mase[33].

Despre natura ireformabilă a sistemului politic sovietic vorbeşte şi elitologul rus G.Aşin, însă potrivit lui restructurarea a fost o încercare de a salva elita. „Elita restructurării după componența sa era neuniformă cu toate că din punct de vedere politic în ea predominau reformatorii în frunte cu M.Gorbaciov, care dorea să modernizeze sistemul social politic stagnant, să construiască „socialismul cu chip de om” trasând cursul politic al regimului către transparență şi democratizare. Tragedia acestei elite consta în faptul că avea limite determinate ale reformismului său legat de regimul partocratic sovietic. Sistemul social politic condus de ei era în fond ireformabil, el nu avea nevoie de modernizare ci de transformare într-un alt sistem social-politic. Şi o atare funcție nu putea fi realizată de această elită (atunci ea nu ar fi fost elită sovietică), ea a fost realizată de elita post sovietică”[34].

Perestroika era necesară elitei, pentru autopăstrarea sa; în realitate Gorbaciov nu a fost trădătorul elitei sovietice, el a încercat să o salveze ... obiectiv perestroica independent de intențiile inițiatorilor ei, de la bun început erau îndreptați nu la lichidarea puterii elitei conducătoare, dar la transformarea „înnobilirea ei”[35].

Procesul de inițiere a reformelor pune în gardă elita nomenclaturistă, ea simțind că pierde controlul asupra situației, devenind nesigură pe pozițiile sale opune o rezistență dură schimbărilor. O altă parte a elitei a sesizat emergența şi în 1987 creează Mişcarea Democratică de Susținere a Restructurării. Era o formațiune neformală creată de inteligenție şi o parte din comunişti cu idei liberale. Această mişcare de la început avea ca scop să susțină politica

---

[33] *Solomon C. Aspecte ale vieţii politice în Republica Moldova (1989-2002). – Chişinău: USM, 2002, p.178*

[34] *Ашин Г.К., Лозанский Э.Д., Кравченко С.А. Социология политики. Сравнительный анализ российских и американских политических реалий. – Москва, 2001, с.378*

[35] *idem p.392*

dusă de M.Gorbaciov mai târziu scizionează din cauza dispozițiilor național-lingvistice diferite. „Mişcarea Democratică pentru Susținerea Restructurării a debutat cu cererea de a proclama limba română limbă de stat şi de a reveni la grafia latină”[36].

De fapt real putem spune că la această etapă cel mai esențial lucru era totuşi lupta pentru aparat „Pe măsură ce politica se profesionalizează şi partidele se birocratizează, lupta pentru puterea politică mobilizatorie, tot mai mult se transformă într-o competiție în două trepte: de la rezultatul luptei de concurență asupra puterii pentru aparat, care se desfăşoară în interiorul aparatului exclusiv între profesionali, depinde alegerea celor, care va putea intra în luptă pentru simpli muritori”[37], în această ordine de idei pentru elita birocratică, controlul asupra căreia în condițiile sistemului nomenclaturist şi în perioada descompunerii şi transformării, devine mecanismul cheie al dominării politice. Inițial această luptă avea loc dintre diferiți reprezentanți al elitei conducătoare, dar treptat, în condițiile cristalizării şi formării organizaționale a contraelitei, ea începe să se dezvolte şi dintre elita conducătoare şi contraelită[38].

Schimbările care au loc creează condiții favorabile nomenclaturii de a se încadra în noi tipuri de activitate. Nomenclatura inițiază activități care aduc venit: crearea întreprinderilor mixte; convertirea liberă banilor în numerar; credite în condiții avantajoase; vinderea imobilului la un preț simbolic; privilegii în operațiuni de export import; privatizarea întreprinderilor rentabile, privatizarea sistemului bancar, crearea zonelor economice libere etc.

Perioada dezintegrării **-** 1989-1991 această etapă în mare măsură se caracterizează prin demolarea elitei vechi, pe primul plan se plasează refuzul față de ideologia precedentă. Este etapa spectaculoaselor deziceri de trecut comunist, perioadă romantică plină de iluzii cu privire edificarea statului moldav, libertate, dreptate etc., în cadrul acestor tendințe derulează procese greu de stăpânit. Republicile unionale sesizează slăbiciunea centrului, cu acest prilej porneşte procesul de dezintegrare din URSS „Procesele de renaştere națională şi de cucerire a independenței politice, conduse de elitele politice naționale, au reluat acel amestec de ambiții naționale care au existat în trecutul istoric, încă înaintea perioadei totalitariste”[39].

---

[36] Solomon C. Aspecte ale vieții politice în Republica Moldova (1989-2002). – Chişinău: USM, 2002, p.180

[37] Бурдье П. Социология политики. - Москва, 1993, с.215

[38] Бадовский Д.В. Трансформация политической элиты в России от организации к «партии власти». // Полис, 1994, №6, с.50

[39] Moşneaga V., Rusnac Gh., Republica Moldova. Alegerile parlamentare (1994) şi geografia politică a electoratului. - Chişinău: USM, 1997, p.8

Elitele politice republicane exploatau ideea independenţei şi suveranităţii naţionale, găsind în ea, pentru sine, o nouă formulă de conducere şi ideologie a legitimităţii. În 1989 după adoptarea Legii cu privire la funcţionarea limbilor oamenii devin îngrijoraţi, vorbitorii de limbă rusă că vor fi strâmtoraţi în drepturi, iar cei care se identifică români sau moldoveni indignaţi pe ruşi că ei nu vor să accepte afirmarea identităţii naţionale şi renaşterea culturii şi limbii române. Acest fapt repede a fost perceput de reprezentanţii contraelitei care speculând cu ideile naţionale au organizat la 20 mai 1989 Frontul Popular din Moldova proclamând ideea renaşterii naţionale, speculând cu emoţiile ce bântuiau în rândurile populaţiei liderii acestei mişcări repede au înaintat în poziţii importante, în calitate de contrabalanţă se creează Interfrontul numită apoi Mişcarea pentru egalitate în drepturi „Unitate-Edinstvo", liderii acestei formaţiuni opunându-se încercărilor de a schimba statutul limbii ruse respectiv câştigându-şi poziţiile pe baza minorităţilor etnice şi a celor care erau speriaţi de schimbările survenite şi mai aveau încredere şi dorinţă de a păstra sistemul comunist. „Revenirea la rădăcinile etnice şi la limba română, renaşterea spiritului naţional derula pe fondul destrămării sistemului sovietic, generând tensiuni într-o societate divizată brusc în băştinaşi şi vorbitori de limbă rusă"[40]. Interesele elitelor naţionale şi republicane tot mai mult se localizează şi se concentrează în cadrul republicii, aceste elite deja nu mai leagă problema autopăstrării şi rezistării politice cu nivelul unional.

Apare perioada stabilirii noilor reguli de joc. Se formează diverse tabere politice. În componenţa elitei politice au loc regrupări în cadrul cărora democraţii, liberalii, naţionaliştii etc., dibace se adaptează la noile idei şi situaţii, iar comuniştii încearcă să-şi păstreze identitatea, alţii se află în căutarea ideii sale politice. Elita birocratică s-a descompus, iar diferite grupe din cadrul ei au mizat pe diferiţi lideri politici, respectiv nu putem să vorbim despre câştigul unei părţi în lupta pentru aparat.

În această fază se iscă noi actori politici, potenţialul cărora era ascuns după paravanul sistemului sovietic, în anumite privinţe are loc legalizarea elementelor noi a elitelor. Denaturările acumulate sunt consecinţele necorespunderii între poziţiile cheie din sistemul puterii şi oamenilor real capabili să realizeze funcţii de putere, de lider şi să genereze distrugerea nivelelor superioare ale puterii şi respectiv schimbul elitei politice. Dar în virtutea faptului că procesul poartă un caracter social spontan spre instituţiile puterii se îndreaptă oameni întâmplători ridicaţi din apele tulbure ale evenimentelor democratice de miting.

---

[40] *Solomon C. Aspecte ale vieţii politice în Republica Moldova (1989-2002). – Chişinău: USM, 2002, p.182*

Cedând parțial conservatorilor conducerii de partid, parțial contraelitei, Gorbaciov a încercat să introducă unele schimbări în structura şi sistemul organizării puterii. Inițierea formării unui nou organ al puterii legislative – Congresul deputaților populari al URSS - urmărea, din punctul de vedere a luptei în cadrul clasei conducătoare, câteva scopuri. Era necesar de a crea o nouă bază legitimă pentru trasarea reformelor, de a încerca să consolideze pe această bază, atât elita, cît şi societatea, să anticipeze creşterea proceselor dezintegrării din URSS. În afară de aceasta alegerile trebuiau să servească în calitate de funcție al mecanismului recrutării elitei, în scopul de a înnoi Olimpul politic pregătind în prealabil etapa reformării al aparatului conducător, sistemei puterii executive, formarea unei noi verticale ale ei. Următorul pas ai aceeaşi strategii a fost introducerea postului de preşedinte al URSS.

Structurile PCUS trebuiau lipsite atât de funcția infrastructurii politice, cît şi de funcțiile infrastructurii conducătoare (prin formarea verticalei prezidențiale al puterii executive). Mai departe ratificarea unui nou acord Unional trebuia să devină actul de recunoaştere al proceselor regionalizării în cadrul URSS, conferirea republicilor în primul rând a independenței politice - procese, care erau imposibil de ignorat după declararea suveranității statale al Federației Ruse. Acordul Unional trebuia să formeze o nouă bază pentru unitatea unională, până recent fundamentat pe dominarea PCUS, astfel, privind partidul de statutul lui de formator al sistemei, "separând-o" de stat.

O astfel de "reformare" însemna sfârşitul fostei orânduiri sociale, însă realizarea acestui proiect a fost întrerupt de puciul din august 1991, apoi de acordul de la Branişte Belovejie şi formarea CSI prin care s-a finisat a doua etapă a transformării societății sovietice şi totodată existența URSS[41].

Independența - 1991-1994 perioada când „forțele politice continuă să formuleze acele valori în baza cărora aveau de gând să câştige încrederea cetățenilor. În această perioadă forțele politice de dreapta pledau pentru democratizarea societății, „renaşterea națională", privatizarea proprietății de stat, orientarea la unirea cu România. Mai târziu ei anunță apartenența la valorile creştin-democrate. Liderii lor erau, în mare măsură, din mediul scriitorilor şi jurnaliştilor şi au avansat datorită elocvenței ei în timpurile înfloririi „democrației de miting"[42].

---

[41] *Бадовский Д.В. Трансформация политической элиты в России от организации к «партии власти». // Полис, 1994, № 6, с.51*

[42] *Боцан И. Республика Молдова между трансформацией и Status Quo: анализ десяти лет независимости (политический аспект). // Республика Молдова в Европейском контексте и в аспекте политике безопасности. – Киев: FES, 2001, c.9. De fapt I. Boțan condiționat numeşte perioadă romantică de la începutul restructurării până la 1994.*

Trasarea reformelor economice în Republica Moldova a însemnat o nouă ideologie a legitimităţii, o altă formă de guvernare. „dar condiţiile politice în care se desfăşoară reformele economice şi sociale joacă un rol determinant. Politicul este chiar mai important decât economicul în primii ani de schimbări, deoarece conducerea politică macrosocială este cea care gestionează întregul proces de reforme. Descentralizarea şi democratizarea, reorganizarea instituţiilor statului sunt procese fundamentale, care depind, în primul rând, de conduita noilor actori politici”[43]. Conţinutul de bază a reformelor sociale în Moldova este legat de procesul distribuirii şi privatizării proprietăţii

În această perioadă se intensifică fragmentarea politică. Însă consolidarea elitei conducătoare nu a precedat trasarea reformelor ceea ce şi a determinat conţinutul de bază al etapei a treia a transformării sistemului. Asigurându-şi victoria în 1991 noua elită politică moldovenească, formată şi unită pe baza negării fostei conduceri, începe să se dezintegreze o dată ce dispare cauza ce-i unea şi apare întrebarea edificării societăţii şi a statului.

Contextul în care are loc dezvoltarea elitei politice este consolidarea poziţiei sale. Plecând de la aceste considerente se formează principalele ramuri ale sistemului elitar: administraţia preşedintelui, guvernul, parlamentul, elita–business. În această perioadă conflictul derula în limitele contradicţiilor dintre puterea legislativă şi executivă. În condiţiile unei noi reîmpărţiri, când puterea continuă să genereze proprietatea, trecerea în opoziţie deseori înseamnă doar aceea că anumite grupuri elitare sau sociale sau un reprezentant concret al elitei politice ori nu a primit posibilitatea să participe la procesele distribuirii, ori de interesele lor nu s-a ţinut cont.

Structurile puterii executive, administraţia preşedintelui, guvernul devine locul consolidării al unei părţi ai elitei pe când o parte din elita parlamentară devine centrul cristalizării şi formării organizate al opoziţiei. Strategia opoziţiei a fost bazată pe tendinţa de a transforma sistemul de organizare a puterii de stat în Moldova astfel încât centrele de luare a deciziilor s-ar transfera în Parlament; în final s-a produs o slăbire a structurilor prezidenţiale şi ale instituţiei Preşedintelui, instalarea controlului parlamentar asupra guvernului. Are loc o polarizare a puterilor, se compune o nouă configurare a grupurilor elitare.

Alegerile parlamentare din 1994 şi adaptarea noii Constituţii la 29 iulie 1994 au finisat şi această etapă a transformărilor obşteşti în limitele dezvoltării posttotalitare, fixând un anumit sistem de organizare a puterii de stat, tran-

---

[43] *Tibil G. Conflictul elitelor şi instabilitatea politică în evoluţia modernă şi contemporană a României. // Polis, 1995, nr.4, p.101.*

sformând Republica Moldova în republică semiprezidențială, determinând regulile de joc pentru toți participanții procesului politic din Moldova.

Perioada consolidării sau instituționalizării (1994–2004) - noua etapă a dezvoltării şi transformărilor sociale se caracterizează prin procese prelungite de redistribuire şi privatizare a proprietății în condițiile lipsei consensului între elitele politice. „La alegerile din 1994 Partidul Democrat Agrar a acumulat 43% din voturi şi datorită sistemului electoral proporțional – majoritatea absolută în parlament. De la început toată conducerea de stat s-a unit în jurul PDAM, însă peste un an partidul s-a scindat din cauza ambițiilor acestor lideri, probabil din dorință de a controla individual, în primul rând, procesul de privatizare”[44].

Tendințele de bază în procesul consolidării noii elite conducătoare sunt: stabilirea de către elita birocratică a propriei conduceri de aparat; integrarea grupărilor elitare şi economice; formarea clanurilor politico-economice. Are loc o succesiune de alegeri republicane şi locale, care legalizează liderii înaintați la poziții de putere din perioadele precedente, întărindu-i în calitate de o nouă elită politică. Cohorta politicienilor 1994-2001 esențial se deosebeşte de activiştii publici ai anilor 1989–1991. Îşi primesc legitimitatea sa şi pătura politicienilor, care şi-au demonstrat dreptul său de a fi lider prin muncă cotidiană şi nu în coliziile de miting sau intrigi de cabinet. „Țara şi reprezentanții elitelor conducătoare şi populația a acumulat experiență, stereotipuri de conduită (toleranță, stima „regulilor de joc” etc.) în condițiile alegerilor democratice bazate pe concurență”[45]. În conştiința de masă a populației Moldovei s-a petrecut procesul de instituționalizare a formațiunilor politice[46].

Din punct de vedere a cercetării grupelor elitare componența perioadei de tranziție constă în schimbul fațetei politice a sistemului social tradițional în scopul de ai conferi un chip mai adecvat noii societăți social-economice. Astfel a avut loc schimbarea relațiilor de proprietate, precum şi schimbarea statutului social, a structurii grupelor elitare. S-a petrecut legalizarea elitelor. Elitele s-au transformat în subiectul de bază al activității social-politice ce are loc în sfera politicii publice. Au apărut noi participanți (tipul politicului public, “actorul politic”), relațiile intraelitare devin mai complicate, mai comple-

---

[44] *Боцан И. Республика Молдова между трансформацией и Status Quo: анализ десяти лет независимости (политический аспект). // Республика Молдова в Европейском контексте и в аспекте политике безопасности. - Киев: FES, 2001, с.10*

[45] *Мошняга В. Парламентские (1998) выборы и упрочение демократии в Молдове. // Молдова–98. политические реалии и парламентские выборы. – Кишинев, 1998, с.61*

[46] *ibidem, p.64*

xe (grupele elitare, grupele de presiune, grupele de interese, grupele politico-financiare). Demonstrativ elitele au ocupat rolul principal în procesul distribuirii resurselor, proprietății şi controlului asupra lor.

După perioada inevitabilă şi necesară a dezintegrării începe procesul natural al consolidării grupelor elitare în baza apartenenței la putere şi resurse, prin reintegrarea grupelor politico-financiare locale, legitimate printr-o serie de alegeri parlamentare ş preşedințiale din anii 1994–2001. Are loc un proces activ de concentrare ale grupurilor politico-financiare, care restabilesc monolitatea puterii prin formarea unui sistem ierarhic din oligarhii noi. Pentru finisarea transformării elitelor este nevoie de reînnoirea comandanților politici ai societății, adică a grupurilor elitare, care realizează puterea politică în Republica Moldova.

În considerațiile de mai sus este vizibil faptul că istoria de peste 70 de ani a elitei sovietice a înregistrat două transformări generale – represiile staliniste şi restructurarea. Ambele aceste transformări au fost doar remanieri în rândurile unui şi aceluiaşi grup. Eşecul restructurării a desemnat eşecul sistemului, sistemul nou cere o elită nouă. Anii 1989-1990 au schimbat cursul politic al țării, au avut loc modificări serioase în componența elitei, dar, totuşi, aceasta nu a fost schimbul ei, a fost o transformare a aceleiaşi elită.

„Atâta vreme cât revoluția democratică era în toi, oamenii ocupați de distrugerea vecilor puteri aristocratice care luptau împotriva acestei revoluții, se dovedeau însuflețiți de un mare spirit de independență şi, pe măsură ce victoria egalității devenea mai totală, se lăsau puțin câte puțin în voia tendințelor naturale cărora le de naştere această egalitate şi întăreau sau centralizau puterea socială. Doriseră se fie liberi pentru a putea deveni egali şi, pe măsură ce egalitatea se instituia tot mai mult cu ajutorul libertății, ea făcea ca libertatea să devină mai dificilă ... văd bine că națiunile din zilele noastre sunt turbulente; dar nu văd în mod explicit că ele sânt şi liberale şi mă tem că la sfârşitul acestor agitații care fac să se clatine tronurile, suveranii să nu să se găsească mai puternici decât au fost [mă tem, în fine, că acest timp de permisivitate să nu se pregătească totul pentru aservirea generațiilor viitoare]”[47].

Aceste observații ai lui Alexis de Tocqueville putem să le racordăm şi la Republica Moldova căci sistemul elitar în curs de formare în caracteristicile de bază devine tot mai asemănătoare cu acel sistem elitar, de la care de fapt a şi pornit transformarea grupelor elitare din RSSM, iar unele caracteristice practic se restituie în forma precedentă, noua elită a moştenit trăsăturile elitei vechi precum sunt corupția, necompetența, abuzul de putere, relațiile perso-

---

[47] *Tocqueville A. Despre democrație în America. vol.II. – Bucureşti: Humanitas, 1995, p.341*

nale, dreptul de telefon etc. Componența sa şi unele trăsături a relațiilor intra-elitare încă mai poartă amprenta trecutului nomenclaturist.

Însă dincolo de astfel de aprecieri noua elită moldovenească se deosebeşte de cea sovietică prin structura sa, mecanismele recrutării şi legitimării într-un grad mai înalt de concurență. Este evident că procesul de formare a elitei politice a statului independent Republica Moldova este un proces îndelungat, complicat şi contradictoriu. El nu trebuie dramatizat sau din contra romantizat. Nucleul elitei politice a Moldovei practic s-a format. Problema rămâne alegerea metodei optime de reproducere care ar permite să depăşească sau cel puțin să anihileze contradicțiile, să asigure stabilitatea politică a societății moldoveneşti. În acest sens dinamica tendințelor în dezvoltarea politică a țării în mare măsură va depinde de modelul de formare şi reproducere a elitei politice care va domina în societatea noastră.

Bibliografia

Moşneaga V., Rusnac Gh. Republica Moldova. Alegerile parlamentare (1994) şi geografia politică a electoratului. – Chişinău: USM, 1997.

Solomon C. Aspecte ale vieții politice în Republica Moldova (1989-2002). – Chişinău: USM, 2002.

Tibil G. Conflictul elitelor şi instabilitatea politică în evoluția modernă şi contemporană a României. // Polis, 1995, nr.4.

Tocqueville A. Despre democrație în America. vol.II. – Bucureşti: Humanitas, 1995

Ашин Г.К., Лозанский Э.Д., Кравченко С.А. Социология политики. Сравнительный анализ российских и американских политических реалий. – Москва, 2001.

Бадовский Д.В. Трансформация политической элиты в России от организации к «партии власти». // Полис, 1994, №6.

Боцан И. Республика Молдова между трансформацией и Status Quo: анализ десяти лет независимости (политический аспект). // Республика Молдова в Европейском контексте и в аспекте политике безопасности. – Киев: FES, 2001.

Бурдье П. Социология политики. - Москва, 1993.

Мошняга В. Парламентские (1998) выборы и упрочение демократии в Молдове. // Молдова–98. политические реалии и парламентские выборы. - Кишинев, 1998.

TENDINȚELE DE DEZVOLTARE A ELITEI POLITICE DIN REPUBLICA MOLDOVA ŞI CREŞTEREA CAPACITĂȚII EI DE FUNCȚIONARE

Ana MARGARINT
Republica Moldova, Chişinău,
Universitatea de Stat din Moldova
Facultatea de Relații Internaționale,
Ştiințe Politice şi Administrative
Catedra Politologie,
Lector, MA

Vasile CUJBĂ
Republica Moldova, Chişinău,
Universitatea de Stat din Moldova
Facultatea de Relații Internaționale,
Ştiințe Politice şi Administrative
Catedra Politologie,
doctor, conferențiar

The article examines the role of political elites in the last years for the Republic of Moldova. The article has looked for answers to a series of major questions regarding the role they have in the political process, and the extent they gather in their hands political power, the complex relationship among elites.

În orice sistem politic caracterul şi relațiile dintre conducători şi conduşi determină esența şi perspectiva lui. În lucrarea de față această problemă este examinată prin prisma legăturii reciproce a elitei politice şi a societății. Procesul de formare a elitei politice noi, funcționării lui şi metodelor noi de colaborare cu masele este important pentru înțelegerea evenimentelor care au loc în țară. Elita politică apărând ca subiectul central şi definitoriu al vieți politice joacă un rol important în formularea şi realizarea în practică a obiectivului de supravețuire a Moldovei.

În ceea ce priveşte elita politică ea este produsul structurii politice a societății. Membri ai elitei sunt cei care participă în procesul de elaborare şi adoptare a deciziilor de stat. Din perspectiva organizațională elita este reprezentată de vârful piramidei de etajele unde se stochează informația vitală şi se elaborează deciziile. Elita se originează în istoricitatea societății şi în diviziu-

nea socială a muncii, care conjugă evoluţiile spre complexitate ale realităţii sociale cu separarea deciziei de execuţie[48].

Puterea lor se bazează ori pe posibilitatea de a influenţa pe cei care nemijlocit adoptă decizia, sau prin participarea proprie la adoptarea acestor decizii. Diferenţierea dintre influenţa asupra procesului de adoptare a deciziei şi participare nemijlocită este necesară din considerentul că în statele contemporane diferite structuri politice şi diferiţi oameni se specializează pe îndeplinirea acestor două funcţii. Deciziile se adoptă la trei nivele: legislativ, executiv şi judiciar. Astfel elita politică include în sfera executivă elita guvernamentală: preşedintele şi aparatul preşedinţial, miniştrii, vice-miniştrii; elita parlamentară: deputaţii din parlament, liderii de partide cu pondere în societate; în sfera judiciară: judecătorii Curţii Constituţionale; plus preşedintele Comisiei Electorale Centrale, ambasadorii şi consulii Republicii Moldova. Toate aceste nivele constituie elita politică.

Din afară asupra acestor decizii influenţează diferite structuri formale precum sunt partidele politice şi grupurile de interese. Dar nu numai ei. Influenţează şi structurile neformale: grupuri de oameni legaţi între ei, care au acces la acei oameni care adoptă decizii şi pot să-i influenţeze. Deci putem spune că elita politică este produsul atât structurii formale cât şi neformale a structurii politice a societăţii. Structuri neformale, sunt acele grupuri şi cercuri, care nu au un statut politic formal, dar posedă mijloace de influenţă şi le utilizează atunci când consideră că este necesar.

De regulă, aceste grupări sunt strâns legate cu structurile formale, cu toate că nu se suprapun completamente. În societatea moldovenească contemporană ei sunt, în primul rând, businessmanii companiilor / corporaţiilor mari, conducătorii de bănci cointeresaţi într-o anumită politică de stat, unităţile comerciale interne şi externe etc. Structurile neformale sunt strâns legate de grupurile de interese formale care instituţionalizat prezintă poziţia oficială a antreprenorilor.

Elita politică cuprinde vârful piramidei ierarhiei puterii din ţară. Ea deţine puterea politică care îi conferă posibilitatea de a utiliza în folosul sau toate resursele statului – de la cele materiale până la cele cultural informaţionale. Elitele afectează finalităţile politice “în mod regulat”, în sensul că punctele de vedere şi posibilele lor acţiuni sunt văzute de alte persoane influente drept factori importanţi la cântărirea probabilităţilor de continuitate sau de schimbare a regimului sau a politicii ei, mai degrabă că el/ea sunt capabili să iniţieze acţiuni cu influenţă asupra acelor aspecte care au relevanţă pentru interesele sau

---

[48] *Florian A. Elitele şi revoluţia. // Societate şi cultură. Noua alternativă. nr.1 (44), 1998. p.3-4*

poziția lor. Elitele afectează evoluția politicii într-un mod substanțial în sensul că fără suportul lor, sau în condițiile opozițiilor, o evoluție relevantă pentru interesele şi poziția lor ar fi semnificativ diferită. Alături de faptul că dețin poziții strategice în organizații puternice, această abilitate a elitelor de a afecta evoluțiile politice într-un mod regulat şi substanțial le distinge de alte persoane sau sectoare ale societății. Un asasin politic poate influența evoluția politică de o manieră substanțială, dar nu regulată, iar un cetățean făcând uz de votul său în alegeri democratice le poate afecta regulat, dar nu substanțial[49].

În prezent în Republica Moldova elita politică este compusă din două categorii de actori. Prima este alcătuită din oameni care s-au mai aflat la putere şi au activat în cadrul regimului sovietic (nomenclatura). A doua categorie sunt oamenii care au fost ridicați pe creasta de val al democrației. Mulți din ei nu erau pregătiți de a fi conducători, doar erau simpli cetățeni care credeau în democrație.

O vreme, astfel de oameni au nutrit iluzia că evoluția evenimentelor va face imposibilă reîntoarcerea pe scena politică a celor din prima categorie menționată. Dar nici teama celor dintâi, nici iluziile celorlalți nu au ținut prea mult, căci legile politicului sunt ceva mai complicate decât hârjoana între teamă şi iluzii[50].

Mulți din ei parlamentari ai Parlamentului de Legislatura a XII-a nu s-au putut acomoda sau menține pe poziții de putere, astfel după expirarea mandatului se reîntorc la vechile posturi de muncă 275 de persoane (numărul total de deputați fiind de 371) sau pleacă peste hotare 1 - în Rusia (Leşcinschi V.) şi 2 - în România (Dobrea V., Druc M.). Soarta primului parlament democratic este interesantă o parte din elita actuală a fost recrutată din rândurile lui 10 oameni pleacă la guvern, 2 preşedinți - M.Snegur şi P.Lucinschi - tot au aparținut parlamentului de legislatură a XII (dar şi nomenclaturii ocupând locuri de frunte în nomenclatura comunistă), deputați în următoarele foruri legislative - 33 persoane, 1 - la Curtea Constituțională, 2 - în avocatură, 2 - ambasadă şi ONU, 1 - devine primar general de Chişinău şi îşi exercită funcția şi la moment, restul se aranjează la diferite posturi de muncă, tot în Chişinău spre exemplu în sfera învățământului, ziaristică, departamente etc.[51].

Supravețuirea politică a unei părți a nomenclaturii şi influența ei asupra deciziilor politice, conferă raportului de forță din interiorul elitei politice tră-

---

[49] *Burton M., Gunther R., Higlei J., Transformarea elitelor şi regimurile democratice. // Polis, 1995, nr.4, p.60*

[50] *Todson A. Cine se teme de sondaje? // Vocea Civică, vol.I, nr.2, aprilie-iunie 1995, p.2*

[51] *Arhiva Parlamentului Republicii Moldova. Lista Deputaților poporului ai Republicii Moldova de legislatura a XII-a.*

sături specifice. Elita politică moldovenească este în mare măsură prizoniera lipsei unii ideologii unificatoare. Pe când în rândurile populației nostalgiile egalitariste şi mai ales cele legate de URSS sunt destul de puternice. Aceste vestigii pun amprenta asupra deciziilor politice, evenimentelor şi dezbaterilor publice.

Grupul celor selecționați după principiul competenței a simțit că momentul schimbărilor anilor '90-91 le poate aduce satisfacția tendințelor lor de dezvoltare a propriilor capacități. Acest lucru a făcut ca ruptura dintre acest grup şi cel al promovaților pe baza obiedinenței față de sistem să devină latentă; conflictul fiind bazat pe faptul că cei din urmă tind să nu mai recunoască rolul social al celor care şi l-au dobândit pe seama strictă a obiedinenței față de sistemul comunist. Această situație face ca între cele două categorii să se adâncească conflictul, ruptura între ele căpătând conotații politice. Astfel grupul promovat prin obiedinență se va ralia grupului provenit din elita politică totalitară, iar cel promovat prin competență fie să se ataşeze vechii clase politice, fie să-şi creeze propriul grup de agregare politică.

Timp de ultimul deceniu elita politică, partidele şi mişcările politice care conduc cu țara puțin şi-au bătut capul de obținerea balanței reale de interese a păturilor şi grupurilor sociale. Accedând la putere această grupare politică a impus societății un curs de reformare cu un conținut capabil pe mult timp să destabilizeze o societate deja aflată în criză.

Au fost ratate toate posibilitățile pentru o dezvoltare optimă, nu au fost căutate variante de reformare mai simple pentru popor care ar permite mobilizarea societății să realizeze împreună cu conducerea sa un salt şi să ocupe un loc onorabil între țările lumii. De aici şi neînțelegerea reciprocă, imposibilitatea de comunicare, hăul de netrecut care se cască între cei mulți de jos, gloata răbdătorilor măcinați de bucățile zilnice de pâine, şi „elita" politică, mereu în tranşa jocului de putere, întotdeauna agitată în cercul ei strâmt cu figurine posedate de una şi aceeaşi pasiune egoistă şi orgolioasă a supremației[52].

În loc de aceasta politica de reformare promovată care nu a ținut cont de psihologia poporului a dus la acutizarea situații economice care era deja foarte grea, scăderii nivelului de trai a populației, instabilitate în toate domeniile vieții societății inclusiv şi politice. Potrivit lui V.Saca instabilitatea social-politică şi economică a societății de tip moldav este rodul unui deficit de concepție integrală a tranziției, deficit de model optim (adaptat adecvat la condițiile concrete ale țării) de funcționare şi dezvoltare a structurilor democratice, fapt

---

[52] *Țurcanu A. Sabatul sau noaptea vrăjitoarelor politicii moldoveneşti. / Cartier. - Chişinău, 2000, p.58*

ce ne vorbeşte despre o ruptură evidentă nu numai între teorie şi practică tandemului tranziţie reformă, ci şi între acesta din urmă, ca proces evolutiv, şi contextul general al continuităţii transformaţiei sociale[53].

Noua elită politică formată la sfârşitul anilor 80 începutul anilor 90 are trăsături caracteristice comune pentru elitele întregii lumi şi particularităţi specifice condiţionate de fostul regim şi perioada actuală, specifice numai elitei politice moldoveneşti.

În timpul de faţă caracteristici deosebite a elitei conducătoare sunt: concentrarea puterii de stat în mâinile unui grup; indiferenţa faţă de influenţa factorilor negativi din interiorul ţării; un nivel de trai net superior întregii populaţii; selectarea cadrelor în funcţii cheie din principiul fidelităţii personale, relaţii prieteneşti; un statut aparte (nu se supun legilor, nu sunt pedepsite persoanele corupte)[54].

Elita politică conducătoare mai mult activează pentru asigurarea intereselor sale corporative care nu se identifică cu interesele altor pături sociale ci chiar sunt contrare intereselor societăţii moldoveneşti. Ea nu este determinată în cursul său politic, îşi schimbă opinia ajungând să se contrazică pe sine însăşi fapt care generează creşterea instabilităţii şi divergenţelor în sfera politică a vieţii societăţii. În cadrul elitei moldoveneşti există rivalităţi, adversităţi, opoziţii născute din caracterul ireconciabil al intereselor şi poziţiilor sociale pentru care militează. Se constituie practica cerţii politice orientată la soluţionarea de forţă a conflictelor politice. În ultimii ani situaţia dată doar s-a întărit, a devenit mai determinată, dar nici schimbul parlamentului şi a formei de guvernământ (din republică semipreşedinţială în parlamentară) nu a generat îmbunătăţirea calităţilor elitei politice.

După patru scrutine electorale în mare parte grupul social al supraveţuitorilor vechiului regim deţine puterea politică. Sunt disciplinaţi cu experienţă administrativă, o mentalitate de clan consolidată şi-au identificat rapid interesele şi liderii capabili să le reprezinte. Prezintă o coeziune superioară altor segmente ale elitei politice, coeziune dată de experienţa conveţuirii în comun (anii până la 1990) de legături personale multiple şi mai ales de interese economice. După ceva timp de ezitare s-au instalat tot mai sigur la pârghiile puterii politice şi mas-media; Reuşind apoi să-şi asigure şi dominaţia economică.

---

[53] *Saca V. Tranziţia democratică şi reforma social politică în contextul dihotomiei continuitate – discontinuitate. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea XXIII. / USM. – Chişinău, 2003, p.115*

[54] *Margarint A. Elita politică între real şi ideal. // Conferinţa corpului didactico-ştiinţific „Bilanţul activităţii ştiinţifice a USM în anii 2000-2002". vol. II. / USM. - Chişinău, 2003, p.227*

Transformarea elitei politice comuniste în elită economică este fenomenul cel mai răspândit în cadrul acestui grup social. Am putea spune că ritmurile tranziției sunt în directă legătură cu trecerea treptată a acestora din zona politicului şi administrației în aceea a afacerilor[55].

Deja s-a vorbit despre conversia puterii în proprietate astfel partidele în care este vădită prezența nomenclaturii sunt şi cele mai consolidate din punct de vedere financiar-economic la moment am putea vorbi despre fenomenul invers conversia proprietății în putere.

Sarcina elitei politice este de a asigura guvernarea statului. Elita devine conducătoare atunci când societatea îi conferă încredere, dacă ea convinge acea societate că legile şi deciziile adoptate sunt legitime. Însă de la 1991 elita politică aflată la guvernare nu este văzută legitimă de societate. Mai bine zis o parte a societății o recunoaşte pe când cealaltă nu. Din această cauză suferă autoritatea întregii elitei politice guvernante şi chiar a însuşi conceptului de elită politică ca grup referent al societății.

Astfel problema devine vidul de legitimitate politică actuală. Toate categoriile – elita politică, inteligenția şi resturile elitei politice precedente au simțit că sunt legitimate de a constitui elita politică, deci că poartă în mod legitim proiectul de viitor al societății civile. Până recent elita politică din Republica Moldova – o democrație neconsolidată - întrunea toate elementele proprii unei elite politice dezbinate, politica fiind concepută de elite în termenii neacceptării compromisului şi eliminării reciproce a fracțiunilor rivale[56]. Forțele populare au reuşit să răstoarne regimul comunist, dar nu au putut să întemeieze o democrație stabilă.

Ținând cont de societatea noastră plurietnică trebuiau întreprinse negocieri pentru a stabili un acord dintre elitele care reprezentau diferite segmente ale populației, dar acest fapt nu a fost un prilej de compromis între grupurile politice aflate în centrul evoluțiilor politice. Orgoliul unora a prevalat în fața oportunităților destrămării URSS şi edificării statului independent Republica Moldova. Elitele aflate în vâltoarea evenimentelor, nefiind pregătite pentru a stăpâni complexitatea de probleme apărute au optat pentru aria învrăjbirii în speranță de a-şi consolida pozițiile.

Evident că elitele moldoveneşti sunt slăbite de nepopularitatea sa, nepopularitate meritată, grație faptului că răspunderea lor civică este scăzută. Elita politică devine responsabilă în fața cetățenilor de politicile promovate căci prin votul lor cetățenii aprobă sau nu conducerea lor. Dar conferind drepturile sale elitei politice populația nu ar trebui să-şi finalizeze participarea la putere.

---

[55] *Tănase S. Simple note. // Sfera politicii, nr.11, noiembrie 1993, p.4*

[56] *Cojocaru G. O tranzacție între elite: remodelarea conduitei politice. // Arena Politicii, an.II, nr.6 (18), mai 1998, p.16*

Ea trebuie să poarte răspundere pentru activitatea minorității căci prin participare la alegeri se formează elita, prin susținerea sau refuzul de a susține programul politic a unor sau altor partide, candidați independenți. Şi aici este important ce oameni sunt selectați în calitate de elită politică.

Membrii elitei politice sunt aleşi pentru a reprezenta interesele populației. Aceasta include lupta pentru soluționarea problemelor majore cu care se confruntă societatea la momentul dat. Capacitatea lor de a oferi alegătorilor un mesaj clar privind problemele cu care acestea se confruntă, de a şti foarte bine ce vor oamenii şi cei nelinişteşte cel mai mult, precum şi manifestarea unei atitudini respectuoase față de cetățeni asigură succesul guvernării unei astfel de elite. Elita nu numai că deține dreptul de a conduce, ci chiar şi este obligată să o facă. Fără ea populația niciodată nu va fi în stare să se mobilizeze şi să-şi realizeze scopurile de una singură.

Totodată, elita asumându-şi responsabilitatea pentru conducerea țării va fi trasă mai lesne la răspundere pentru eventualele greşeli sau erori de conducere. Nici ramura executivă, nici cea legislativă, nici cea judecătorească nu funcționează perfect. Desigur e puțin probabil ca ele să funcționeze în mod ideal. De acea modul de guvernare necesită o rețea complexă de verificări, controale şi balanțe.

Elita politică trebuie să contribuie la buna funcționare a acestui sistem, compensând imperfecțiunile şi eşecurile celor trei ramuri ale puterii. Elita politică este figura cheie în procesul de funcționare a sistemului politic. Însă ... aparatul de stat, în loc să slujească țara, se divizează într-o multitudine de grupuri şi grupulețe conform unor interese de grup. Fiecare funcționar, având „indulgența” unui sau altui înalt demnitar, se simte în drept să facă, nepedepsit, ce-i pofteşte inima ori ce îi comandă seniorul ocrotitor, fără teamă de legi şi fără a gândi la interesele naționale, de stat[57].

În anumite privințe, nu ne mai pare straniu că în pofida declarațiilor parlamentare şi asigurările permanente a reprezentanților puterii executive referitor la lupta cu criminalul, iar discursul preşedintelui cu privire la faptul că „Corupția deformează calitatea şi eficiența guvernării, discreditează organele statale şi în ultima instanță poate conduce la colapsul economic, politic şi social al statului ... Preşedintele a precizat că fenomenul corupției în Republica Moldova a căpătat asemenea proporții, încât prejudiciile aduse statului se estimează anual la câteva bugete consolidate... Strategia şi Planul de acțiuni trebuie să includă mecanisme şi pârghii bine chibzuite şi clar definite de combatere şi prevenire a corupției, în realizarea cărora ar fi antrenată întreaga socie-

---

[57] *Țurcanu A. Sabatul sau noaptea vrăjitoarelor politicii moldoveneşti. // Cartier. - Chişinău, 2000, p.30*

tate"[58] cu toate acestea măsurile de coerciţie asupra grupelor organizate nu au nici un efect, în rezultat mafia "à la Moldav" nu numai că participă activ în distribuirea resurselor statale, dar şi reglează părţile importante a sferelor economice de bază. Toleranţa faţă de criminali apare nu numai în sfera economică, dar se întăreşte şi prin mecanisme sociale culturale şi chiar politice.

Lesne de înţeles serviciile securităţii de stat sunt bine informate de toate sumele şi conturile care trec hotarul şi atunci pentru lupta cu funcţionarii delapidatori este nevoie doar de o voinţă politică a conducerii supreme. Iată raţiunea pentru care ne vom feri să spunem că anume voinţă de a extermina corupţia în ciuda declaraţiei că este un reper principal pentru partidul de guvernământ, nu se realizează în practică.

În context putem spune că anumite succese s-au înregistrat, dar succesele ţin de palierele inferioare ale piramidei puterii, ei au devenit mai atenţi şi mai fricoşi, cele superioare cum se îmbogăţeau pe contul poporului în timpul democraţilor aşa şi continuă pe timpul comuniştilor. (Relevantă ar fi interpelarea deputatului Iu.Roşca şi blocarea tribunei parlamentare din 17 aprilie 2004 până când Partidul Comunist nu va face publică informaţia despre apartamentele şi loturile de pământ, ajutoarele materiale primite de deputaţi din perioada guvernării comuniste şi cauza de ce această informaţie a fost ridicată la rang de secret de stat).

Cu toate acestea, trebuie să ne dăm seama că societatea moldovenească, în starea ei actuală, pur şi simplu nu este competentă să se opună unei astfel de orânduiri. Nu numai activitatea scăzută a asociaţiilor civile permite să se menţină acest fenomen în proporţia actuală, în esenţă, societatea moldovenească justifică şi susţine formele criminale şi stilurile ei de folosire a puterii. Cetăţeanul Repunlicii Moldova nu condamnă, ci invidiază corupţia, gândindu-se nu la curmarea acestor fenomene, cât la faptul cum ar putea să ocupe şi el un oarecare locuşor "călduţ". Desigur, acest pasaj nu-l pot atribui la fiecare

---

[58] Proiectele Strategiei Naţionale de prevenire şi combatere a corupţiei şi Planul de acţiuni pentru realizarea Strategiei au fost aprobate la 15 aprilie 2004 de către Consiliul Suprem de Securitate desfăşurat sub preşedenţia şefului statului la 15 aprilie 2004 (vezi "Moldova Suverană", 16 aprilie 2004), este un proiect de ultimă oră, dar până la el încă multe cu acelaşi efect. La 30 aprilie 1992 prin Decretul Preşedintelul nr.104 „Cu privire la măsurile de combatere a corupţiei în organele puterii de stat şi administraţiei de stat" a fost creat Consiliul Coordonator pentru combaterea corupţiei. La 1 iulie 1993 Decretul Preşedintelui cu privire la unele măsuri suplimentare de combatere a corupţiei în organele puterii de stat şi administraţiei de stat; 8 noiembrie 1994 Decretul Preşedintelui nr.315; 7 iulie 1995 Hotărârea Parlamentului 518-XII – crearea comisiiei parlamentare etc., în fiecare an şi toate vizează lupta cu corupţia.

cetăţean în parte, dar puţini din noi sunt care pe parcursul vieţii au dat dovadă de altruism.

În cadrul instituţiilor politice moldoveneşti a avut loc transferul de putere, iniţiativă şi decizii din sfera legislativă în cea executivă. Exponenţii puterii executive şi-au lărgit împuternicirile şi funcţiile şi centralizează puterea partidului de guvernământ. Astfel arena politică nu mai este deschisă, iar lupta pentru putere este cea mai tensionată anume în organele executive şi în departamentele de resort.

Aceste schimbări structurale au generat faptul că o altă cale de recrutare devine numirea în funcţie în baza unor relaţii sau merite personale astfel evitând apartenenţa de partid (şi respectiv activitate în partid din cadrul căruia în mare parte sunt recrutaţi membrii elitei) şi lucrul în organele locale de putere. Dacă în perioada sovietică accederea la putere era strict reglementată, trebuia să treci toate treptele din ierarhia piramidei puterii la moment rata celor care au început cariera sa evitând arena locală a vieţii politice a crescut la 76,5% pentru executiv şi 49,0% pentru legislativ.

Reflectând la poziţia executivului prezent putem evidenţia remanierile permanente. Guvernul Tarlev este cel mai stabil şi de lungă durată dintre guvernele precedente (M.Druc, mai 1990 - mai 1991; V.Muravschi, mai 1991 - iulie 1992; A.Sangheli, august 1992 - martie 1994; A.Sangheli, martie 1994 - ianuarie 1997; I.Ciubuc, mai 1998 - februarie 1999; I.Sturza, martie 1999 - decembrie 1999; D.Braghiş, decembrie 1999-aprilie 2001. Din aprilie 2001 îşi începe activitatea Guvernul în frunte cu Vasile Tarlev) dar deja au fost substituiţi atâţia miniştri (G.Sima - ministrul Educaţiei, I.Vancea - ministrul Educaţiei, N.Dudău - Ministrul Afacerilor Externe, I.Morei - Ministrul Justiţiei, Ş.Odajiu - viceprim ministru, G.Duca – ministrul Ecologiei) că se pune la îndoială eficienţa lui. În plus nu sunt clare cauzele destituirilor din funcţie precum şi meritele de numire.

Deoarece executivul devine tot mai important în luarea deciziilor respectiv, nu mai puţin valoroasă, devine problema factorilor ce influenţează asupra avansării în elita executiv-administrativă. Cariera unui funcţionar, de regulă, este determinată de fidelitatea personală şi de protecţia ce o are, influenţa acestor factori fiind mai puternică decât caracteristicile personale (profesionalism, calificare, intelect). Însă nu totdeauna se ţine cont de aceste caracteristici de către selectoratul care numeşte în funcţie. În context ei nu realizează aşteptările din care cauză are loc fluctuaţia cadrelor.

Plecând de la aceste considerente putem spune că în conformitate cu principiile democraţiei, elită politică a Moldovei, trebuie să lucreze deschis, fără jocuri politice pe la spatele societăţii. Însă libertatea cuvântului nu se referă şi la ei, fiind supusă intereselor celor mai de sus, astfel, “politica mare” a rămas

tenebră. Şi după cum menţionează politicianul V.Untilă în această perioadă au ieşit la iveală în toată amploarea aşa fenomene cum sunt corupţia şi economia tenebră şi s-au comis pe diferite căi delapidări şi furturi masive, inerente acumulării primare de capital, iar instituţiile judiciare nu întotdeauna s-au dovedit a fi la înălţime[59]. Ca de obicei lozincile politice sunt folosite în calitate de instrument pentru a ascunde hotărârile adoptate. În mare măsură, aceasta se atribuie şi la politica economică, cu toate că ea este mai transparentă.

Desigur, politica nu poate fi absolut deschisă, unele chestiuni trebuie conciliate pe ascuns, dar numai cele ce ţin de secretul de stat. Deseori ea necesită mişcări abile, care ar trebui ţinute în secret. Astfel întrebarea principală rămâne în interesul cui se efectuează jocul politic: în interesul societăţii sau în interesul celor ce joacă. În Moldova contemporană comportamentul elitei este orientat mai mult spre a doua opţiune.

Unul din indici, care demonstrează acest lucru, este preocuparea elitei faţă de situaţia sa economică: mărirea salariului, apartamente în Chişinău, automobile, palate, oficii, computere, sanatorii, spitale etc., adică tot ceea ce le conferă sentimentul de măreţie, influenţă, putere asupra oamenilor desigur, privilegii existau şi pe timpul PCUS, însă pe atunci ele erau strict reglate: aparatul ştia ce anume şi cui se repartizează şi în general ei se mulţumeau cu ceea ce se cuvenea lor. Astăzi situaţia este alta, pe de o parte cheltuielile pentru întreţinerea noului aparat au crescut şi continue să crească (chiar şi extremele reformelor administrative de la raioane la judeţe pentru a minimiza cheltuielile pentru întreţinerea armatei de funcţionari, reformă care a generat gluma în rândul funcţionarilor „cât de puţini am fost şi cât de mulţi am rămas", apoi de la judeţe la raioane pentru a mări şi mai mult numărul de funcţionari), pe de altă parte piaţa a devenit un mecanism, care a deschis multe căi rapide pentru îmbogăţirea personală a funcţionarilor de stat, folosind în acest scop locul său de muncă.

În ceea ce-l priveşte partidul de guvernământ, atunci ideologia lui este foarte vagă. Pe de o parte partid comunist venind cu ideile federalizării, integrării în Europa, frazeologia "democraţiei" şi a contractului social pe de altă parte încercarea de a impune un regim autoritar. „Comuniştii încearcă să demonstreze că spre deosebire de predecesorii puterii sunt un partid de acţiuni reale şi voinţă politică. Însă acţiunile lor nu sunt pe deplin gândite şi sunt exemple nu atât a realismului politic cât a deciziei de voinţă"[60].

[59] *Untilă V. Traiectoria evoluţiei politice. / LITERA. - Chişinău, 2003, p.46*

[60] *Мошняга В. Политические партии и партийная система республики Молдовы: трансформационный контекст. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea XXIII. / USM. – Chişinău, 2003, p.29*

Plus nu se formulează nici un scop comun pentru dezvoltarea țării. Cetățenilor nu le sunt clare modelele societății sociale şi economice, care, după părerea conducătorilor actuali ar fi dezirabile pentru Moldova. Ideea contractului social a fost primită pasiv de către societate.

De aceea şi nu-i efectuat dialogul cu poporul referitor la acest model şi la căile atingerii lui. Anume lipsa acestora majorează sentimentul de neîncredere, dezintegrare, lipsa sensului, distrugerea legăturilor sociale care domină în țară. Pentru elită, în principiu, este de dorit să formeze în conştiința de masă un concept de loialitate față de putere fundamentat pe ipotetica posibilitate de a influența decizia politică, dar până când un concept unificator nu există.

Pentru o conducere efectivă cu țara elita politică trebuie să fie unificată, integrată în jurul modelelor de conducere. În Moldova această regulă este încălcată, elita politică este cea mai conflictuală grupă din societate, percepe rezultatele politicii în termenii jocului de sumă nulă, iar partidul de guvernământ îşi promovează propriile interese utilizând în acest scop resursul administrativ, în consecință există o profundă neîncredere reciprocă.

În particular elita politică moldovenească prezintă prin sine o mulțime de grupări mici cu diferite programe şi linii de conduită. Lupta, ce o putem urmări în Moldova, a diferitor grupe elitare amplifică înstrăinarea celor “de jos” cu cei “de sus” şi desigur destabilizează societatea. Practic fiecare politician mare “joacă” o partidă anumită, luptă pentru interesele sale ceea ce amplifică conflictualitatea la toate nivelele statului şi societății.

Elita politică moldovenească nu a susținut testarea cu puterea. Şi vorbim nu numai de lipsă de profesionalism în conducerea statului. Criza social economică a Moldovei a devenit un factor în deformarea moralei sociale. Nepotismul, corupția, clientelismul, joncțiunea structurilor de stat cu cele criminale caracterizează puterea şi politica în Moldova contemporană. Cum menționează O.Serebrean Moldova mai este şi țara marelui spectacol al corupției, al interpătrunderii şi concreşterii lumii criminale şi elitei politice[61].

Dezvoltarea acestor fenomene se bazează pe un sistem ramificat al corupției politice şi economice care permite grupurilor de persoane sus puse ilegal să folosească împuternicirile de serviciu pentru autoîmbogățire şi întărire a poziției sale sociale. În conduita politică a elitei conducătoare solidaritatea corporativă se îmbină cu o concurență dură a diferitor grupuri pentru locurile cele mai „fertile” în organele administrative şi economice. „Morala” structurilor administrative de putere contribuie la dispariția atitudinii de stimă față de putere la toate nivelele sale.

---

[61] *Serebrean O. Politosfera. / Cartier. - Chişinău, 2001, p.158*

Apariția sistemului pluripartidist în anii 90 nu a schimbat natura şi rolul elitei conducătoare. Atitudinea ei față de trasarea reformelor politice s-a demonstrat a fi foarte contradictorie. Declarând fidelitate reformelor politice, personificând în ochii societății lupta pentru democratizare liderii majorității partidelor politice o percep nu ca bunăstare generală dar ca mijloc de atingere a scopurilor sale.

La moment procesele democratice puțin ce au schimbat în cultura politică a țării în conformitate cu care statul este privit în primul rând ca un teren de luptă în cadrul căruia diferite partide, prezentând grupări concurente, se ceartă pentru deținerea resurselor pentru ca ele să fie utilizate de părtaşii sau membrii săi. Lupta între partide, lupta fracționară în multe partide reflec-tă tendința elitelor politice de a veni în fruntea structurilor de putere, iar problemele reale ale politicii social-economice vin pe planul doi.

Vorbind despre rolul noii elite în procesul politic a Moldovei în ultimul deceniu, trebuie de menționat că lupta pentru puterea politică încă are loc preponderent în limitele unui şi acelaşi grup de pretendenți, care tind în primul rând la autopăstrare politică. Este evident că astăzi şi în viitorul apropiat societatea şi în acelaşi rând societatea moldovenească nu poate funcționa fără elită.

Noua elită în Moldova până când nu are rădăcini adânci şi tradiții. În statul nostru tânăr practic este elita primei generații. Dar cu timpul va deveni elita familiilor selecte. Elită moldovenească posedă o calitate prețioasă: ea uşor percepe noul, venit din afară care după părerea sa poate aduce folos. Percepția de către elită a conceptelor ideologice contemporane este un factor hotărâtor în procesul alegerii căii de dezvoltare a Republicii Moldova.

Elitele politice sunt nişte entități distincte. Ele pot servi atât ca instrumente cât şi ca elemente constitutive ale statului. Elita politică reprezintă principalul mijloc prin care statul realizează scopurile sale colective şi au un impact asupra regimului de guvernare, statului şi modelului în care acesta se dezvoltă. Elitele politice preced caracterul statului, îl creează treptat se afirmă apoi modifică caracterul național al statului formând gândirea națională şi scopul național – idealurile naționale.

Elita politică contribuie la identificarea, crearea şi reformularea scopurilor societății, ea este implicată activ în formarea preferințelor oamenilor, precum şi în organizarea unui vast domeniu de relații dintre societate şi conducere. Prin procesele interioare care au loc în elită precum şi cele exterioare elita politică ajută să stabilească scopurile prin care o comunitate trebuie să le urmărească şi ce valori trebuie menținute sau înlăturate.

Elita politică contribuie la formarea caracterului distinct al regimului. Imaginile răspândite ale elitei politice actuale deseori o descriu ca un monolit

înstrăinat şi indiferent faţă de problemele societăţii. Cu toate acestea ca entitate identificabilă elita politică moldovenească este foarte diferenţiată, în multe privinţe legată prin fire invizibile de societate. Pentru a deveni o elită politică veritabilă care ar fi capabilă să-şi asume responsabilitatea guvernării oneste elita moldovenească ar fi trebuit să-şi stabilească nişte standarde profesionale de recrutare şi funcţionare. Ea trebuie instruită şi pregătită pentru a fi capabilă să se angajeze plenar în procesul de luare a deciziei politice care vizează întreaga naţiune cât şi să găsească căi optime pentru a implementa aceste decizii, să identifice din timp unde pot apărea tensiuni şi conflicte şi să le preîntâmpine. Operând în acest fel elita politică din Republica Moldova va reuşi să-şi exercite atribuţiile de conducere spre binele întregii societăţi.

Bibliografie

Arhiva Parlamentului Republicii Moldova. Lista Deputaţilor poporului ai Republicii Moldova de legislatura a XII-a.

Burton M., Gunther R., Higlei J. Transformarea elitelor şi regimurile democratice. // Polis, 1995, nr.4

Cojocaru G. O tranzacţie între elite: remodelarea conduitei politice. // Arena Politicii, an.II, nr.6 (18), mai 1998.

Florian A. Elitele şi revoluţia. // Societate şi cultură. Noua alternativă. nr.1 (44), 1998.

Margarint A. Elita politică între real şi ideal. // Conferinţa corpului didactico-ştiinţific „Bilanţul activităţii ştiinţifice a USM în anii 2000-2002”. vol.II. / USM. - Chişinău, 2003.

Мошняга В. Политические партии и партийная система республики Молдовы: трансформационный контекст. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea XXIII. / USM. – Chişinău, 2003

Saca V. Tranziţia democratică şi reforma social politică în contextul dihotomiei continuitate – discontinuitate. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea XXIII. / USM. – Chişinău, 2003.

Serebrean O. Politosfera. / Cartier. - Chişinău, 2001.

Tănase S. Simple note. // Sfera politicii, nr.11, noiembrie 1993.

Todson A. Cine se teme de sondaje? // Vocea Civică, vol.I, nr.2, aprilie-iunie 1995

Ţurcanu A. Sabatul sau noaptea vrăjitoarelor politicii moldoveneşti. / Cartier. - Chişinău, 2000.

Untilă V. Traiectoria evoluţiei politice. / LITERA. - Chişinău, 2003

MIGRAȚIUNEA FORȚEI DE MUNCĂ ÎN REPUBLICA MOLDOVA: CAUZE, TENDINȚE, EFECTE.

Valeriu MOŞNEAGA
Republica Moldova, Chişinău
Universitatea de Stat din Moldova
doctor-habilitat, profesor,
şef-catedră Politologie

Gheorghe RUSNAC
Republica Moldova, Chişinău
Universitatea de Stat din Moldova
doctor-habilitat, profesor, rector

Valentin ȚURCAN
Republica Moldova, Chişinău
Universitatea de Stat din Moldova
doctor, confrențiar,
şef de laborator „Sociologia politică”

The couses, tendencies and effects of labor migrations are examined in this article.The are characterised the flowes and directions of labour migration, also there are traken doun positive and negative effects of this phenomenon in the economic, social and political spheres. The authors ephasises also, the transferurile băneşti into Moldova. The study was accoplished on the basis of socilogical researches.

I. Cauzele migrației forței de muncă.

- Migrațiunea forței de muncă din Moldova a devenit posibilă odată cu căderea 'Cortinei de Fier' şi liberalizarea politicelor de intrare şi ieşire, înlăturarea restricțiilor cu privire la ieşirea cetățenilor moldoveni din țară.
- Destrămarea unui stat mare cu economie centralizată şi militarizată, bazată pe un sistem administrativ de comandă şi tranziția la economia de piață au generat şomajul structural.
- Ineficiența reformelor economice şi sociale, realizate pe parcursul a ultimilor 10 ani, a înrăutățit starea materială a oamenilor. A scăzut nivelul de trai a populației, a crescut şomajul.
- Un alt factor, care a impus populația sa caute posibilități de angajare peste hotarele țării, a fost salariile mici şi veniturile reduse. PIB-ul Moldovei a căzut cu 33 procente din volumul înregistrat în 1990; protecția socială şi

sprijinul populației s-a redus considerabil, ajungînd la zero (19% a nivelului de trai a populației, înregistrat în 1990) şi oamenii s-au pomenit în condițiile de trai de tipul „salvează-te pe tine însuşi”. Situația generală a economiei a favorizat refluxul masiv al forței de muncă din Moldova.

- Să nu uităm nici de aceea că procesele de internaționalizare şi integrare economică care stimulează oamenii să migreze în țări mai dezvoltate în căutarea unor condiții de viață mai bune.
- Democratizarea țării, liberalizarea regimului de ieşire / intrare a consolidat spiritul integrării europene. Intențiile puternice de a deveni parte a acestei integrări şi alte schimbări dramatice în comportamentul public au lansat ideea de a lăsa țara la îndemîna aproape a fiecărui individ. Chiar dacă emigrarea permanentă nu atrage fiecare persoană, angajarea temporară peste hotare este un scop pentru aproape întreaga populație.
- Democratizarea şi transformările structurale ale economiei au influențat asupra mobilității populației.
- În afara factorilor, care stimulează emigrația din Moldova, asemenea factori de încurajare a imigrației în țările de destinație (precum cererea forței de muncă ieftină şi, nu în ultimul rînd, cererea în industria sexului de femei tinere), constituie la fel cauze foarte importante, care stau la baza migrațiunii forței de muncă din Moldova.

II. Fluxurile migrațiunii forței de muncă.

Informația privind numărul muncitorilor migranți din Moldova este destul de saracă din cauza lipsei unui sistem viabil şi eficient de înregistrare a proceselor migraționiste. Lipsa controlului național asupra frontierii estice transnistrene influențează negativ asupra informației adecvate cu privire la numarul de migranți de muncă din Moldova.

Statistica ne vorbeşte despre cca 10 mii de persoane angajate legal peste hotarele Moldovei (anul 2001)[62]. Potrivit cercetărilor sociologice efectuate de Departamentul Analize Statistice şi Sociologie peste hotare muncesc, legal şi ilegal, nu mai mult de 234.000 cetățeni ai Moldovei. Această cifră cuprinde 11.4 procente din populația inactivă a Moldovei, bărbații constituind 68.3 procente, iar locuitorii rurali 69.6 procente din numărul total[63].

Conform estimărilor experților numărul migranților de muncă din Moldova variază între 600.000 şi 1.000.000. Suntem de părere că numărul migranților de muncă este de la 450 pînă la 600 de mii de persoane. Rezultatele

[62] *Anuar statistic privind fluxurile migraționale în Republica Moldova. Anul 2002. – Chişinău, SSM, 2003, p.27-28*

[63] *Ştirile economice BASA-press, 2003, 19 februarie.*

sondajelor sociologice efectuate de Institutul de Politici Publice în aprilie şi noiembrie 2003 ne demonstrează că în ultimii 2-3 ani au muncit peste hotarele țării de la 25 pînă la 29 procente din populația moldovenească[64].

Aceasta înseamnă că peste hotarele țării este angajată o treime din populație aptă de muncă. Rezultatele aceastea se corelează cu informațiile statistice. Departamentul de grăniceri al Republicii Moldova informează că în 2003 Moldova a avut sporul migrațional negativ de 94 mii de persoane[65].

Aceste informații sunt confirmate de diferite surse din țară şi peste hotare, de estimările experților privind fluxurile migraționale a forței de muncă moldoveneşti în diferite țări. Prezența moldovenilor este mai accentuată în următoarele țări: Rusia – 240-270 mii (220 mii - Moscova şi regiunea Moscova), Italia – cca 150 mii, Portugalia – 80 mii, Grecia – între 30 şi 50 mii, Cehia – 40 mii, Turcia – între 20 şi 50 mii, Spania – cca 20 mii, Israel – 15-20 mii, Franța – 15 mii, Germania – 10-15 mii, Cipru – 5-7 mii, Irlanda – cca 5 mii, România – cca 5 mii. În alte țări europene – sub 1.000[66].

III. Tendințele actuale ale migrațiunii forței de muncă

1. Forma inițială a migrațiunii economice a populației țării era migrațiunea comercială. Migrațiunea forței de muncă juca un rol secundar. Conform sondajelor realizate[67] în anii 1998-1999 în migrațiunea economică au fost implicate cca 500 de mii de persoane[68]. Insă în ultimii ani migrațiunea comercială („turismul comercial de tip „suveică”, „shattle”, «челнок») a dispărut. Pe parcursul ultimilor 5-6 ani are loc o creştere bruscă a migrațiunii forței de muncă moldoveneşti spre piețele de muncă străine.

2. Geografic, migrațiunea forței de muncă din Moldova ținteşte îndeosebi spre Europa Occidentală şi Rusia, celelalte țări primind un număr neimportant de moldoveni.

---

64 *Aprilie 2003. Barometrul de opinie publică. Republica Moldova. – Chişinău, IPP, 2003, p.78-79; Noiembrie 2003. Barometrul de opinie publică. Republica Moldova. – Chişinău, IPP, 2003, p.77-78.*

65 *Moldova.azi din 28 ianuarie 2004. http://www.azi.md*

66 *Moşneaga V., Zavat L. Migrația de muncă a moldovenilor în Rusia în contextual migrațiilor internaționale. // Tu şi migrația. Buletin informativ, №3, octombrie 2003, p.4*

67 *Мошняга В. Независимая Молдова и миграция. – Кишинев, Perspectiva, 1999; Население Молдовы и трудовая миграция. – Кишинев, CAPTES, 2000; Moldova, România, Ucraina: integrarea europeană şi migrațiunea forței de muncă: - Chişinău, CAPTES, 2000, Мошняга В., Евдокимова Л., Коман А., Краузе А., Руснак Г. Трудовая миграция в лицах: люди и судьбы. – Кишинев, CAPTES, 2000.*

68 *Мошняга В. Независимая Молдова и миграция. – Кишинев, Perspectiva, 1999.*

Se observă o modificare a vectorului de migraţiune de muncă. Direcţiile vestică şi sud-vestică europene devin predominante din a doua jumătate anilor ‘90. Ponderea vectorului estic (Rusia) treptat se reduce.

Consolidarea vectorilor vestic şi sud-estic al migraţiunii forţei de muncă este favorizat de amplasarea geografică a Moldovei, aflată aproape la egală distanţă atît de ţările mediteraniene, cît şi de Moscova (Rusia), principal consumator al forţei de muncă moldoveneşti în Rusia şi CSI. Similitudinea limbii vorbite de moldoveni etnici cu cele din grupul de limbi romanice, cu grupul turc de limbi în cazul găgăuzilor şi grupul slavon pentru populaţia rusofonă, ruşii, ucrainenii şi bulgarii etnici, cît şi reţeaua creată de persoane cunoscute din diaspora moldo-evreiească şi rusolingvă în Germania, Israel şi alte ţări. Se formează reţelele romănolingve şi diaspora moldovenească în ţările Europei Occidentale.

Ar trebui să luăm în consideraţie şi faptul, că remunerarea muncii în vest este cu mult mai mare decît în Rusia. Analiza empirică, interviurile aprofundate realizate de noi în ultimii ani, ne dovedesc că în ţările occidentale cîştigul mediu lunar constituie 800-850 euro, în Rusia – 300-350 euro. (Aceasta este confirmat şi de alţi cercetători[69]).

În acest şir de circumstanţe se înscrie şi faptul, că criminalitatea, şicanele poliţiste şi cele ale funcţionarilor din Europa sunt incomparabile cu ceea ce există în Federaţia Rusă. Migraţiunea forţei de muncă a populaţiei moldoveneşti prevede şi capacitatea acestei de a se adapta la condiţiile acestor ţări.

3. Totodată se extinde şi geografia migraţiei forţei de muncă. Aidoma „petei de ulei”, migranţii moldoveni se adaptează atît în ţările vecine, apropiate, europene, precum şi în cele, care se află la mari depărtări, în care nu există diaspora moldovenească, comunitate a relaţiilor de producere, înrudire, limbă etc. Conform cercetărilor noastre, creşte ponderea cetăţenilor Republicii Moldova care muncesc în ţări „exotice”, cum sunt Corea de Sud, Africa de Sud, Columbia, ţările din Oriientul Apropiat, Malayezia, s.a.

4. Majoritatea muncitorilor din Moldova sunt angajaţi la munci grele şi prost plătite în domeniile care necesită forţă de muncă necalificată. Lucrătorii migranţi îndeplinesc aproape 40 tipuri de activităţi, în timp ce doar 27,3 procente lucrează conform calificării lor. Aproape 70 procente susţin că angaja-

---

[69] *Sondajul sociologic, efectuat de Alianţa de Microfinanţare Moldova, a demonstrat că cel mai bine au fost remuneraţi migranţii moldoveni care au un serviciu în Franţa, Germania, Benelux (1209 dolari în medie pe luna), Israel (1065 $), mai puţin plătiţi fiind moldovenii care muncesc în Rusia (circa 425$), Grecia, Turcia, în Cipru (597$). Sondajul a fost realizat pe un eşantion de 4500 de familii din diverse localităţi şi 750 de persoane care au muncit în străinătate. (“Basa-pres”, 2004, 4 mai).*

rea lor peste hotare nu are nimic în comun cu profesia lor. Principalele domenii de angajare sunt construcția, lucrările agricole, transportul, mineritul, serviciile casnice şi sexuale. Sunt remarcabile tendințele sezoniere, când volumul migrațiunii creşte cu 30-40 procente în perioada plantării şi colectării recoltei în agricultură[70].

5. În migrația de muncă se evidențează reprezentanții a tuturor etnii, care locuiesc în Moldova, de vîrstă diferită. Majoritatea migranților sunt tineri sau într-o vârstă reproductivă cuprinsă între 20 şi 30 ani. A doua categorie vîrstnică după număr sunt persoane între 45-55 de ani, care au nevoie de bani pentru a asigura studiile cu plată copiilor, studenților la universitățile din Moldova[71].

Sondajele demonstrează că în est, în mai mare măsură, sunt prezente persoanele din localitățile rurale şi barbații, cînd în occident – orăşenii şi femeile. Acesta se explică prin oferta, caracterul şi domeniul de muncă, activismul şi mobilitatea mai sporită a populației urbane[72].

6. Majoritatea migranților de muncă intră în țara de destinație legal, folosind mecanismul de vize turistice. Însă se află şi muncesc acolo ilegal, aflîndu-se în afara spațiului legal, constituțional, fără protecție juridică şi socială. Ilegalitatea reşedinței şi muncii influențează negativ asupra tuturor formelor de existență în țara-recipient. Statutul social şi profesional redus, lipsa garanțiilor, mecanismelor de protejare a muncii, salariului, sănătății, condițiilor de trai şi, în general, încălcarea drepturilor omului, diferite riscuri şi pericole pentru viață, sănătate îl însoțesc pe migrantul ilegal. Numărul oamenilor decedați constituie o statistică îngrozitoare. Pe parcursul anilor 1997-2003, cca 700 moldoveni au decedat ca urmare a diferite tipuri de accidente în țări străine.

---

[70] *Мошняга В. Чемодан, вокзал ... и далее везде. // Население Молдовы и трудовая миграция: состояние и современные формы. – Кишинэу, CAPTES, 2000*

[71] *A se vedea: Население Молдовы и трудовая миграция: состояние и современные формы. – Кишинэу, CAPTES, 2000; Moldova, România, Ucraina: migrațiunea forței de muncă şi integrarea europeană. – Chişinău, CAPTES, 2000; Мошняга В., Евдокимова Л., Коман А., Краузе А., Руснак Г. Трудовая миграция в лицах: люди и судьбы. – Кишинэу, CAPTES, 2000.*

[72] *Мошняга В. Молдавские гастарбайтеры в СНГ и «старом зарубежье» (сравнительный анализ по результатам социологических исследований). // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea XVIII. – Chişinău, USM, 2002, p.61-84; Долгих Е. Трудовые мигранты из Молдовы в России (по данным социологических опросов в поездах Кишинев – Москва - Кишинев). // Трудовая миграция и защита прав гастарбайтеров: практика посткоммунистических стран. – Кишинэу, Молд.ГУ, 2003, с.46-56.*

Sondajele demonstrează că migranții de muncă foarte rar se adresează după ajutor la structurile diplomatice sau consulare a Republicii Moldova. Este evident că aceasta se explică prin faptul că țara noastră nu are consulate sau ambasade în toate țările unde lucrează cetățenii noştri. Însă să nu uităm de ambiguitatea mentalității migrantului ilegal, în care se luptă dorința de ajutor în situații dificile şi neîncrederea în ajutorul statului moldovenesc, frica de a fi expulzat din țara-recipientă datorit serviciilor diplomatice sau consulare a Republicii Moldova.

Muncitorul migrant ilegal caută ajutor la rude, prieteni, compatrioți, la structurile criminale, biserica, mai rar la sindicate. Structurile migraționiste sau polițiste a țării de destinație nu sunt solicitate. „Poți fi ajutat de dînsele, însă vei fi deportat din țară, datele din paşaport vor fi introduse în compiuter. Nu face să te adresezi".

Diaspora moldovenească în țările Europei Occidentale se află pe calea apariției. Legalizarea migranților ilegali (procesul care are loc în primul rînd în Italia şi Portugalia) va aduce, cum a demonstrat experiența altor state (Turcia, Iugoslavia, China, etc.) la formarea diasporei şi sporirea rolului ei ca actor social principal în protejarea compatrioților în străinătate[73].

Majoritatea cetățenilor Moldovei pleacă peste hotare în occident folosindu-se de serviciile intermediarilor, diferitor firme. Aceste firme în majoritatea cazurilor sunt firme turistice, care ajută la perfectarea vizelor şi nu garantează angajarea în cîmpul muncii în țările de destinație. Mai rar se întîlnesc firme care au licență pentru angajarea în cîmpul muncii peste hotare şi acordă migrantului un salariu cît-decît atractiv. Menționăm că obținerea licenței este un lucru destul de complicat. Este mult mai uşor pentru ei să activeze în calitate de agenție de turism şi să colecteze banii pentru vizele eliberate ilegal.

Plecarea în CSI, Rusia se efectuează fără vize, în baza paşaportului sau buletinului de identitate. Acesta influențează deseori asupra numărului de călătorii de muncă, întreprinse de migrantul de muncă în Rusia pe parcursul anului. Intrarea în țările Uniunii Europene în baza vizei de 1500-2000 de dolari influențează asupra strategiilor migraționale a muncitorului ilegal. El se străduie să se afle o perioadă ilegală cît mai îndelungată în țara de destinație, fiindcă conştientizează faptul că expulzarea din țară-recipientă va avea consecințe negative asupra vizei, paşaportului, cîştigului, împrumutului, etc.

7. Examinînd tendințele actuale, ar trebui să menționăm că migrațiunea forței de muncă din Moldova încă nu a atins apogeul. Datele statistice cu pri-

---

[73] *A se vedea: Мошняга В., Евдокимова Л. Трудовые мигранты Молдовы: в поисках механизма защиты (по результатам экспертного опроса). // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea XXII. – Chişinău, USM, 2003, p.43-84.*

vire la intrarea / ieşirea din ţară ne vorbesc despre asta destul de elocvent. Informaţia, parvenită de la Departamentul de trupe de grăniceri, evidenţiează că numai în anul 2003 din Moldova au ieşit cu 94 de mii de persoane mai mult decît au intrat în ţară. Aceste persoane sunt migranţi de muncă, care au plecat cu scopul de a se angaja în cîmpul muncii peste hotarele Moldovei[74].

IV. Efectele migraţiunii forţei de muncă.

Impactul procesului de migraţiune a forţei de muncă este complex şi se cunosc consecinţe atît pozitive, cît şi negative. Efectele sunt de ordin politic, economic şi social[75].

A. Pozitive

Economice. În viitorul apropiat, refluxul forţei de muncă este destul de favorabil pentru economia ţării. Debarasarea de excesul forţei de muncă neutilizate în ţară, uşurează povara şomajului intern. Oamenii care au părăsit Moldova îşi întreţin familiile, diminuând astfel presiunea asupra cheltuielilor bugetare. Însă cea mai importantă consecinţă pozitivă, şi în acest caz pentru toate ţările-donor, sunt contribuţiile şi transferurile băneşti ale muncitorilor, atât sub formă de bani gheaţă, cât şi bunuri materiale.

Aceste resurse sunt în majoritate folosite pentru consum[76], însă investiţiile sunt şi ele stimulate într-o anumită măsură, fapt care contribuie inevitabil la dezvoltarea economiei[77].

Analiza efectuată de Banca Naţională a Moldovei a demonstrat că treptat atitudinele populaţiei să schimbă. În anul 2002 pe conturile populaţiei au ră-

---

[74] *Moldova.azi din 28 ianuarie 2004. http://www.azi.md*

[75] *Moşneaga V., Eşanu C., Krauze A. Securitatea naţională şi migraţia. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea XII. – Chişinău, USM, 1999, p.57-82; Мошняга В. Трудовая миграция и угрозы безопасности: общие аспекты. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea XVI. – Chişinău, USM, 2001, p.108-112.*

[76] *Мошняга В. Турецкий опыт для нас ценен. // Munca neprotejată. Strategia şi tactica sindicatelor. – Chişinău, Institutul Muncii, 2002, p.145-156. Sondajul sociologic, efectuat de Alianţa de Microfinanţare Moldova, a demonstrat că 6,5% din volumul total al remitenţelor au fost investite în afaceri, 22% au fost alocate pentru procurarea sau construcţia locuinţelor sau achiziţionarea autoturismelor, alte 22% - pentru alimentaţie, îmbrăcăminte, consum curent, 20% - pentru achitarea studiilor, tratament, procurare de mobilier, 8% - pentru rambursarea unor datorii ("Basa-pres", 2004, 4 mai).*

[77] *Горелова Е. Дефицит инвестиций и трудовая миграция из Молдовы. // Трудовая миграция и защита прав гастарбайтеров: практика посткоммунистических стран. – Кишинэу, Молд.ГУ, 2003, с.40-46*

mas mai mult de 50 milioane de dolari americani, transferați din străinătate de migranți de muncă. Aceasta înseamna că oamenii se gîndesc şi la investiții, nu numai la consum curent[78].

Potrivit unor estimări recente ale Băncii Naționale, muncitorii migranți expediează în patrie sume enorme de valută forte. Aceaste sume sunt comparabile cu veniturile naționale anuale.

Tabelul 1. Dinamica transferurilor băneşti ai migranților de muncă în Moldova

	1999	*2000*	*2001*	*2002*	*2003*	*2004*
Transferurile băneşti ai migranților de muncă:						
dolari americani (mln.)	109,8	159,0	223,0	275,0	360,0	415[79]
În % PIB	9,3	12,3	15,1	16,5	19,1	...

Sursa: Banca Națională a Moldovei

Influxul actual de valută liber convertibilă în Moldova trebuie să fie şi mai înalt. Conform sondajelor realizate de cercetatori ruşi majoritatea absolută a migranților din Rusia nu folosesc serviciile băncilor de a transfera banii[80].

Migranții de muncă aflați în occident se folosesc mai des de serviciile sistemelor „Western Union", „Anelik", „Migom" şi alte. Însă sunt foarte mulți oameni care aduc banii în țară singuri; transmit prin şofer, însoțitor de vagon,

---

[78] *См. Национальный Банк: государственная стратегия в 2003 году. Интервью с Л.Талмач, президентом Национального Банка Молдовы. // «Независимая Молдова», 2003, 18 апреля.*

[79] *Conform estimărilor ministrului de economie dlui Marian Lupu în anul 2004 se aşteaptă venituri de la migrațiunea forței de muncă moldovenească la 1 mlrd. de dolari americani. (Ştiri. // Pro TV – Chişinău, 2004, 1 martie). Rezultatele sondajelor sociologice confirmă aceste estimări. Sondajul sociologic, efectuat de Alianța de Microfinanțare Moldova, a demonstrat, că peste 650 mln. dolari au fost transferați in Republica Moldova de către cetățenii care muncesc peste hotarele țării, în perioada ianuarie-septembrie 2003 ("Basa-pres", 2004, 4 mai). Dacă facem o mică proiecție pentru trimestrul IV (octombrie-decembrie) suma reală va fi la 900-950 mln. dolari.*

[80] *Долгих Е. Трудовые мигранты из Молдовы в России (по данным социологических опросов в поездах Кишинев-Москва-Кишинев). // Трудовая миграция и защита прав гастарбайтеров: практика посткоммунистических стран. – Кишинэу, Молд.ГУ, 2003, с.46-56.*

prieteni, colegi, care se intorc în patrie; ascund banii în coletele poştale, etc[81]. Cauzele acestor strategii financiare sunt diferite: taxe înalte pentru transferarea banilor, neîncrederea în sistemul bancar național, frica de posibile impozitări la banii transferați, etc.

În sensul politicii monetare, aprovizionarea sporită cu valută străină a pieței interne ajută la protejarea valutei naționale. Iată de ce Banca Națională a Moldovei conduce o politică de favorizare în acest sens, fără a impune restricții pentru importul valutei liber convertibile în țară.

Sociale. Migrațiunea forței de muncă nu este doar o consecință a sărăciei, ci şi rezultatul democratizării fostelor republici sovietice, a internaționalizării şi integrării în Europa. După dobîndirea independenței, transparența țării nu a fost garantată, - dezvoltarea treptată a comerțului internațional şi migrațiunea au constituit principalele pârghii pentru aceasta. Odată cu întoarcerea în Moldova, chiar şi pentru o şedere de scurtă durată, migranții aduc cu cu sine tendințe, practici internaționale, cunoaşterea limbilor, culturilor, tradițiilor, tehnologii şi idei noi, contribuie la dezvoltarea societății.

Migrațiunea forței de muncă (prin plecarea peste hotare în căutarea surselor de existență a segmentului activ a populației moldave şi sosirea (transferul) banilor, valutei forte, acumulate de migranți în străinătate, utilizarea lor pentru hrană, achitarea serviciilor comunale, întreținerea familiilor migranților, etc.) minimizează conflictul social în țară, formele acute ale nesupunerii civile a populației.

B. Negative

Economice. Un reflux al forței de muncă, care prevalează asupra afluxului, sărăceşte forța de muncă locală, în special în regiuni, stimulând în continuare emigrarea unui număr crescând de oameni. În Moldova deja sunt localități unde n-au rămas femei. Ele au plecat la muncă peste hotarele țării. Şi barbații, cît de amuzant sau trist nu sună aceasta, sunt nevoiți să danseze la nunți cu barbați.

---

[81] *Sondajul sociologic, efectuat de Alianța de Microfinanțare Moldova, a demonstrat că circa 56 la sută din volumul total al banilor cîstigați peste hotare de moldoveni au intrat în țară prin canale neformale, adica nemonitorizabile. În realitate suma banilor, veniți prin canalele nemonitorizate, e mai mare. În trimestrul IV, înainte de sărbătorile de Crăciun, migranții de muncă aduc mai mulți bani în numerar. Conform sondajelor, realizate de Centrul "CAPTES" în 1999-2000, suma banilor intrați în Moldova prin canalele neformale ajunge la 60 procente (a se vedea: Мошняга В. Трудовая миграция в Республике Молдова: объемы и основные тенденции. // Moldova, România, Ucraina: integrarea europeană şi migrațiunea forței de muncă. / "CAPTES". – Chişinău, 2000).*

Efectele economice pot fi pozitive pe termen scurt, însă, ele sunt, în acelaşi timp, şi negative în viitorul îndepărtat. În timp ce migranții de o calificare joasă fac de obicei parte din migrațiunea de scurtă durată şi cea sezonieră, muncitorii înalt calificați sunt predispuşi spre migrația pe termen lung sau permanentă, acest proces fiind cunoscut ca „exodul de creieri.” Programatori, oameni de ştiință, medici, muzicieni şi mulți alții sunt deseori înalt calificați în comparație cu calificarea medie a cetățenilor din străinătate. Iată de ce multe țări lansează chiar inițiative de angajare pentru a atrage lucrătorii înalt calificați, îmbogățind astfel capacitatea profesională a țării. Pentru Moldova, în calitate de țară-donor, totuşi, acesta rezultă într-o devastare majoră a pieței de muncă şi descalificarea generală a forței de muncă, care, la rândul său, nu favorizează deloc dezvoltarea economică pe termen lung. Exodul forței de muncă calificate împiedică, deci, într-o mare măsură, dezvoltarea economiei şi a ştiinței naționale[82].

Aducînd banii în țară şi cumparînd locuințe migranții de muncă majorează indirect prețurile la imobil. În consecință, persoanele care n-au venituri din străinătate deseori se aflã în situație defavorabilă pe piața de imobil. Astfel aceste persoane sunt nevoite să urmeze calea muncitorilor migranți pentru a fi asigurați mai bine economic. Migrațiunea forței de muncă devine un proces - „pată de ulei” cît în interiorul țării, atît şi în afară.

Sociale. Consecințele sociale a migrațiunii forței de muncă sunt vaste. Familiile sunt separate pentru o perioadă lungă de timp. Absența îndelungată a soților are un efect negativ asupra relațiilor şi a comportamentului sexual şi creează deseori conflicte în sînul familiei.

Deoarece familiile sunt deseori destrămate, viziunile şi valorile copiilor sunt deasemenea afectate. Traficul de femei, domeniu în care Moldova deține întîietatea printre țările CSI, şi care devine o tragedie națională, agravează situația[83].

Pe termen lung, un asemenea mediu complicat are multiple consecințe negative: schimbarea principiilor morale în societate, scăderea natalității, ge-

---

[82] *Se vedea Slepțova E. Migrațiunea forței de muncă în Europa: importanța pentru Republica Moldova. // Republica Moldova. Elemente de strategie. – Chişinău: IPP, 2003, p.405-406.*

[83] *Мошняга В., Зават Л. Трафик «живых существ»: недобровольная сексуальная миграция населения республики Молдова. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea XX. – Chişinău: USM, 2002, p.54-74; Moşneaga V., Echim T. Counteraction Towards the Trafficking of "Human Beings": the Experience of the Republic of Moldova. // Migracijske i etnicke teme. – Zagreb (Croația). – 2003, №2-3, p.14-37; Bloch A. Victims of Trafficking or Narratives of Post-Soviet. // Canadian Woman Studies, 2003, 33(3-4), p.152-158, etc.*

notipuri afectate şi modificarea generală a structurii demografice, creşterea maladiilor infecțioase şi sexual transmisibile, etc.

Să nu uităm şi de aşa consecință cum este distrugerea sistemului de pensionare, fiindcă migranții de muncă nu fac varsări în Fondul Social.

Politice. *Riscurile politice externe*. Migrațiunea forței de muncă afectează negativ relațiile între țările-donor şi țările-recipient ale migranților de muncă. Majoritatea lucrătorilor migranți din Moldova se află în țara de destinație ilegal, încalcă legislația în vigoare, fie depăşind viza, fie fără permis de lucru. Luând în considerație numărul destul de mare a moldovenilor în anumite țări, precum Italia, Portugalia, Cehia, Grecia, etc., se poate presupune că există puține şanse pentru ca moldovenii să fie bineveniți şi respectați de localnici, în special de cei şomeri. În afara perturbărilor grave pe care le creează lucrătorii migranți pe piața de muncă a țării-gazdă, apar probleme de ordin penal, inclusiv hoția, creşterea criminalității, traficul de droguri şi femei. Totodată, barierele lingvistice şi situația ilegală fac foarte dificilă integrarea lucrătorilor migranți în mediul străin. Totalitatea acestor factori subminează imaginea Moldovei şi a cetățenilor săi.

*Riscuri politice interne***.** După ce au petrecut peste hotare o perioadă îndelungată de timp, lucrătorii migranți îşi schimbă diametral părerile, valorile şi poziția socială. Ei devin mai activi, independenți şi gata să-şi asume riscuri. În acelaşi timp, ei devin înstrăinați în țările de baştină şi nu participă la procesele politice locale, neavând interes să voteze sau să ia decizii. Ca rezultat, ponderea populației nemigratoare, persoanelor de vîrsta a treia, care, fiind nostalgici după trecutul lor comunist, devine mai influentă în luarea deciziilor, în procesul politic devin mai influențiîn luarea deciziilor, în procesul politic. Acesta amenință procesul democratizării şi împiedică înlăturarea barierelor ideologice între Moldova şi vecinii săi din vest.

V. Concluzii

1. Migrațiunea forței de muncă a luat amploare, a devenit un fenomen social, de masă, care este imposibil de ignorat.

2. Tentativele de a combate migrațiunea forței de muncă a populației prin interzicere, metode restrictive naționale şi internaționale (în cadrul Uniunii Europene, etc.) nu vor avea succes. Mai mult ca atît migranții noştri în mare măsură sunt pregătiți pentru aceste restricții. Să nu uităm că conform estimărilor experților, aproape 300 de mii de moldoveni au paşaport românesc, mai mult de 50 de mii – paşaport bulgar. Majoritatea acestor persoane sunt persoane apte de muncă, doresc să pătrundă pe piața muncii din comunitatea europeană, folosindu-se de avantajele paşapoartelor țărilor-membri a

Uniunii Europene. O bună parte din muncitori-migranți deja s-au legiferat în țăra de destinație, au viza de reşedință, statut legal.

3. Credem, că metodele eficace de rezolvare acestei probleme trebuie să fie:

- crearea climatului investițional favorabil în Moldova, atrajerea şi stimularea investițiilor cît din partea Uniunii Europene, atît şi din partea Republicii Moldova[84];

- promovarea politicilor ocupaționale în țară. Accentul să fie pus nu numai pe crearea noilor locuri de muncă, ci şi pe majorarea salariilor la un nivel decent de viață. Aceasta trebuie să fie punctul-cheie a politicilor ocupaționale practice. Altfel locurile de muncă noi-create nu vor fi solicitate[85].

- Promovarea politicilor migraționiste flexibile de țările-recipiente de migranți de muncă. Legiferarea migranților[86], acceptarea pentru Moldova posibilităților, oferite astăzi țărilor-candidați în Uniunea Europeană, va include migrațiunea de muncă moldovenească în spațiul legal de comportament, valori şi atitudini[87].

---

[84] *Analiză empirică şi datele Băncii Naționale din Moldova ne evidențiează că etapa inițială de utilizare a banilor (transferurilor băneşti) pentru rezolvarea problemelor personale (cumpărarea apartamentelor, autoturismelor, mărfurilor de uz casnic, etc.) are loc şi astăzi, însă se consolidează premizele pentru etapa a doua – investițiile în economie națională, şi nu numai în sectorul trei.*

[85] *Crearea 100 mii de locuri în ultimii trei ani nu a influențat pozitiv asupra migrațiunii forței de muncă a populației moldave. Cercetările noastre din anii 1999-2000 au demonstrat că 90 la sută din migranți chestionați nu vor realiza strategiile migraționale (sunt gata să se dezică de aceste strategii) în caz de salariu minim va fi mai mare de 200 dolari americani. Evident că astăzi suma necesară dorită, în contextual realităților din prima jumătatea anilor 2000, e mai mare.*

[86] *Legiferarea migranților va spori consolidarea diasporei moldave, care va fi un actor esențial în protejarea migranților de muncă, compatrioți în țările-recipiente. Insă să nu uităm ca formarea diasporei moldave nu este un proces simplu. Deseori diaspora moldovenească se formează în cadrul diasporei post-sovietice sau româneşti.*

[87] *Analiza empirică demonstrează că cetățenii Republicii Moldova, care au paşaport românesc sau bulgar, se folosesc de oportunitățile aflării de 3 luni şi prestării serviciilor în țara-recipient. Ei sunt foarte stricți în respectarea regimului de 3 luni şi se străduie se părăsească țara de destinație pînă nu a expirat termenul şi se nu fie introduşi în compiuter ca persoane care au încălcat „regulile de joc”.*

ANEXE.

Tabelul 1. Dinamica investițiilor în capitalul de bază în anii 2000-2002.

	2000	*2001*	*2002*	*2002 în % la 1999*
Investițiile în capitalul de bază:				
în % față de anul precedent	85	111	104	98
în % la PIB	11,0	12,2	9,4	-

Sursa: Departamentul statistică şi sociologie a Republicii Moldova

Tabelul 2. Investițiile străine directe în economia Moldovei

	2000	*2001*	*2002*	*2003*
Aflux a invedtițiilor directe: mln. $.	129,1	155,9	110,8	43
În % la PIB	10,0	10,5	6,8	2,3
La un cap de locuitor, $.	35	43	31	12.0

Sursa: Banca Națională a Moldovei

Tabelul 3. Investițiile străine în capitalul de bază

	1998	*1999*	*2000*	*2001*	*2002*	*2003*
Investițiile străine în capitalul de bază: mln. $	52,8	56,2	35,8	35,0	20,0	
în % la PIB	3,1	4,8	2,8	2,4	1,2	

Sursa: Banca Națională a Moldovei

Tabelul 4. Evoluția indicilor principali conomici ale Moldovei pentru anii 1994-2003

1	*1994*	*1995*	*1996*	*1997*	*1998*	*1999*	*2000*	*2001*	*2002*	*2003*
2	323	401	471	528	465	321	354	407	448	542
3	18	73	23	71	86	34	128	120	100	43
4	636	840	1.031	1293	1447	1487	1562	1548	1534	1748[88]
5	104,6	23,8	15,1	11,2	18,3	43,7	18,4	6,3	4,4	15,7
6	26,6	31,8	40,7	47,6	46,5	28,8	32,7	40,3	49,07	64
7	...	67,6	67,6	67,7	67,8	67,5	67,8	66,6	66,6	66,5

Note: 1 – PIB per capeta ($), 2 – investițiile străine directe (mln. $), 3 – datorii externe (mln. $), 4 - inflația (%), 5 – salariu mediu lunar ($), 6– durata vieții pronostic (ani). Date fără Transnistria.

Sursa: Programul ONU pentru dezvoltare – raportul despre dezvoltare durabilă (1994-2002), Departamentul statistică şi sociologie şi Ministerul economiei (2003).[89]

---

[88] *incluzind datoriile pentru resursele energetice*
[89] *vezi: «Capital Market», 2004, 17 марта*

Tabelul 5.

Bibliografia

Aprilie 2003. Barometrul de opinie publică. Republica Moldova. – Chişinău, IPP, 2003

Горелова Е. Дефицит инвестиций и трудовая миграция из Молдовы. // Трудовая миграция и защита прав гастарбайтеров: практика посткоммунистических стран. – Кишинэу, Молд.ГУ, 2003

Долгих Е. Трудовые мигранты из Молдовы в России (по данным социологических опросов в поездах Кишинев-Москва-Кишинев). // Трудовая миграция и защита прав гастарбайтеров: практика посткоммунистических стран. – Кишинэу, Молд.ГУ, 2003

Moldova, România, Ucraina: integrarea europeană şi migraţiunea forţei de muncă: - Chişinău, CAPTES, 2000

Мошняга В. Молдавские гастарбайтеры в СНГ и «старом зарубежье» (сравнительный анализ по результатам социологических исследований). // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea XVIII. – Chişinău, USM, 2002

Мошняга В. Независимая Молдова и миграция. – Кишинев, Perspectiva, 1999

Мошняга В. Турецкий опыт для нас ценен. // Munca neprotejată. Strategia şi tactica sindicatelor. – Chişinău, Institutul Muncii, 2002

Мошняга В. Трудовая миграция и угрозы безопасности: общие аспекты. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea XVI. – Chişinău, USM, 2001

Moşneaga V., Eşanu C., Krauze A. Securitatea naţională şi migraţia. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea XII. – Chişinău, USM, 1999

Мошняга В., Евдокимова Л. Трудовые мигранты Молдовы: в поисках механизма защиты (по результатам экспертного опроса). // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea XXII. – Chişinău, USM, 2003

Мошняга В., Евдокимова Л., Коман А., Краузе А., Руснак Г. Трудовая миграция в лицах: люди и судьбы. – Кишинев, CAPTES, 2000

Moşneaga V., Zavat L. Migraţia de muncă a moldovenilor în Rusia în contextual migraţiilor internaţionale. // Tu şi migraţia. Buletin informativ, №3, octombrie 2003

Мошняга В., Productivity Зават Л. Трафик «живых существ»: недобровольная сексуальная миграция населения республики Молдова. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea XX. – Chişinău: USM, 2002

Население Молдовы и трудовая миграция. – Кишинев, CAPTES, 2000

Noiembrie 2003. Barometrul de opinie publică. Republica Moldova. – Chişinău, IPP, 2003

Slepţova E. Migraţiunea forţei de muncă în Europa: importanţa pentru Republica Moldova. // Republica Moldova. Elemente de strategie. – Chişinău: IPP, 2003

SISTEMUL ELECTORAL ÎN ISRAEL: EVOLUŢIA ŞI TRĂSĂTURILE CONTEMPORANE[90]

Victoria PERCIUN
Chişinău, Republica Moldova
Universitatea de Stat din Moldova
Facultatea Relaţii Internaţionale,
Ştiinţe Politice şi Administrative
Catedra Politologie
Doctoranda

In the article is examined the electoral system of Israel. The outhor describes the main stagesin teh elecvtoral system evolution, analyses rhe couses, internal and external factorrs that influenced the development of this system. There is exmined the inpactul of the political factor on the electoral system in Israel.

Studiul Israelului în contextul reformei electorale este bine venit din mai multe motive. Primul ar fi faptul că astfel îi acordăm o importanţă deosebită Israelului în Orientul Mijlociu şi în lume, deasemenea şi pentru a înţelege structura guvernului din Israel şi prin extensie procesul de luare a deciziilor. Multe din deciziile ce au fost luate în Israel pot fi mai bine înţelese dacă facem referire la sistemul de guvernămînt din trecut şi prezent.

După cum ne menţionează Gitelman[91], Israelul ne furnizează şi ne pune la dispoziţie un laborator foarte important pentru studiu comparat al sistemelor politice. El atrage atenţia asupra faptului că Israelul este unic în lume cu sistemul său de reprezentare proporţională şi necesitatea perpetuă de formare a coaliţiilor. Israelul prezintă un exemplu interesant al funcţiilor democraţiei cu ale ei numeroase diviziuni - religioase, etnice şi ideologice. Compre-

---

[90] *Recenzent – doctor-habilitat, professor Valeriu MOŞNEAGA*

[91] *Gitelman Z. Comparative Politics and The Jewish Political Experience. – New York: Armonk ,1992, p.154.*

hensivitatea acestor probleme este vitală pentru studiul funcționării democrației.

Cazul Israelului nu poate fi luat aparte ca ceva izolat, dar trebuie privit ca un caz extrem şi foarte complicat. În 1992, Israelul a experimentat o reformă electorală profundă ce a fost implementată în 1996. Această reformă are cîteva elemente. Cea mai semnificativă, este aceea că acum Israelitenii votează direct prim-ministrul. Noul sistem combină elemente a ambelor sisteme prezidențial şi parlamentar, în ciuda faptului că ele sunt foarte diferite şi a lor fuziune poate crea probleme mari. Intenția reformei - de a lărgi prerogativele ramurii executive – nu a fost transpusă în viață. Este interesant de a înțelege de ce.

Există o legătură între regulile electorale, instituțiile politice şi procesul de luare a deciziilor. Legile electorale au un impact semnificativ aşa cum şi regulile şi structurile. Orice schimbare în configurația deciziilor sau regulilor poate avea o influentă decisivă asupra rezultatelor colective.

Chiar înainte de sfîrşitul luptelor în Războiul de Independență, Israelienii au fost chemați să voteze pentru reprezentanții lor politici. Alegerile au avut loc în Noiembrie 1949, mai mult de 415.000 de alegatori au susținut 21 de partide concurente. Numai 12 dintre ele au trecut pragul electoral de 1% au obținut mandate pentru Knesset. Dar aceste alegeri numite şi alegeri pentru Primul Knesset au fost de fapt destinate pentru altceva. Poporul a venit să voteze pentru reprezentanții lor în Asambleea Constituțională, aceasta trebuia să fie un organ format din 120 de membri care ar formula şi ar adopta o constituție democratică. Odată aleasă totuşi şi după mai multe dezbateri între membrii fracțiunilor seculare şi religioase s-a hotărit că Israelul are deja o foarte bună constituție – Biblia şi adoptarea constituției a fost amînată, iar Asambleea transformată în Parlament.

Knessetul odată format în 1950 a trebuit să adopte cîteva legi. Cîteva din legile fundamentale au fost promulgate de Knesset în capacitatea lui. Aceste legi sunt numite Legi Fundamentale.

Cincizeci de ani mai tîrziu totuşi Israelul nu are o constituție scrisă. Viața politică şi alte aspecte a vieții sociale sunt ghidate de aceste legi fundamentale, legi regulare, dispoziții şi ordonanțe. Totuşi nu demult au fost adoptate zece legi fundamentale. Ele includ legi ce cuprind următoarele sfere: Knessetul, guvernul, preşedintele, armata, economia, pămînturile Israelului, libertatea individuală şi demnitatea şi libertatea de ocupație.Primele şase Legi Fundamentale definesc aranjamentele instituționale şi politice de stat[92]. Legea privind Ierusalimul are o importanță şi o valoare simbolică şi stipulează că

[92] *Bechor G. Constitution for Israel. – Tel-Aviv: Maariv, 1996, p.87.*

acest oraş este "unificat şi complet şi este capitala Israelului". Legea privind pamînturile din Israel declară că doar cinci procente din aceste pamînturi sunt private iar toate celelalte sunt arendate de cetățenii Israelieni de la stat pentru o perioadă anumită de timp. Ultimele două legi au fost adoptate în 1992 şi sunt în esența lor liberale, ele se concentrează mai mult la drepturile individuale.

Decizii importante şi de natură variată au fost luate de-a lungul deschiderii Asambleii şi în timpul funcționării ei. De exemplu, încă nu este clar care sunt hotarele internaționale a Israelului. Problema rămîne actuală atîta timp cît există conflictul între Israel şi vecinii lui Arabi, în mod particular cu Palestinienii. Doar în 1979 au fost definite hotarele de sud dintre Israel şi Egipt şi doar în 1994 cele de est cu Iordania iar în 1999 hotarele de nord cu Lebanon în ceea ce priveşte cele de nord-est (Siria) şi cele cu Palestina încă nu sunt determinate.

Natura non-liberală a democrației din Israel este bine exemplificată prin abordarea problemei cetățeniei. Deoarece statul aparține poporului Evreiesc care este o etnie neclară, acesta nu aparține cetățenilor săi. Aceasta înseamnă că Evreii care se află în afara țării au de fapt mai multe drepturi ca cetațenii arabi ne-Evrei cetațenii ai Israelului (care constituiau către 1999 mai mult de 5% din populație). Legea Intoarcerii, care a fost adoptată de Kneset în 1950, asigură şi oferă cetățenie la oricare din Evreii care se întorc în țară. Emigrația Evreilor din diasporă în Israel este credo principal al mişcării Sioniste – mişcare ce promovează naționalismul Evreiesc.

Israelul este deci o țară a imigranților care au venit din peste 100 de țări. Acest fapt este crucial pentru a înțelege natura complexă socială, politică, economică şi culturală a societății din Israel. Membrii acestor multe grupe sunt reprezentanți în sistemul pluripartidist din Israel.

În timp ce unele alegeri au înregistrat peste 30 de partide concurente, numarul partidelor ce au fost capabile să acumuleze cel puțin un mandat pentru Knessetul bicameral, ele variază de la 9 (1951) pînă la 17 (1981). Aceste partide variază în număr de la partid ce este reprezentat de o persoană şi partid ce au obținut 56 de mandate cum ar fi acei din partidul Laburist (formal Mapai şi apoi Ma'arach) în 1969. Deoarece nici unul dintre partide n-a fost capabil să obțină majoritatea de mandate în Knesset, guvernul a fost format de coalițiile de partide. De două ori Israelul a fost condus de către guverne de minoritate fenomen bine cunoscut în Europa (1974 şi 1993)[93]. De două ori (1967 şi 1969) guverne formate de coaliții apropiate (wall-to-wall) a membrilor Knessetului şi de două ori (1984 şi 1988) de către un guvern unitar. În

[93] *Fein J.L. Politics in Israel. - Boston: Mass., 1967, p.24.*

perioada anilor 1950 şi 1960 structura tipică a luat forma unei coaliţii hiper-numeroase (peste 70 de membri) şi din 1977 a fost redusă la una minimă.

Din 1949 pînă în 1977, partidul dominant a fost Laburist. Partidul dominant fiind acel care nu numai este cel mai mare, dar şi controlează guvernul şi defineşte agenda publică şi dimensiunea politică relevantă.

Într-adevăr pînă la alegerile din 1977 cînd partidul Laburist a pierdut fiind învins de Likud activităţile politice şi de partid au fost percepute de mulţi ca nefavorabile. De la alegerile din 1981 totuşi competiţia este ţinută între două blocuri politice principale aproape egale numeric. Blocul Laburist care include aripa de stinga şi partidele Arabe. Şi pe de altă parte blocul Likud care include aripa de dreapta cu partidele naţionaliste, religioase şi ultraortodoxe. Trebuie de menţionat că în Israel aripa de dreapta / stînga se referă la orientaţia politică privind securitatea şi conflictul Arabo-Israelitean[94]. În esenţă cei din aripa de stînga sunt de acord să ajungă la un compromis cu Palestinienii şi să împartă păminturile cu ei, în timp ce cei din aripa dreaptă nu sunt dispuşi să cedeze. Deoarece în 1984 cele două blocuri s-au unit liderii lor, au format un guvern unitar şi ei au continuat cu o structură similară iarăşi în 1988.

Excepţie fac partidele Arabe şi ultraortodoxe şi cele formate înainte de alegerile din 1996 (imigranţii Ruşi) aproape toate partidele şi-au pus începuturile în timpul mişcării Sioniste sau fac parte din fracţiunile acestei mişcări. De fapt din 1988 este ilegal ca în Israel un partid să nu împărtăşească ideea fondării Sioniste a statului (Israelul este un stat Evreiesc) sau să promoveze o platformă rasistă. Intreaga ţară constituie o zonă unică de votare. Pînă în 1996 alegătorii au votat şi a lor voturi au fost calculate de schema Reprezentării Proporţionale[95].

Către anul 1974 schema cunoscută ca Largest Remainder, Formula a fost înlocuită de catre D'houndt's Highest Average Formula. Consecutiv, partidele mari beneficiau de două sau trei mandate faţă de partidele mici. Procentajul de blocare a fost crescut în 1992 de la unul, la unul jumătate procente şi partidele mici puteau să fie reprezentate de doi membri. Din 1996 alegătorii au fost rugaţi să facă două voturi, unul pentru partidul lor de preferinţă şi alt vot pentru prim-ministru. Aceste sciziuni au contribuit la mărirea influenţei partidelor mici sectariene. Această tendinţă sectariană a devenit şi mai puternică ducînd la sciziuni şi mai mari în perioada ce a precedat alegerile din 1999. Aceasta şi explică faptul de ce sistemul generos de reprezentare pro-

[94] *Goldberg G. The Parties in Israel. - Tel Aviv: Ramot., 1992, p.123.*
[95] *Arian A., Shamir M. The Elections in Israel. - Boulder: Westview Press, 1990, p.86*

porţională a fost adoptat în Israel şi de ce este atît de dificil schimbul lui cu altul complet diferit.

Schema reprezentării proporţionale este inclusive în timp ce celelalte scheme sunt exclusive. Din 1949 Israelul a promulgat această schemă generoasă a reprezentării proporţionale care face capabilă reprezentarea largă a grupelor mari şi mici. Acest sistem electoral a fost adoptat de către Congresul Sionist timpuriu. Una din explicaţiile adoptării acestui sistem este foarte simplă şi anume faptul că schemele reprezentării proporţionale au fost produsele şi rezultatul gîndirii Europene a secolului nouasprezece şi dat fiiind faptul că mişcarea Sionistă a fost stabilită în această perioadă este evident de ce liderii ei au adoptat o astfel de schemă.

Dar o explicaţie mai substanţială ar fi şi natura mişcării Sioniste. Unul din scopurile mişcărilor naţionale este recrutarea cît mai mult posibilă a susţinătorilor ideilor lor. Sioniştii care promovau ideea naţională a stabilirii Homeland pentru poporul Evreiesc au fost pînă la mijlocul secolului douăzeci un grup minoritar printre Evreii din Europa. Soluţia lor pentru rezolvarea problemei anti-semitiste nu a fost foarte atractivă pentru mulţi dintre Evrei deoarece aceasta implică incertitudini mari şi costuri înalte. Alte opţiuni care în acea perioadă păreau să fie mai efective erau: imigraţia spre Vest, asimilarea Creştinismului, adaptarea simbolurilor religioase, ritualurilor şi doctrinelor la mediul ce prevala, Comunism, Socialismul Evreiesc, autonomii sau internaţionalii şi ortodocşii tradiţionali care continuă să creadă că credinţa Evreilor este în mîinile lui Dumnezeu.

Contrar acestei opoziţii Sioniştii au încercat să se extindă prin atragerea de partea lor mai multe grupe mici şi indivizi din oraşe şi state din toată Europa. Cu toate acestea nu toţi liderii lor au aprobat acest mod indiscriminator de recrutare, înţelegînd că vorbind în numele întregului popor Evreiesc mişcarea ar putea doar dispunînd de cea mai largă bază posibilă. Schema reprezentării proporţionale (PR) ce a fost adoptată a creat un astfel de efect. Resursele ce erau distribuite între reprezentanţi erau efectiv simbolice, în timp ce afacerile mişcării erau în mîinile liderilor grupei mici.

În 1948 Consiliul de Stat Provizoriu a decis să folosească schema RP doar o singură dată pentru alegerile din 1949 a Asambleii Constituţionale. Ea fiind propusă deoarece a fost anterior folosită în cazul alegerilor instituţiiilor Sioniste fiind capabilă să producă alegeri efective şi uşoare. Rezultatele alegerilor din 1949 au fost destul de impresionante pentru participanţii majori. Mapai a prevalat ca unul din cel mai mare partid acumulînd 35% din voturi. Alte trei partide au fost de mărime mijlocie. Mapam un alt partid socialist de stînga şi un candidat pentru coaliţia de guvernămînt a obţinut 14,7%, Frontul Religios Unit un alt partener potenţial al coaliţiei -12,3%, Herut - oponentul

ideologic principal a obținut 11,5%. Cele 26,5% ce au ramas au fost împărțite între celelalte partide[96].

Succesul partidului Mapai de-a lungul celui dintîi Knesset au fost destul de impresionante: transformarea Asambleii Constituționale în parlament, amînarea deciziei privind adoptarea Constituției pentru următorii ani ş.a. Cu un astfel de success şi în absența unei forțe politice majore de opoziție, intenția de a schimba şi a reforma schema electorală a fost redusă. Pentru a-şi întări pozițiile Mapai a inițiat trei decizii majore pentru politica din Israel. Prima din ele a fost să fie utilizată în continuare schema RP pentru alegerile în al doilea Knesset. A doua, pragul electoral să constituie un procent şi a treia să fie schimbată formula pentru distribuirea mandatelor de deputați de la Hegenbach-Bishop la Largest Remainder Formula. Astfel sistema RP a rămas şi a fost utilizată cu mici schimbări pentru următorii cincizeci de ani.

Necesitatea şi dorința de a schimba sistemul electoral a fost pentru prima dată expusă de Ben Gurion la începutul anilor 1950. El privea Knessetul fragmentat ca pe o relicvă moştenită de la Diaspora. Ben Gurion argumenta că sistemul reprezentării proporționale produce dezordine în democrație şi a susținut necesitatea schimbării ca un mod de a oferi alegătorilor să spună mai mult în alegerile candidaților. El spera să construiască un sistem nou bazat pe cel Britanic şi anume pe alegerile regionale. Mai mult ca atît el dorea împarțirea țării în 120 de districte diferite. Fiecare din ele să dispună de un număr anumit de alegători şi fiecare district să aleagă reprezentantul lui în Knesset.

Sistemul regional ar fi minimalizat puterea diferitor blocuri politice cum ar fi cele religioase sau Arabe. Deasemenea ar fi limitat sau ar fi avut un efect negativ asupra partidelor mici, de dreapta şi stînga esichierului politic, care ar fi putut chiar să dispară de pe arena politică. Cu toate afirmările făcute de Ben Gurion, Knessetul în 1953 a adoptat legea care păstra sistemul reprezentării proporționale ce fusese promulgat în 1949.

În 1954 Ben Gurion şi Ministrul Afacerilor Externe Moshe Sharet au propus în cadrul adunării partidului lor să adopte un nou sistem electoral deoarece sistemul RP nu asigura o reflectare completă şi precisă a opiniei publice. Astfel şi partidul Mapai a susținut propunerea prim-ministrului de a schimba sistemul electoral pe unul bazat pe împărțirea țării în 120 de districte. Această propunere a apărut şi pe platforma electorală a partidului Mapai în 1955. De-lungul guvernării lui Ben Gurion[97] partidul Mapai a obținut între 40 şi 47 mandate de deputați. Cu toate acestea în 1958 cele două propuneri de

[96] *Akzin B. The Role of Parties in Israeli Democracy. // Journal of Politics, 1955, N4, p.507-545.*

[97] *Ben Gurion D. Eretz Yisrael Hamitchadeshet (The Renewed Israel). – Tel-Aviv, 1969.*

a schimba sistemul electoral prezentate Knessetului de către Mapai şi Sioniştii Generali nu au fost acceptate.

Ben Gurion a fost demis din postul de prim-ministru în 1963 dar cîțiva dintre adepții lui au continuat eforturile pentru a obține o schimbare electorală. În acelaşi timp susținătorii principali ai schimbării erau membrii partidelor Mapai şi Liberal care pierduse din putere de-a lungul deceniului. Din această cauză ele au fost nevoite să formeze un bloc cu alte partide mici care nu erau la rîndul lor cointeresate în schimbarea sistemului electoral. Conducerea Achdut Ha'avoda a format un bloc cu Mapai în 1965, împreună formînd Maarach care s-a opus schimbării electorale.

Acordul Gahal din 1965 între Liberali şi Herut a permis Liberalilor să continuie a lor susținere a schimbării electorale chiar deşi partidul Herut şi în special Menachem Begin a lor lider s-a opus acestei idei. Au mai fost făcute încercări de a schimba sistemul electoral în 1973 şi apoi în 1976 de Mişcarea Democratică. Ei propuneau schimbarea prin divizarea țării conform sistemului regional sau districtual. Pentru prima dată la alegerile din 1977 partidul Likud a învins astfel înlocuind partidul Laburist. Ei i-au invitat pe membrii Mişcării Democratice să participe la formarea coaliției de guvernămînt iar aceştia la rîndul lor au fost de acord doar cu condiția că va fi instituită schema regională de alegeri. Ceea ce nu s-a întîmplat niciodată. Prim-ministru nu a avut intenția să pună în pericol influența partidului mai ales că Mişcarea Democratică a început să se fărîmițeze şi destrămarea completă s-a produs în 1981.

Problema privind schimbarea sistemului electoral a mai fost abordată şi în timpul campaniei electorale pentru Knessetul al 11 în 1984 şi al 12 în 1988[98]. Un grup de profesori de la Universitatea din Tel-Aviv au publicat propunerea pentru reforma electorală. Ei erau pentru două scheme concomitente: alegerea a 60 de membri în Knesset din 60 de districte şi mai mult de 60 în alegerile naționale. Ei propuneau un sistem proporțional cu pragul electoral de 2.5%. Gad Yaacobi ministrul Muncii a propus un plan alternativ care prevedea alegerea a 80 de membri din 20 de districte şi a 40 pentru alegerile naționale.

Toate aceste propuneri combinau elemente ale sistemului regional / districtual cu reprezentarea proporțională națională. Ele pareau să mobilizeze partidele mici în susținerea noului sistem. Elementul sistemului care facilita alegerea a mai mult decît un reprezentant din fiecare district ar avea să ducă la confruntarea dintre candidații aceluiaşi partid care ar fi unul împotriva altuia din acelaşi district. Aceasta ar fi deschis uşile pentru partidele mici. Una

---

[98] *Segal Z. Israeli Democracy. – Tel-Aviv: Defence Department, 1988, p.87.*

din propuneri era bazată pe sistemul german care prevedea că reprezentarea fiecarui partid în Knesset să fie bazată pe puterea obținută în alegerile naționale.

Şi în anul 1988 au fost analizate mai multe propuneri de schimbare electorală în Knesset dar fiind divergențe prea mari aşa şi nu s-a ajuns la nici un compromis. Membrii Knessetului erau aleşi de un sistem ce garanta majoritatea pentru acele partide care s-au opus schimbării şi astfel ele nu puteau vota împotriva lor. Deaceea, în 1988 a fost propus ca trei dintre judecătorii Curții Supreme să determine hotarele celor trei districte dar şi această inițiativă a suferit eşec.

De la alegerile din 1977, regulile jocului politic au fost schimbate. Likud înflorea pe cînd partidul Laburist a suferit schimbări privind numărul de membri pînă ce au fost formate două tabere politice egale la număr care includeau două partide mari şi cîteva mai mici. Partidele mici ocupau poziția cheie determinau în esență, care dintre partidele mari va forma guvernul. Problema era şi mai acută cînd nici unul din partidele mari nu puteau să formeze o coaliție. Fiecare din partidele mari credeau că alăturarea la cele mici şi formarea coalițiilor va bloca schimbarea electorală.

Doar după alegerile din 1988 a devenit clar că schimbarea electorală este inevitabilă. Laburiştii au pierdut din nou alegerile pentru a patra oară şi politicienii lor de vază considerau că doar o schimbare a sistemului electoral va îmbunătăți şansele lor pentru cîstigarea puterii. Doar în 1995 reforma electorală a fost adoptată. Dar către acea perioadă interesele politice conflictuale a acelor două mari partide au dus la un compromis care a piermis formarea unui sistem mixt: o reprezentare proporțională înaltă inclusiv pentru Knesset şi Regula a doua stadie a majorității exclusive pentru alegerea prim-ministrului.

De-a lungul anilor cîteva schimbări au fost făcute în formula prin care Israelienii îşi aleg reprezentanții lor în Knesset. Astfel de la alegerile în Knesset în 1951 şi pînă la alegerile din 1973 formula de votare folosită pentru a desemna şi a repartiza locurile a fost bazată pe aşa numita Largest Remainder Formula. Aceasta este o schemă destul de simplă: toate voturile sunt calculate (V)[99], excepție făcînd doar partidele care n-au obținut numărul necesar de voturi pentru a trece pragul electoral. Apoi V este împărțit la cele 120 de locuri. Rezultatul împărțirii este numit un indicator (I) pentru un loc. Repartizarea mandatelor se face în dependență de numărul indicatorului I care partidele l-au obținut. Deoarece este puțin probabil ca numărul I să corespundă exact cu

[99] *Doron G., Harris M. Public Policy and Electoral Reform, The Case of Israel. - New York: Oxford, 2000, p.32.*

numărul de locuri (L), atunci restul voturilor sunt distribuite în concordanță cu numărul vacant de locuri rămase. Astfel partidele cu cele mai largi rămăşițe vor obține aceste locuri vacante în dependență de mărimea restului.

Trebuie de menționat că probabilitatea partidelor atît mari cît şi mici în obținerea restului cî mai mare pentru a fi calificate pentru un loc extra este aceeaşi, deoarece este independentă de numărul lui L obținut prin evaluarea deplină a lui I. Deaceea cînd un partid mic obține un loc extra acest fapt îi creşte puterea pînă la 100%, iar cînd un partid mare obține acest loc contribuția la puterea lui este marginală.

Totuşi aceste margine pot fi cruciale în construirea coalițiilor de putere. În 1969, doi ani mai tîrziu după victoria remarcabilă a Israelului în Războiul de Şase Zile împotriva forțelor aliate a Egiptului, Siriei şi Iordaniei sub conducerea lui Golda Meir partidul Laburist (social-democrații din Mapai şi Hachdut Ha'avoda şi Rafi) au obținut 56 de locuri în Knesset. Formînd coaliție şi cu sectorul Arab care a obținut 4 locuri mai aveau nevoie doar de un singur loc pentru a obține minimum şi a forma coaliția de guvernare. Această situație şi a servit ca stimulent pentru partidul de conducere de a face careva schimbări în sistemul de votare.

Cu toate acestea ei n-au putut schimba prea multe şi în 1977 cînd partidul Likud l-a înlocuit pe cel Laburist pentru prima dată ca partid de conducere, cauza fiind coaliția formată de ei nu depăşea 61 de membri. Procentajul pragului electoral este determinat de mărimea parlamentului şi în Israel acesta este 120 iar în Statele Unite 535 (o combinație între membrii Camerei Reprezentanților şi Senatului. De-a lungul perioadei planificării Asambleii Constituționale 1948, au fost înaintate cîteva propuneri pentru mărimea dorită a Asambleii. Ele includeau propuneri de 71, 85, 101, 120 şi 171 de membri ai camerei. Reprezentanții partidelor mici erau desigur pentru mărimea mare a pragului pe cînd partidele mari susțineau ideea unui prag mic.

Astfel a fost găsit compromisul şi a fost adoptat pragul de 120 de membri şi 12 partide au fost alese în Asambleie. Procentajul pragului de obicei este adoptat de organul de votare şi este destinat să limiteze reprezentarea grupelor mici de a mări probabilitatea ca acele alese să fie capabile să formeze un guvern bazat pe forțe centrale din societate. Cînd reprezentarea este principala valoare atunci pragurile nu sunt impuse, cum ar fi în cazul alegerilor Federației Sioniste sau a Federației Uniunii Muncitorilor din Israel (Histadrut), a fost stabilit la un nivel minim. Nivelul pragului stabilit în 1948[100] a fost doar de un procent care era cu 17 procente mai mare decît pragul natural determinat de mărimea Asambleii (Knesset) (120:100-183).

---

[100] *Michels R. Political Parties. - New York: Dover, 1959, p.123.*

Mapai partidul care se afla la moment la putere şi putea să influenţeze asupra stabilirii pragului în loc să accepte propunerea partidelor mari a susţinut ideea partidelor mici şi a determinat pragul de un procent. Mapai a renunţat la şansa de a obţine mai multe mandate, iar poziţia partidelor mari şi mici ne este clară fiind dictată doar de interese raţionale.

Pragurile joase creează stimulente pentru multe grupe care încearcă să concureze pentru cel puţin un mandat în parlament. Aceasta atrage alegători din toată ţara, dar pericolul cel mai mare este pentru partidele medii. Pragul mic face dificilă posibilitatea partidelor medii de a se lărgi. Aceasta limitează mişcarea lor în zonele de votare a partidelor mari.

În 1992 cînd pragul electoral a fost crescut pînă la 1.5% ca rezultat au fost formate două blocuri tehnice Meretz şi Yadut Hatorha[101]. Primul a fost o coaliţie a trei partide, Ratz, Mapam şi Shinui a căror platformă susţinea ideea de pace cu Palestina. Yaddut Hatorha care consista din două partide ultra religioase, Agudat Israel şi Degel Hatorha, ar fi avut destul de mari dificultăţi protejînd reprezentarea celui de al doilea grup fără o ciocnire preelectorală.

Către anul 1992 schimbări esenţiale în mărimea pragului nu au fost adoptate şi aceasta se datorează faptului că puterea a trecut în mîinile partidului Laburist de la Likud. Iar cei care erau pentru schimbare şi anume partidul de trei persoane Techia care considerau ca sa se protejeze de la alte grupe mici de dreapta naţionaliste era nevoie de o barieră a pragului au pierdut multe voturi. Astfel partidul Laburist condus de Rabin, au învins şi au început imediat să ducă tratative de pace cu Palestinienii ceea ce era diametral opus cu poziţiile Techia şi a altor partide mici.

Sistemele electorale au mai multe componenţe pe lîngă pragurile şi formula specifică. Cinci dintre ele cu specificul lor în Israel le vom analiza: dreptul la vot, dreptul de a candida, accesibilitatea indivizilor la procesul de votare, finansarea partidelor, publicitatea prin intermediul mass-mediei.

Toate sistemele politice democratice stabilesc limite pentru dreptul la vot. Vîrsta este cea mai tipica din aceste limite, dar există şi alte limite cum ar fi genul sau instituţionalizarea. În Israel, Legea Fundamentală: Knessetul furnizează dreptul la vot pentru fiecare cetăţean Israelean care a atins vîrsta de 18 ani dacă justiţia nu-i interzice acest drept. Deasemenea numai cetăţenii Israelieni care se află la momentul alegerilor pe teritoriul ţării pot vota. Excepţie doar se face pentru diplomaţi şi marinarii care se află pe corăbiile Israelului care sunt considerate de dreptul internaţional ce se află pe teritoriul ţării. Ben Gurion a fost acel care a iniţiat această limită astfel el a încercat să

[101] *Doron G. The Electoral Revolution: Primaries and Direct Election of the Prime Minister. - Tel Aviv: Hakibbutz Hameochad, 1996, p.16.*

evite criticismul internațional împotriva Israelului pentru refuzul de a lua parte la vot sutelor de Arabi rezidenți care au părăsit țara ca urmare a Războiului de Independență.

Trebuie totuşi de notat că aceasta contrazice declarației Mişcării Sioniste privind baza legală a țării care acorda suveranitate statului ce aparține Evreilor şi nu cetățenilor săi. Aceasta a fost discuția principală în 1990 între cei mai mulți Israelieni care acceptau ca Israelul aparține Evreilor şi a celor care promovau ideea că Israelul aparține cetățenilor săi.

Această lege are un efect politic interesant. Ziua legală de alegeri a fost stabilită ca fiind Joia din prima săptamînă din luna Noiembrie după patru ani de la ultimile alegeri. Dar aceasta s-a întîmplat doar de trei ori (1959, 1965 si 1988). Votul de non-confidență guvernului, crize politice sau decizia prim-ministrului de a desfăşura alegeri sunt motivele principale pentru nerespectarea datei stabilite legal. Deaceea lunile Mai, Iunie şi Iulie au devenit cele mai populare pentru a desfăşura alegerile. Dar totuşi o dată specifică a fost determinată după mai multe dezbateri şi negocieri ce au avut loc între reprezentanții partidelor majore. Likudul se pare are mai mult de cîştigat de la alegerile ce se desfăşoară vara şi anume datorită faptului că majoritatea reprezentanților partidului Laburist sunt plecați în vacanța de vară în afara țării. Compromisul stabilit a fost perioada ce cuprinde primăvara şi vara devreme.

Dreptul de a candida în Israel ca şi în multe democrații impune stipulări a dreptului persoanei sau partidului să prezinte candidaturile pentru alegeri. În Israel limite au fost adăugate de-alungul anilor pentru a preveni şi a împiedica unele partide de la participarea la alegeri. De exemplu, două partide nu au putut participa deoarece platformele lor violau valorile de bază a Israelului. În primul caz este vorba de partidul Arab (1969) pe lista membrilor figurau persoane care făceau parte din organizația Araba El Ard, care a fost declarată de Ministerul de Apărare ca fiind ilegală. De asemenea în 1987 un alt partid Khach, condus de Rabbi Meir Khana, i-a fost interzisă prezența la competiția electorală deoarece platforma lui conținea politici rasiale împotriva populației Arabe. Interzicerea impusă partidului Khach a fost legală şi se baza pe amendamentul din 1985 emis de Knesset pentru Legea Fundamentală[102] care declara că nici un partid nu poate lua parte la alegeri dacă mesajele lor neagă existența statului Israel ca aparținînd poporului Evreiesc, neagă natura democratică a statului şi cheamă la discriminări rasiale.

Accesibilitatea indivizilor la procesul de votare în Israel este maximală aceasta se datorează costurilor personale minimale. Deaceea, ratele de votare

---

[102] *Reichman U. A Proposal for a Constitution for the State of Israel. - Tel-Aviv: Maariv, 1992, p.47.*

sunt în continuare printre cele mai înalte comparativ cu alte democrații. Fiecare persoană dispune de o scrisoare sau o combinație de scrisori prezentate pe lista de votare şi care semnifică alegerea ei sau a lui pentru un anume partid. Scrisorile sunt prezentate în Evrită sau în Arabă. Există mai multe circumscripții de votare ce sunt amplasate în fiecare localitate. Data alegerilor este de obicei Shabbat (Sîmbăta). Soldații au dreptul de a părăsi taberele lor militare şi de a vota precum şi prizonierii (1988) au dreptul de a vota. Soldații votează în plicuri duble care sunt de obicei deschise după ce toate voturile civililor sunt calculate şi prizonierii votează în închisori.

Finanțarea partidelor are loc în conformitate cu legea ce a fost adoptată în 1973. Ea defineşte unități financiare care sunt ajustate odată la o perioadă anumită de timp. Aceste unități sunt multiplicate de numărul de mandate de care partidul dispune. Astfel cu cît partidul este mai mare cu atît îi revine lui mai mulți bani publici pentru activitatea lui. Legea deasemenea interzice acceptarea contribuțiilor directe sau indirecte de la cetățenii Israelieni sau de la corporațiile străine. Încă rămîne destul de dificilă detectarea cine donează şi a cui contribuții sunt transferate de la surse străine cel mai mult (Evrei) partidelor concurente, practica care este foarte răpîndită printre politicienii Israelieni.

Legea privind Alegerile (1959), la care au fost făcute cîteva amendamente, stipulează faptul că fiecare partid concurent primeşte 25 minute de efir la radio şi 10 minute pentru translarea la TV. Din 1996, propaganda politică este transmisă atît de televiziunea publică cît şi de cea comercială.

În luna Mai 1999, Israelitenii au venit la urnele de votare şi l-au ales în calitate de prim ministru pe Ehud Barak. Alegerile din 1999 au fost desfăşurate în conformitate cu reforma fundamentală a sistemului electoral făcută în 1992. Alegerile din 1996 au fost primele alegeri ce au permis Israeltenilor să voteze direct prim- ministru. Toate mandatele pentru Knesset au fost acordate direct proporțional la voturile obținute în alegerile naționale, deaceea țara a fost în esență un district unic electoral ce au ales 120 de reprezentanți.

Una din problemele principale a sistemului politic din Israel este dificultatea în formarea şi susținerea coalițiilor de guvernămînt. Israelul are şi întotdeauna a avut doi factori ce au stimulat multipartidismul:

(1) un sistem extrem de reprezentare proporțională care acorda mandate partidelor ce dispun doar de cîteva voturi

(2) clevaje distincte etnice, ideologice şi religioase. Cînd o societate fragmentată are un sistem electoral ce încurajează mai multe partide este şi evident faptul formării dificile a majorității de guvernare. Un astfel de caz este cel al Israelului. Reforma electorala din Israel nu numai că n-a izbutit să atace această problemă fundamentală, dar a făcut-o şi mai rea.

Sistemul electoral din Israel este destinat în origine pentru a reprezenta interesele diferitor alegători însă aceasta este problematic din cauza disproporționalității care le este acordată minorităților. Pentru a ameliora aceste dificultăți, au fost inițiate reforme pentru alegerile din 1996. Prin alegerea directă a prim ministrului reformatorii sperau să amplifice puterea oficiului prim-ministrului şi astfel să atenuieze disproporționalitatea influenței partidelor mici. Astfel ei sperau că va spori abilitatea prim-ministrului de a guverna şi astfel va contribui la stabilitatea Democrației Israelului. Cu toate acestea rezultatele alegerilor din 1996 şi 1999 nu au adeverit aceste aşteptări.

Reformele electorale din Israel au ieşuat deoarece reformatorii nu au luat în considerație un moment crucial pentru procesul în cauză. Reformele au fost făcute pentru a-i oferi prim-ministrului necesitatea minimă de a depinde de partidele mici astfel de-ai întări puterea. În baza noului sistem alegătorii erau puşi în fața faptului nu doar de a vota pentru un prim-ministru individual, dar şi de a alege un partid diferit pentru Knesset. Alegătorii au început să voteze mai mult pentru partidele mici, continuind astfel să limiteze abilitatea prim-ministrului de a guverna. Înainte de alegerile din 1996, Preşedintele de obicei era acela care numea liderul partidului cel mai mare care să formeze guvernul. Deaceea alegătorii erau încurajați să voteze pentru partidul al cărui lider ei doreau să fie prim ministru. Noul sistem le-a permis să voteze direct atît pentru prim ministru cît şi pentru un partid diferit care considerau ei le va reprezenta interesele şi necesitățile specifice. Trebuie de menționat că perioada după reforma electorală nu exista dovezi ca guvernele din Israel să fie mai puternice decît erau anterior.

Sistemele electorale şi regulile create de ele furnizează cadrul de operare a guvernului şi astfel îi oferă şi legitimitate de a face procese. Mai mult ca atît, ele oferă legătura principală între mandate şi voturi[103]. Sistemul din Israel are un nivel înalt de incluziune; aceasta oferă la multe persoane şi grupuri să fie reprezentate şi să concureze pentru resurse. Cu atîtea partide mici reprezentate în Knesset reforma sistemului electoral devine foarte dificilă. Înainte de efectuarea reformei electorale actuale, sistemul Israelitean a fost o democrație parlamentară cu un singur district de votare de 120 de membri aleşi la fiecare patru ani. Fiecare partid va dispune de lista lui de candidate, creează platforma şi caută suport din partea electoratului. Toate partidele care au obținut minimum necesar de voturi va primi o proporție de mandate egală cu proporția totală a lor de voturi. Mandatele erau acordate conform sistemului Largest Remainder Formula (folosit în Israel din 1951-

[103] *Taagepera R., Shugart M.S. Seats and Votes: Determinants of Electoral Systems. – New-Haven, Conn., 1991, p.45.*

1973) sau Highest Average (D'houndt) System, care a fost întrebuințat în 1949 şi apoi din 1973 pînă în prezent.

Acest sistem este cunoscut în Israel ca sistemul Bader-Ofer, după numele a doi politicieni care l-au introdus.Această întrebuințare a doar unui singur district în combinație cu un prag mic pentru obținerea mandatelor, cauzează publicul şi indivizii să creadă că este mai uşor să obții cel puțin un loc în Knesset. Mai mult ca atît nici un partid n-a obținut vreodată o majoritate de voturi. Deaceea este clar că toate guvernele au trebuit să fie formate de coaliții, de fapt însăşi cele mai multe din politicile Israeltene sunt construcții de coaliție. Pentru a înțelege sistemul politic din Israel trebuie de atras atenția asupra procesului şi regulilor de formare a coalițiilor care încep de îndată ce s-au terminat alegerile. Preşedintele se consulta cu liderii fiecărui partid şi determina cui ar trebui sa-i încredințeze formarea guvernului.

Liderul partidului ales i se pune la dispoziție 21 de zile pentru a forma un guvern şi a prezenta lista acestuia Knessetului. Dacă acesta este incapabil să formeze guvernul lui i se acordă încă 21 de zile sau se numeşte un alt lider pentru a urmari realizarea scopului dat. Cînd noul guvern este aprobat de Knesset procesul de formare a coaliției este finisat. În timpul sistemului vechi guvernul putea să nu fie aprobat de Knesset timp de 4-5 ani şi chiar în acest timp putea să primească votul de non-confidență.

Gideon Doron menționează că sistemul politic din Israel din anii 1948-1992 a fost bazat pe structura de guvernare ce îi servea pe Yishuv (Comunitatea Evreiască din Palestina înainte de independență)[104]. Rădăcinile acestui curent vin din secolul XIX, perioada timpurie a mişcării Sioniste. Pentru a avea susținători şi a forma o imagine puternică pe arena internațională, Mişcarea Sionistă trebuia să recruteze cît mai mulți adepți. Un mod de a atinge acest scop era adoptarea unui sistem relativ generos de reprezentare care permite incluziunea mai multor grupe de la cele mici la cele mari a comunităților Evreieşti răspîndite în toată Europa şi lumea. Nu a existat niciodată o dezbatere sistematică asupra faptului ce sistem politic ar trebui să fie[105]. De la Războiul de Independență începînd cu prima zi dupa ce națiunea şi-a declarat statalitatea, a existat doar aşa numitul timp academic pentru dezbaterile referitoare la cel mai bun sistem de guvernare.

De asemenea ar trebui să luăm în considerație că o influență puternică a fost exercitată de sistemul Marii Britanii asupra sistemului din Israel implementat în 1948. Israelul de acum, numit înainte Palestina a fost guvernat de către autoritățile britanice între 1917 şi 1948. Prin cooperare şi luptă puterni-

---

[104] *Rael J.I. Party and Politics in Israel: Three Visions of a Jewish State. - New York, 1981, p.56.*

[105] *Fein L.J. Politics and Israel. - Boston, Mass., 1967, p.58.*

că, poporul Evreiesc a început să studieze să înțeleagă şi să adopte un sistem similar cu sistemul Britanic de guvernare[106]. Sistemul Britanic s-a potrivit bine cu tendințele socialiste a multor sionişti timpurii. Totuşi o dificultate a apărut cu acest aranjament faptul că Israelul nu-i Marea Britanie. Bagehot argumentează "caracteristicile Constituției Britanice sunt inaplicabile în țările unde nu există materiale pentru monarhie sau aristocrație"[107]. Deci era nevoie de un sistem ce se potrivea perfect circumstanțelor unice din Israel, deaceea nici nu-i de mirare că acest sistem s-a dovedit imperfect.

Propunerea de a alege prim ministrul direct a fost adoptată ca lege (Legea Fundamentală a Guvernului) în 1992 în ultimele zile ale celui de-al 12 Knesset. Această idée a fost discutatî în perioada Martie-Iunie 1990. Atunci Likudul şi Laburiştii se luptau să formeze coaliții minime de conducere pentru a dizolva al doilea Guvern Național Unit. Ei au venit cu inițiative de a produce schimbări în alegerea prim ministrului. Aceasta trebuia să diminuieze dependența prim ministrului de Knesset. Prim-ministrul Shamir şi mulți reprezentanți ai partidului Likud s-au opus acestei propuneri fiind preocupați de faptul că Ytzhak Rabin ar putea fi ales în alegerile directe. Totuşi după dezbateri aprinse în ultima zi a celui de-al 12 Knesset reforma a trecut şi menținea nu numai ideea alegerilor directe a prim ministrului, dar şi propunerea că votul de Non Confidență va însemna demisionarea Knessetului.

Reformele făcute în 1992 aveau ca scop creşterea legitimității şi puterii prim-ministrului. Şi nu se propunea deloc limitarea puterii partidelor mici ceea ce se credea de fapt că se va obține.

Dacă examinăm rezultatele alegerilor din 1996 vom observa transferul dramatic al puterii de la partidele mari (Laburist şi Likud) la cele mai mici. Cele două partide care au obținut în 1992, 84 de manadate pentru Knesset în alegerile din 1996 ele au reuşit să primească doar 66 şi doar 45 în 1999. În 1996 alte partide cum ar fi Shas, partidul religios National şi Hadash şi-au mărit considerabil procentajul de obținere a mandatelor pentru Knesset la 67, 50 şi 67 procente, respectiv această tendință a urmat şi la alegerile din 1999 cînd Shas şi-a crescut procentajul pînă la 70. Totuşi noul sistem implementat în 1996 a avut rezultate nu numai în transferul puterii de la partidele mari la cele mici existente deja, dar şi a facut ca multe noi partide să obțină reprezentare în Knesset. Recordul de 35 partide ce au participat la alegerile din 1999 şi 15 care au obținut mandate în Knesset demonstrează faptul că ele au trecut pragul electoral de 1.5%. Deşi Natanyahu în 1996 şi Barak în 1999 au fost aleşi direct ca prim miniştri ei au fost nevoiți să formeze coaliții ca lideri

[106] Harris M. Democracy in Israel. - Typescript, 1990, p.125.
[107] ibidem

a partidelor ce au obținut doar 32 de mandate în cazul lui Netanyahu şi 36 în cazul lui Barak. Aceasta fiind cauzat de pragul mic care a permis multor partide mici să fie reprezentate în Knesset şi astfel prim ministrul ales era pus în fața faptului de a forma coaliții de guvernămînt. Reforma avea ca scop lărgirea prerogativelor prim ministrului şi minimalizarea dependenței lui față de Knesset însă aceasta nu s-a realizat.

În alegerile din 1996 şi 1999, Israelitenii alegători s-au dovedit a fi mai sofisticați decît se aşteptau reformatorii. Mărimea celor două partide mari a scăzut la 55 procente în Knesset (1996) şi 37 procente în 1999. Cu toate acestea au mai fost făcute încercări de a schimba reforma electorală şi anume de a elimina alegerile directe[108]. Uzi Landau (Likud) şi Yossi Beilin (Labor), care au cooperat pentru reforma nouă, au propus o parte din legislație, în timp ce Moshe Shahal de la Laburişti a propus o altă parte. Landau-Beilin a propus că Israelul ori se întoarce la sistemul vechi ori prim ministru va fi ales de Knesset, fiecare partid prezentîndu-şi candidatul pentru vot. Beilin a argumentat că noua lege slăbeşte partidele mari, iar Shahal a observat că partidele mici au crescut cu mult în acțiunea pîrghiei. Totuşi politicienii sunt preocupați de faptul că reformele pe de o parte duc la rezolvarea problemelor iar pe de altă parte crează noi probleme. O dată cu noul sistem electoral adoptat în Iulie 1999 Israelul a anunțat că doreşte şi este în perspectiva de a creşte pragul electoral de la 1.5% la 2.5%. Această propunere este susținută de cîțiva membri ai partidului Likud.

Procesul de formare a coalițiilor este inerent legat de abilitatea guvernului de a lua decizii şi de a guverna. Problemele legate de formarea coalițiilor făceau parte din realitatea politică a Israelului din 1948 şi au fost intensificate pe la sfîrşitul anului 1970. Implementarea reformei electorale din 1992 demonstrează că crearea coalițiilor este o problemă constuțională serioasă care necesită o soluție; eşuarea reformelor timpurii, de a rezolva problema în cauză ne indică faptul că soluția paşnică este imposibilă. Incapacitatea sistemului politic din Israel de a soluționa sau cel puțin de a se adresa serios acestei probleme în timp de cinci deceniii poate să fie indicatorul a aceea ca problema este imposibilă de a fi rezolvată. Totusi, recunoaşterea faptului că problema are serioase implicații asupra guvernării, procesului politic şi fondării democratice a statului poate să-i facă pe deputații Knessetului să caute o reformă mai efectiva[109].

---

[108] *Collins L. Bill Would Abolish Direct Election of PM. // "Jerusalem Post International Edition", 1996, 6 July.*

[109] *Beilin Y. An Accident Whose Name is Direct Election to the Prime Minister. – Tel-Aviv: Hakibbutz Hameochad, 1996, p.199.*

Bibliografia

Akzin B. The Role of Parties in Israeli Democracy. // Journal of Politics, 1955, N4, p.507-545.

Arian A., Shamir M. The Elections in Israel. - Boulder: Westview Press, 1990.

Bechor G. Constitution for Israel. – Tel-Aviv: Maariv, 1996.

Beilin Y. An Accident Whose Name is Direct Election to the Prime-Minister. – Tel-Aviv: Hakibbutz Hameochad, 1996.

Ben Gurion D. Eretz Yisrael Hamitchadeshet (The Renewed Israel). – Tel-Aviv, 1969.

Collins L. Bill Would Abolish Direct Election of PM. // "Jerusalem Post International Edition", 1996, 6 July.

Doron G. The Electoral Revolution: Primaries and Direct Election of the Prime Minister. - Tel Aviv: Hakibbutz Hameochad, 1996.

Fein L.J. Politics and Israel. - Boston, Mass., 1967.

Gitelman Z. Comparative Politics and The Jewish Political Experience. – New York: Armonk, 1992.

Goldberg G. The Parties in Israel. – Tel-Aviv: Ramot, 1992.

Harris M. Democracy in Israel. - Typescript, 1990.

Michels R. Political Parties. - New York: Dover, 1959.

Rael J.I. Party and Politics in Israel: Three Visions of a Jewish State. - New York, 1981.

Reichman U. A Proposal for a Constitution for the State of Israel. - Tel-Aviv: Maariv, 1992.

Segal Z. Israeli Democracy. – Tel-Aviv: Defence Department, 1988.

Taagerpera R., Shugart M.S. Seats and Votes: Determinants of Electoral Systems. - New Haven, Conn., 1991.

TRANSFORMĂRI POLITICO-PARTINICE ÎN DIMENSIUNI DE SISTEM: REFLECȚII ASUPRA SOCIETĂȚII MOLDOVENEŞTI[110].

Victor SACA
Republica Moldova, Chişinău
Universitatea de Stat din Moldova
Facultatea de Relații Internaționale,
Ştiințe Politice şi Administrative
Catedra Politologie
Doctor habilitat, conferențiar

This article examines the dimensions of party system in the Republic of Moldova, particularly the criteria of analysis of the party system – quantitative criteria, electoral, criteria of relevance, and of polarization. According to these criteria are examined the specific features of consolidation and formation of moldovan party system. A special stress is put on the defining of system as a system of extreme

Pluralism, as well as on the instability of party sphere which is polarized according to ideological format and its electoral impact, the stress is also put on the relations of multipolarized assymetry etc.

Astăzi, la mai bine de un deceniu de căutări intense a modalităților optime de democratizare a societății posttotalitare, inclusiv moldoveneşti, şi nu în ultimul rând de rătăciri prin labirinturile tranziției, de factori deficitari în valorificarea paradigmei tranzitologice, considerată de unii cercetători insuficient întemeiată, ba chiar izvor al insucceselor[111], s-a acumulat deja o oarecare experiență în devenirea şi funcționarea sistemului pluripartidist. Pornind de aici considerăm actuală şi oportună generalizarea şi totodată, particularizarea diversității dimensionale a sistemului în cauză, elucidarea aspectelor sale criteriale, morfologice, tipologice, stadiale etc. de ordin tranzitoriu[112]. Anume

---

[110] *Recenzent – doctor-habilitat, professor Valeriu MOŞNEAGA*

[111] *A se vedea: Капустин Б.Г. Конец «транзитологии»? О теоретическом осмыслении первого посткоммунистического десятилетия. // ПОЛИС, 2001, №4, p.6.*

[112] *Tema şi conținutul acestui articol vine să completeze abordarea conceptuală, genealogică şi funcțională a fenomenului de partid din societatea moldovenească, efectuată de către autor în culegerea MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea XXI. / USM. – Chişinău, 2003, p.82-99.*

această oportunitate i-a determinat pe unii savanți moldoveni să studieze mai intens în ultimii ani particularitățile sistemului pluripartidist din Republica Moldova, mai cu seamă, problema constituirii, consolidării şi fragmentării acestuia, a evoluției sale contradictorii în raport cu influențele sistemului şi procesului electoral, a contextului transformării partinice[113] etc.

În pofida unor publicații la temă, a cercetărilor stasiologice ce se desfăşoară în prezent la nivel de teze de doctorat, de masterat, factorul sistemic de partid rămâne pentru moment slab fundamentat ca variabilă transformațională, fie la capitolul direcție - continuitate, tranziență – consolidare, schimbare – efect sau modernizare – conflict, modernizare – consens. Publicațiile de până acum, consacrate sistemului partidist în constituire, nu au un caracter bine definit, sintetic, mai mult, nu se bazează pe criterii generalizate de investigare a interacțiunilor partinice, a interdependențelor politico-sociale, politico-economice, politico-culturale etc., care ar determina clar substanța obiectului studiului de partid. În acest sens sistemul este interpretat preponderent în baza unor modele vestice care nu acoperă îndeajuns practica politico-partinică, fie după criteriul numeric (numărul de partide din societate), elaborat de M.Duverger încă în studiul său inițial[114] sau după tandemul "număr de partide – concurență electorală"[115]. Acesta din urmă a devenit în prezent cel mai utilizat la analiza sistemului partidist din Moldova.

Desigur, criteriul numeric şi criteriul electoral, luate aparte şi chiar împreună, nu pot asigura o caracteristica deplină a transformărilor din cadrul si-

---

[113] *A se vedea: Crudu L. Unele aspecte privind constituirea sistemului pluripartidist în Republica Moldova. // Pluripartidismul în Moldova: esența şi specificul formării. – Chişinău, 2000, p.42-46; Gorincioi Iu., Juc V. Rolul alegerilor în reconfigurarea sistemului de partide din Republica Moldova. // Pluripartidismul în Moldova..., p.63-69; Fruntaş P. Unele particularități ale sistemului pluripartidist din Republica Moldova. // Pluripartidismul în Moldova…, p.82-84; Moşneaga V., Rusnac Gh. Pluripartidismul în Moldova: etapele şi tendințele de bază ale consolidării. // Pluripartidismul în Moldova…, p.103-115; Мошняга В. Партийно-политическое развитие Молдовы за десять лет независимости: политологический анализ. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea XIX. – Chişinău, 2002; Мошняга В. Политические партии и партийная система Республики Молдова: трансформационный контекст. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea XXIII. – Chişinău, 2003; Tănasă R. Sistemul electoral al Republicii Moldova şi repercusiunile sale asupra sistemului partidist. // Pluripartidismul în Moldova…, p.131-139; Tucro T. Fragmentarea sistemelor partidiste democratice. // Pluripartidismul în Moldova…, p.139-143.*

[114] *Duverger M. Les partis politiques. – Paris, 1951.*

[115] *LaPalombra J. and Weiner M. (ed.) Political Parties and Political Development. – Princeton: Princeton Univ. Press, 1966.*

stemului de partide. A pune accentul doar pe numărul de partide, fie şi relativ impunător sau, dimpotrivă, şi relativ mic, neînsemnat, este insuficient pentru a percepe la justa valoare bogăția şi complexitatea de conținut a dinamicii funcționale a sistemului în cauză[116]. Mai mult ca atît, criteriul numeric nu permite de a individualiza şi a evalua în mod adecvat partidele mai influente, mai importante, rolul lor în interacțiunile sistemice. Poate că atare criteriu ajută a înțelege mai bine formatul sistemului partidist, adică ansamblul dimensiunilor ce vizează forma şi mărimea acestuia, însuşirile sale metrice în spațiu şi timp.

Or, geocronometria sistemului dat, ca şi a oricărui sistem de nuanță socială, are, de rând cu aspectele sale metrice şi însuşiri topologice, întruchipate în factorii omogenității, ritmicității, izotropității, consistenții, stabilității etc. Aceste însuşiri şi respectiv, aceşti factori nu mai pot fi identificate (identificați) la modul cuvenit în baza criteriului numeric, întrucât ele (ei) constituie segmentul calitativ al sistemului de partide ce-şi află prioritar expresie ca conținut prin alte criterii, legate nemijlocit de natura şi caracterul componentelor sistemice. La astfel de criterii raportăm mai întâi criteriul electoral, care poate fi considerat drept punct de reper în descoperirea interacțiunilor interpartinice, factor-cheie de identificare a evoluției sistemului partidist.

În cazul Moldovei acest criteriu se profilează real doar din timpul primelor alegeri parlamentare (1994) în bază de pluripartidism, care a-u pus începutul concurenții electorale în țară. La ele a-u participat 33 concurenți electorali – 13 partide politice şi blocuri electorale şi 20 candidați independenți. Pentru comparație menționăm că în 1998 numărul concurenților la alegerile parlamentare deja a crescut mai bine de două ori, până la 75: - 15 partide politice şi 60 candidați independenți – fenomen ce demonstrează viabilitatea criteriului electoral, valorificarea acestuia ca normă a procesului electoral. Iar în 2001 urmărim o descreştere numerică a concurenților electorali până la 27, fapt condiționat de reducerea numărului de candidați independenți până la 10. În schimb la alegerile din 2001 s-a majorat până la 12 numărul partidelor concurente de unul singur în raport cu câte 9 partide în 1994 şi 1998. S-a modificat de asemenea corelația de formă şi conținut a blocurilor electorale: respectiv, de la 4 blocuri cu câte 2, 3, 4 şi 5 partide fiecare în 1994 la 6 blocuri (3 bl. - 3 partide, 2 bl. – 4 partide şi 1 bl. – 5 partide) în 1998, şi la 5 blocuri (4 bl. – bipartinice şi 1 bl. – 6 partide) în 2001.

---

[116] *De exemplu, micşorarea bruscă a numărului de partide din Republica Moldova, de la 60 la 29, în rezultatul reînregistrării partidelor din 1998, nu cred că a avut o semnificație transformațională de valoare, deoaresce această schimbare cantitativă n-a fost însoțită de o creştere adecvată a indicilor partinici calitativi.*

Bineînțeles, aceste cifre au sensul şi rolul lor concret la capitolul transformărilor sistemice de partid, reflectă întrucâtva intensificarea interacțiunilor partinice, creşterea activismului electoral, a concurenței electorale, or, atare transformări sunt mai degrabă de natură metrică cantitativă) decât topologică (calitativă). Trei scrutine de până acum demonstrează că reprezentativitatea partidelor politice în Parlament (1994 – 11, 1998 – 12, 2001 – 8), deşi diferă de la o electorală la alta şi chiar a crescut față de numărul total al concurenților electorali de la 16,0%

În 1998 până la 29,6% în 2001, nu corespunde cu indicele eficienței numerice de partid. Acesta din urmă a devenit de 2 – 2,5 ori mai mic, alcătuind corespunzător 3,96 în 1994, 5,7 în 1998 şi 3,45 în 2001[117].

Menționăm de asemenea că criteriul electoral în condițiile Moldovei atestă o evoluție divergentă a diferitor clivaje sociale ("centru – periferie" în 1994, "patroni-muncitori" în 1998 şi 2001), axate pe problemele consolidării statalității naționale, colaborării puterilor ca condiție de depăşire a crizei social-economice, protejării sociale a păturilor sărace etc. Totodată, din acelaşi criteriu deducem o instabilitate partinică legată de schimbarea radicală a comportamentului electoral şi influenței electorale a unor partide politice. Astfel, de la alegeri la alegeri urmărim fenomenul involuției electorale, adică o trecere paradoxală de la un succes total şi de la o dominare în Parlament la un eşec total, la ne-depăşirea pragului electoral, fapt confirmat de Partidul Democrat Agrar din Moldova şi de "Unitatea Socialistă" (Partidul Socialist) pe parcursul celor trei electorale.

Alte criterii ce vin să-l completeze pe cel electoral şi să permită a percepe substanța transformărilor sistemului de partid sunt criteriile de relevanță, lansate şi analizate de G.Sartori[118]. Acesta relevă două criterii de relevanță fundamentale:

a) rolul partidelor în formarea coalițiilor de guvernare, adică a poseda potențial de coaliție;

b) rolul partidelor de a influența manifest activitatea coaliției guvernamentale, adică a poseda potențial de intimidare.

Aplicând aceste criterii la practica sistemului partidist din Moldova urmărim o reală pondere a lor după alegerile parlamentare din 1998 când s-a creat coaliția de guvernământ de centru-dreapta "Alianța pentru Democrație şi Reforme". Acest act a condus la apariția în Moldova a primelor posibilități

---

[117] *A se vedea: Мошняга В. Политические партии и партийная система Республики Молдова: трансформационный контекст. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea XXIII. – Chişinău, 2003, p.26.*

[118] *Sartori G. Parties and Party Systems. – New York, Cambridge University Press, 1976, p.119-130.*

reale de conlucrare între ramurile puterii şi diversele grupări politice. Prin semnarea acordului de formare a Coaliției fracțiunile ei – Convenția Democratică (CDM), Mişcarea pentru o Moldovă Democratică şi Prosperă (MpMDP) şi Partidul Forțelor Democratice (PFD) – a-u conştientizat necesitatea responsabilității comune pentru guvernare.

Însăşi ADR-ul, ca factor coalițional, a fost un fenomen important al transformării sistemice de partid din Moldova, chiar unicul în felul său în spațiul postsovietic. Cei doi ani de guvernare a Alianței a-u demonstrat un potențial de coaliție foarte contradictoriu, instabil, de la concordanțe în opinii şi acțiuni vis-à-vis de unele reforme (administrativ-teritorială etc.) până la discordanțe, dezacorduri, uneori chiar principiale în realizarea a conducerii, a transformărilor sociale. Sub presiunea crescândă a unor interese înguste din interiorul Alianței, precum şi din afara ei, interesul comun de guvernare a fost în mare măsură ştirbit, nesocotit, fapt ce a condus la destrămarea ADR-ului (odată cu ieşirea din el şi din Convenția Democratică a Frontului Popular Creєtin Democrat) şi respectiv, la demiterea guvernului Sturza de orientare pro-europeană.

Cât priveşte criteriul de relevanță, ce denotă gradul de influență asupra activității coaliției guvernamentale – Alianței pentru Democrație şi Reforme, - el s-a manifestat din plin prin activitatea opoziției parlamentare – fracțiunii Partidului Comuniştilor din Moldova. În pofida victoriei repurtate de PCM la alegerile din 1998 (30,01% de voturi şi respectiv, 40 mandate parlamentare din 101) acesta, din motive principiale, nu a putut realiza o coaliție cu oricare din celelalte trei formațiuni parlamentare, ceea ce la şi determinat să se situeze în opoziție. Politica sa de opoziție a fost una preponderent activă (doar cu unele elemente re-active), realizată printr-un înalt potențial de intimidare a inițiativelor şi deciziilor Coaliției de guvernare. Din cauza numărului înalt de mandate, şi nu în ultimul rând a tangențelor cu fracțiunea FPCD şi cu grupul independenților ce-l susținea pe Preşedintele țării P.Lucinschi, opoziția comunistă a împiedicat substanțial realizarea liniei politice a coaliției.

Cu toată importanța criteriilor de relevanță acestea, după G.Sartori, nu acoperă definitiv caracteristicile sistemelor de partide, funcționalitatea lor, îndeosebi a celor pluripartidiste. De aceea el propune şi criteriul polarizării, axat pe distanța ideologică între partide. Rolul unui astfel de criteriu, ponderea lui epistemică rezidă în posibilitățile pe care el le oferă în analiza pluralismului polarizat, inclusiv a mecanicii pluripartidismului extrem. Ne referim mai cu seamă la diversele situații generate şi dominate de partidele extreme din punct de vedere ideologic - partidele comuniste, naționaliste, fasciste etc. După cum remarcă Gianfranco Pasquino, în democrațiile occidentale aceste partide chiar dacă şi sunt excluse de la formarea coalițiilor de guvernare ele

conving şi atrag o parte a electoratului, obțin locuri în parlament, influențează funcționarea guvernului[119].

O poziție avantajoasă şi respectiv, puternică în sistemul partinic dețin partidele de extremă din țările de tipul Moldovei. Aici atare partide au izvoare stabile de existență şi funcționare, în special izvoare sociale – segmentele majoritare ale populației sărace şi foarte sărace - care le acordă susținere la alegeri. Sistemele pluripartidiste din astfel de țări de obicei sunt dominate de o logică polarizată, centrifugă de funcționare pentru că partidele aflate la cele două poluri extreme a sistemului, numite de Sartori anti-sistem, caută să se consolideze, să conducă la erodarea forțelor politice de centru. Ambele extreme utilizează în mare parte aceleaşi metode radicale de comportament una față de alta, modificîndu-le doar neesențial în relațiile cu alte partide, inclusiv centriste.

Marele paradox constă în faptul că extremele sunt cointeresate în raporturile tensionate existente între ele. Cea de opoziție formulează programe irealizabile, manifestă un comportament iresponsabil, pentru care nu dă socoteală în fața electoratului. Iar extrema aflată la guvernare apelează fie la politica debarasării, canalizată spre transferarea responsabilității pentru acțiunile sale dure şi pentru lipsurile crescînde pe seama opoziției, fie la politica supralicitării, axată pe promisiuni ce depăşesc posibilitatea de realizare sau promisiuni strict realizate în vederea acumulării capitalului politic.

Criteriul polarizării, care credem că este unul de bază în identificarea relațiilor interpartinice din Moldova, atestă că sistemele pluripartidiste extreme funcționează cu un randament scăzut. Ele sunt un focar permanent de supratensiune pentru întregul sistem politic, pot duce la colapsul acestuia. Or, logica pluralismului polarizat, după cum urmărim şi din practica pluripartidismului Republicii Moldova, nu este de o expresie pură, ci se impleteşte cu unele elemente moderate, uneori formale, alteori reale. Acestea mereu sunt instabile, vibrează între extreme, aflîndu-se pe o curbă pozițională defcitară în cadrul sistemului de partide.

Luate laolaltă criteriile enunțate – numeric, electoral, de relevanță, de distanță ideologică – alcătuiesc un mecanism complex cuadrivalent de analiză şi apreciere a procesului de transformare sistemico-partinică. Privite ca totalitate instrumentele acestui mecanism sunt centrate asupra formatului şi dinamicii de partid, logicii funcționării partinice, configurației ideologico-partinice şi desigur, pot fi utilizate pentru generalizarea trăsăturilor definitorii ale

[119] *A se vedea: Pasquino G. Curs de ştiință politică. – Iaşi: Institutul European, 2002, p.164.*

transformărilor sistemului partidist din societatea moldovenească. Dintre acestea consemnăm:

- Definirea operațională a sistemului de partid din Republica Moldova drept sistem al pluralismului extrem şi respectiv, al unor transformări de partid de o manieră mai mult (în condițiile dominării extremelor de stînga şi de dreapta) sau mai puțin (în cazul influențelor partidelor de centru-dreapta şi de centru-stînga) traumatizantă. Aceasta nu este o simplă constatare, ci un fapt care se produce de la începutul anilor 90 (fără a deriva din careva situații de polarizare anterioară, care în regimul comunist practic nici nu există) odată cu renunțarea de la unipartidism şi trecerea continuă la fenomenul multipartidismului polarizat, cu interacțiuni orizontale în mare parte iraționale, exprimate în diverse forme (concurențiale şi neconcurențiale) şi manifestări (de evoluție numerică, de bum partinic, de stabilizare numerică). Deşi în parametrii geocronologici de pînă acum ai acestui fenomen s-au manifestat partide cu orientări dintre cele mai variate – comunistă, socialistă, radical-unionistă, radical-separatistă, social-democrată, liberală, social-liberală, creştină, conservatoare, etc. ce condiționa vibrații între pluralismul extrem şi cel moderat, tendința generală dominantă în continuumul transformărilor partinice a fost una prioritar de extremă.

Transformările de partid, de la bun început, se desfăşurau în Moldova, ca şi în alte state postsovietice, într-o legătură organică cu procesele renaşterii naționale, fiind o condiție şi totodată, un aspect al renaşterii. În pofida faptului că astfel de transformări aveau oficial un anumit suport normativ, în particular, Legea privind partidele şi alte organizații social-politice din 17 septembrie 1991, ele au fost într-atît de dure şi anevoioase, afectate de intoleranța şi duşmănia dintre forțele de extremă dreapta şi stînga încât se împleteau cu fenomenul antitransformare, antirenaştere şi în cele din urmă sau soldat cu încălcarea integrității teritoriale a Moldovei (apariția enclavei Transnistria) şi respectiv, cu ştirbirea şi deformarea procesului de constituire a sistemului de partide;

- Drept urmare a începutului extrem de configurare a sistemului partidist vine a fi evoluția instabilă a acestuia în diferitele sale ipostaze: exponențial-numerică, exponențial-calitativă, de rol, exponențial-ponderată. Pînă în prezent actorii sistemului (uneori mai mulți, alteori mai puțini la număr), prin rolurile interpretate nu au demonstrat careva capacității şi voință de a depăşi instabilitățile şi fluctuațiile politice, de a ajunge la o oarecare balanță de forțe în continuumul politic de "stânga-dreapta".

Fiind cuprins de diferite interacțiuni, îndeosebi nesănătoase pe orizontală (relații interpartinice tensionate), sistemul în cauză se caracterizează şi printr-un deficit de constructivism în interdependențele verticale, pe diferite

planuri – electoral (alegători-candidați), guvernamental, parlamentar (guvernanți-opoziție). Deoarece aceste planuri diferite interacționează, respectivele interdependențe definesc şi natura instabilă şi calitatea scăzută a sistemului de partid. Configurația ideologică şi ponderea electorală a partidelor politice în perioada alegerilor parlamentare din anii 1994, 1998 şi 2001 ne dovedeşte că matricea acestui sistem are trei dimensiuni de câmp partinic, care pornesc de la (se compară cu) consistența medie a substanței politice de partid:

a) câmp stabil, constant, când capacitatea de influență a fenomenului de partid, energia lui sunt stricte, rămân timp îndelungat neschimbate, într-un fel se anchilozează, se osifică. Acestea sunt partidele, care de la alegeri la alegeri obțin acelaşi rezultat, de exemplu, de 2,5% de voturi (Partidul Social-Democrat) fără a trece pragul electoral. Sau partidele care depăşesc pragul electoral dar mereu se află în opoziție. Pornind de la practica politico-partinică a Moldovei astfel de partide nu manifestă o mare dorință de a face alianță cu alte partide (exepție PPCD în ajunul alegerilor din 1998 şi în prezent în preajma alegerilor din 2005);

b) câmp deficitar de partid, cu o dimensiune şi o capacitate de influență mai mică decît cea fixă. Aceste partide dispun de resurse reduse de funcționare, activitatea lor are o curbă negativă, corespunde activității subiecților politici dependenți, cu putere mică, nemulțumiți de poziția lor socială. Ele permanent se află în căutarea modalităților de existență, de compensare a incapacităților de a avansa de unul singur, aspiră se participe în blocuri partinice pentru a se afirma. Asemenea partide, indiferent de temperamentul lor (de stânga, de centru, de dreapta) constituie majoritatea în sistemul partidist moldovenesc. Energia lor modestă deseori fac sistemul în general să fie în deficiență;

c) dimensiune şi capacitate de câmp mai mare decât cea fixă, cu o curbă pozitivă în evoluția partidului, în care îşi află expresie o energie socio-politică sporită, iar de aici dispun de un spirit de inițiativă înalt. Acestea sunt cele mai influente partide la o etapă sau alta a constituirii şi consolidării sistemului partidist moldovenesc – Frontul Popular Creştin-Democrat la începutul anilor 90, Partidul Democrat Agrar din Moldova la mijlocul anilor 90, Partidul Comuniştilor din Moldova de la alegerile din 1998 până în prezent. Uneori curba de manifestare a partidelor mari, influente, este determinată de un exces de energie, întruchipează mişcările lor accelerate, tendința lor de a monopoliza inițiativa în câmpul sistemului de partid în general (cazuri frecvent întâlnite din partea partidelor nominalizate din Republica Moldova), de a-l domina pe acesta în mod necondiționat, de a-şi extinde aria de influență asupra întregului sistem politic.

În linii mari corelația dintre câmpurile de partid menționate este foarte contradictorie, legată de comportamente politice opuse: inerte (varianta A), depresive, abătute, frînate (varianta B), accelerate, cu o frecvență mai mare decât cea normală (varianta C). Acestea din urmă deseori provoacă tensiuni şi deformări ale relațiilor social-politice, ceea ce şi confirmă practica partinică a Moldovei la toate etapele transformărilor democratice;

- Configurarea divergenţelor comportamentale de partid în cazul Republicii Moldova se întretaie înrtucâtva cu clasificarea continuumului ideologic şi cu distincția cantitativă de semnificație relativă a partidelor politice, aduse de J.Blondel[120] şi utilizate de savanții moldoveni[121] la analiza sistemului de partid moldovenesc. Potrivit acestei analize partidul politic care a acumulat mai bine de 40% de voturi se consideră puternic; cel care obține mai bine de 20% este respectiv, partid de mijloc; cel care ajunge aproximativ la 15,0% este partid intermediar intre partidul de mijloc şi partidul mic; cel care dispune mai puțin de 10% este partid mic; iar partidul care capătă minimul de voturi se numeşte un alt partid mic.

În conformitate cu această schemă, în perioada 1994-2001 distingem în Parlamentul Moldovei doar două partide puternice – Partidul Democrat Agrar în urma electoralei 1994 şi Partidul Comuniştilor la şi după alegerile parlamentare din 2001. Cât priveşte partidele de mijloc, acestea a-u fost Partidul Socialist în 1994 şi Partidul Comuniştilor în 1998. La partidele intermediare raportăm pe socialiştii din 1998 şi 2001. Iar din rîndul partidelor cu mai puțin de 10% de voturi fac parte liberalii şi radicalii în anii 1994 şi 1998, precum şi creştinii în 2001.

Configurația ideologică şi ponderea electorală diferită a partidelor politice din Parlamentul moldovenesc în urma alegerilor din 1994-2001 ne vorbesc despre trei factori dihotomici principali ce caracterizează forța acestor partide şi respectiv, capacitățile lor de efectuare a transformărilor democratice.

În primul rând, există o puternică diferență de partid în ceea ce priveşte gradul de instituționalizare a sprijinului de masă, fiindcă forța fiecăruia din ele întruchipează nu doar amploarea acestui sprijin, ci şi oficializarea lui.

În al doilea rând, forța şi capacitățile transformaționale a partidelor politice sunt mult diferite după complexitatea şi profunzimea lor organizațională.

---

[120] Blondel J. Party Systems and Pattern of Government în Western Democracies. // Revue canadienne de science politique, 1968, 1-2 juin, p.183-190.

[121] A se vedea: Мошняга В. Политические партии и партийная система Республики Молдова … p.25-26.

În al treilea rând, forța partidelor politice moldoveneşti diferă substanțial după gradul în care activiştii de partid, cei care caută puterea sunt loiali până la identificare cu partidul respectiv;

- Experiența de pînă acum a multipartidismului din Moldova pune în evidență, cu o anumită doză de relativitate, raporturi de simetrie (în unele blocuri) şi de asimetrie. Acestea din urmă a-u devinit destul de frecvente de la mijlocul anilor 90, când în relațiile interpartinice începe se domine multipolarul nu numai la nivel de sistem de partid în general (stânga, dreapta, centru-stânga, centru-dreapta, centru), ci şi de orientare politică în parte. Anume de atunci, şi în special din 1998, asimetria multipolarizată demonstrează, că unui partid cu vocație majoritară (PCM) i se opun partide mici şi mijlocii, care se ceartă între ele, acestea din urmă fiind capabile doar să formeze coaliții instabile (ADR).

Desigur, prin structura şi funcționarea sa, multipartidismul nu generează, neapărat, instabilitate şi incoerența, el face posibile alternanțele între centru-dreapta şi centru-stânga, ducând însă şi la situații de imobilism. Astfel de situații deja caracterizează pluralismul extrem, cu coaliții de guvernare heterogene, cu alternanțe dificile şi destul de rare, cu randament de guvernare nesatisfăcător. Pentru moment, acestea sunt caracteristicile fundamentale ale sistemelor de partide din țările de tipul Moldovei;

- O dată cu instaurarea în 2001 a guvernării comuniste, procesul de transformare a sistemului de partid din Moldova cunoaşte noi nuanțe, noi tendințe. Drept rezultat al completărilor şi modificărilor aduse în legislația electorală şi în legislația despre partide şi alte organizații social-politice, problema dezvoltării acestui sistem a devenit nu numai actuală, ci şi acută. Se fac tentative de a schimba însăşi imaginea şi substanța sistemului extrem cu elemente moderate de partid prin direcțioanarea transformărilor acestuia spre un sistem unipartidist. În această ordine de idei urmărim nu doar o politică dură față de oponentul tradițional – extrema dreaptă - ci şi o politică activă răzbunătoare de minimizare a rolului forțelor politice de stânga-centru din Parlament, la fel ca şi o politică de defăimare a partidelor extraparlamentare. Principalul obiectiv al PCM este de a demonstra în relațiile interpartinice cum că el este unica, în comparație cu alte partide ce s-au perindat la putere, forță reală capabilă de a scoate țara din impas şi de a duce la bun sfârşit transformările democratice.

Totuşi, guvernarea de până acum a PCM este nu atât un exemplu de realism politic, cât de voluntarism, de acțiuni *ad libitum*. Tendința de a schimba situația existentă în sfera național-lingvistică, de a întroduce cenzura la televiziunea națională, jocul de culise cu factorul extern în vederea federalizării țării, a-u stîrnit nemulțumiri în rândurile tineretului studios, jurnaliştilor şi al-

tor categori sociale, soldate cu acțiuni îndelungate de protest, cu greve, demonstrații. În anii 2002-2003 criza social-politică din țară a devenit tot mai evidentă, iar în sistemul de partid, în urma tensionărilor provocate de PCRM, practic nu exista forță conciliatoare.

În astfel de condiții rolul de factor conciliator în depăşirea crizei politice din Moldova îşi asumă Asambleea Parlamentară a Consiliului Europei, care a propus liderilor fracțiunilor parlamentare, de rând cu alte măsuri, organizarea şi desfăşurarea "Mesei rotunde" cu statut permanent. Pentru sistemul politic, în general, şi sistemul de partid, în particular, fenomenul "Mesei rotunde" cu statut permanent are o semnificație deosebită. El a fost convocat întru realizarea a două scopuri principale: suspendarea opoziției de stradă şi stabilirea unui dialog durabil între forțele social-politice ale Moldovei[122].

Dacă primul obiectiv şi-a atins ținta, atunci cel de al doilea, în pofida celor mai bine de 20 şedințe în 2002 (la ele a-u participat reprezentanți a mai mult de 20 partide şi organizații nonguvernamentale, în afară de comunişti) şi 7 şedințe a "Mesei rotunde" reformate în 2003 (cu participarea liderilor a 5 partide: de guvernamânt şi de opoziție parlamentară şi extraparlamentară), nu s-a soldat cu un dialog eficient între putere şi opoziție. Cu toate acestea "masa rotundă" a contribuit în primul rând, la inițierea şi realizarea dezbaterilor unor probleme actuale între putere şi opoziție; în al doilea rând, la consolidarea partidelor de opoziție; în al treilea rând, la opunerea unei poziții active fața de tendințele autoritare a guvernării comuniste; în al patrulea rând, la sporirea posibilităților Consiliului Europei de monitorizare a proceselor social-politice din Moldova.

Grosso modo, "Masa rotundă" cu statut permanent este un factor real de acumulare a unei experiențe, fie şi începătoare, insuficiente, în căutarea compromisului politic, a elementului de pact ca izvor al unor transformări sociale constructive. Totodată, şedințele acestui forum a-u demonstrat necesitatea unei culturi politice înalte de a dialoga, de a dezgheța şi a soluționa conflictele social-politice, de a asigura concilierea socială, națională, civică în societate;

- Caracterul transformărilor sistemico-partinice din Republica Moldova depinde în mare măsură de specificul constituirii şi activității blocurilor, alianțelor politice. Dacă pornim de la faptul că acestea sunt o condiție necesară a coeziunii şi stabilității politice, o înțelegere în vederea realizării unui obiectiv comun, atunci observăm că factorul-cheie în apariția unor astfel de formațiuni în Moldova sunt campaniile electorale. În cadrul alegerilor parlamentare

---

[122] *A se vedea: Швиммер В. О «круглом столе» в Молдове. // "Независимая Молдова», 2003, 12 февраля.*

din 1994, 1998 şi 2001 s-au constituit 14 alianțe politice în bază doctrinară: de dreapta, de stânga, de centru (cu unele excepții – de centru-dreapta şi centru-stânga). După durata lor ele a-u fost în marea majoritate a cazurilor temporare – funcționale pe timpul campaniilor electorale şi a mandatului parlamentar.

În linii generale alianțele politice din Republica Moldova au trăsături atât pozitive, cât şi negative. Din primele remarcăm, o mai bună reprezentare a diversității preferințelor politice, mai multă elasticitate. Astfel, ponderea alianțelor în legislativele 1994 şi 1998 constituie respectiv 47,5% şi 49,5%, cauza principala fiind crearea lor în baza unor partide relativ puternice şi bine cunoscute electoratului. Din trăsăturile negative menționăm: durata scurtă de funcționare (de exemplu, alianțe de moment), destrămarea lor rapidă odată cu schimbarea conjuncturii politice; nepromovarea a ceea ce s-a promis în campania electorală; ineficiența formării alianțelor spontane (în deosebi la alegerile din 2001); pulverizarea opiniilor electorale.

Astfel, în rezultatul scrutinului din 2001 ponderea alianțelor în legislativ a fost doar de 18,8%. Patru din cinci alianțe nu au trecut pragul electoral de 6%. Din totalul de aproximativ 28,0% de voturi ale tuturor concurenților electorali ce nu au trecut acest prag, 4,0% le revine alianțelor politice. Unica alianță care a obținut succes în campania electorală 2001, cu un procentaj de 13,36%, este Alianța Braghiş, obținînd 19 mandate parlamentare. Acest bloc de centru a apărut ca un bloc pro-prezidențial, care a avut un suport administrativ din partea organelor centrale şi locale.

Succesul alianțelor în alegeri este determinat de strategiile politice în condițiile pluralismului polarizat, de selectarea coerentă a partenerilor de alianță, de competența profesională a acestora prin activitatea lor precedentă, de coraportul între promisiuni şi realizări, de capacitatea de influența a liderului alianței asupra electoratului, de prezentarea dezbaterilor etc. Totodată, în condițiile pluralismului politic alianțele politice au şanse de a se afirma doar ținând cont de concurența dură din partea partidelor politice.

Actualmente, în preajma electoralei 2005 alianțele politice ce apar şi vor apărea în Moldova, au a se confrunta cu oponenți foarte puternici. E vorba mai întîi de Partidul Comuniştilor, care, conform Barometrului Opiniei Publice din mai 2004, ar obține astăzi 68,0%[123] din totalul opțiunilor exprimate.

Noua campanie electorală, desigur, va fi polarizată. În afară de polul comunist o importanță reală va avea şi noul bloc electoral “Moldova Democratică”, care uneşte în rândurile sale trei partide: Alianța Moldova noastră, Par-

[123] *Barometrul de Opinie Publică. Republica Moldova. Aprilie-mai, 2004. – Chisinau, IPP, 2004, p.118.*

tidul Democrat şi Partidul Social-Liberal. Astfel, pentru prima data la alegeri vor concura două forțe efective, fapt ce va influența benefic evoluția de mai departe a sistemului partidist.

Bibliografia

Huntington S.P. Ordinea politica a societatilor in schimbare. – Iasi: Polirom, 1999.

Мошняга В. Партийно-политическое развитие Молдовы за десять лет независимости: политологический анализ. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea XIX. – Chişinău, 2002.

Мошняга В. Политические партии и партийная система Республики Молдова: трансформационный контекст. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea XXIII. – Chişinău, 2003.

Negulescu P.P. Partidele politice. – Bucuresti, 1994.

Pasquino G. Curs de ştiință politică. – Iaşi: Institutul European, 2002

Политические институты на рубеже тысячелетий. – Дубна: «Феникс+», 2001.

Pluripartidismul în Moldova: esența şi specificul formării. – Chişinău, 2000.

Пушкарева Г.В. Партии и партийные системы: концепция М.Дюверже. // Социально-политический журнал, 1993, №9-10.

Руснак В., Руснак Г. Партийная система Молдовы: сущность и особенности. // MOLDOSCOPIE (Проблемы политического анализа). Часть III.- Кишинев, 1993.

Sartori G. Parties and Party Systems. – New York, Cambridge Univ. Press, 1976.

Solomon C. Aspecte ale vietii politice in Republica Moldova (1989-2002). – Chisinau, 2002.

INTERESUL POLITIC – VECTOR DETERMINANT AL ACTIVITĂȚII DE PARTID ŞI AL RELAȚIILOR INTERPARTINICE[124].

Victor SACA
Republica Moldova, Chişinău
Universitatea de Stat din Moldova
Facultatea Relații Internaționale,
Ştiințe Politice şi Administrative
Catedra Politologie
Doctor-habilitat, conferențiar

Artur AŞEVSCHI
Republica Moldova, Chişinău
Universitatea de Stat din Moldova
Facultatea Relații Internaționale,
Ştiințe Politice şi Administrative
Catedra Politologie
Magistrant

This article examines the role of interest in the appearance and evolution of a political party, connection between interests and party relationsin conditions of post communist transition. Also are analysed the paradoxes of interest in the interparty relations in the Republic of Moldova, the specific features of political interests in the framework of coalitions, blocs of parties. A special stress is put on the instability and contradictions of aliances which come into being / appear in the framework of electoral campaigns.

Pe parcursul ultimului deceniu al sec. al XX-lea în statele postcomuniste se conturează din plin procesul de constituire a unei elite partinice şi, respectiv, a unor interese politice neobişnuite, extrem de contradictorii. Deocamdată ea nu poate fi considerată elită democratică ca atare nici după conținut, nici după orientări, nici după relații fie intra – sau extra-partinice. În acest sens, există o mare distanță între statutul oficial al elitei partinice şi locul şi rolul ei real în sistemul social, fapt ce conduce în ultima instanță la autonegația misiunii sale. Discordanța dintre oficial si real rezultă din deficitul de factori sau de indici concreți care ar exterioriza statutul prin ocupație, prin relație, prin nivel de cultură politică etc., adică poziția oficială nu-şi are deocamdată plă-

[124] *Recenzent – doctor, profesor Ion SANDU.*

mădită o țesătură socială, spiritual-culturală, adecvată a actorului elitar, şi de aici nu influențează real şansele lui de devenire şi promovare. Capacitățile elitei partinice moldoveneşti – după gradul de profesionalism, după competențță, responsabilitate şi voință politică, după gradul de însuşire a valorilor democratice nu corespund noilor imperative ale tranziției, rămînînd a fi dominate de un amestec de elemente dispocrate: democratice, autoritare, totalitare.

Interesele şi relațiile majorității actorilor partinici din societățile postcomuniste, deşi sunt oficializate, ca şi cele din țările dezvoltate, prin aparențele partinice, prin funcționalitatea organismelor statale, se supun normelor neoficiale de clan. Elitele de partid de aici se împart în diferite clanuri (camuflate față de opinia publică), alcătuite din patroni, clienți, rude, persoane fidele, prieteni, consăteni etc., între care se stabilesc relații clientelare[125]. Acestea sunt nemijlocite, neformale, relativ libere de orice limite, impunîndu-se ca relații prioritare care pot trece uşor în contacte personale dintre conducători (patroni) şi membrii grupului (clienți).

În Moldova aceste relații se desfăşoară mai mult în forma nănăşismului, cumătrismului, fie la nivel de grup, de partid, sau de stat, constituind în mod concentrat configurația de clan moldovenesc[126]. Relațiile în cauză sunt permanente, cotidiene, dar se intensifică, de obicei, în condițiile luptei politice, desfăşurării campaniilor electorale, cînd patronii, în scopul venirii la putere sau menținerii ei, mobilizează la maximum sprijinul clienților.

În Republica Moldova, pe parcursul celor treisprezece ani de tranziție democratică, selectarea elitei se făcea mai mult în baza interesului de rudenie, de fidelitate, de slugărnicie, de corupere, prin cumpărarea posturilor administrative şi elective, decît în baza criteriului intelectual sau profesional. Goana după posturi era şi rămîne dictată nu atît de factorul moral, de prestigiu, cît de atributele vechi moştenite de la regimul comunist ce țin de interese mercantile, de avantaje unilaterale, privilegii, de distanțarea de societate, de tendința de răzbunare pe cineva etc.

Interesul ca fenomen social poate fi considerat elementul-cheie în apariția şi evoluția partidului, este vectorul determinant de functionare a acestuia in anumite dimensiuni geocronometrice. Manifestindu-se prin interes ca actor institutional si actor grupal, partidul este „cheia de bolta a politicii moderne"[127]. Cu alte cuvinte fenomenul interesului social in ansamblu alcatuieste substratul pe care se inalta partidul politic si totodata, factorul sine qua non

---

[125] *A se vedea: Saca V. Interese politice şi relații politice: dimensiuni tranzitorii.- Chişinău, 2001, p.235.*
[126] *Ibidem, p.235-236*
[127] *Neumann S. Why Study Parties. / The Press of Chicago University. - Chicago, 1965, p.1*

de manifestare a lui. In această ordine de idei interesul politic de partid vine a fi o expresie sintetica a tuturor celorlalte interese de partid, reflectă o atitudine aleasă a instituției partidiste față de social in sens larg. Doar ținînd cont de acest interes devine posibilă perceperea gradului de maturitate socială şi ideologică a partidului, de orientare a acestuia spre factorul de putere şi respectiv, comportamentul lui în relațiile de putere.

La rîndul sau, maturizarea doctrinară, teleologică, structurală de partid are o influiență acivă inversă asupra devenirii interesului politic.Cu cît partidul acumulează insuşirile de instituție politică cu atît el devine „un reper major, un adevărat vîrf social de interes”[128]. Mai mult ca atît, partidul devine purtătorul, atît al interesului, cît şi al relației, deoarece formulîndu-şi, sub influența necesității, sau a avantajului aşteptat, interesul, el deja îşi proiectează în cadrul acestuia, şi relația, în special de putere, fie între membrii de partid sau cu alte instituții sau grupuri. În funcție de caracterul procesului şi finalității corelative dintre interes şi relație, evoluează, se modifică ca formă şi conținut purtătorul lor – partidul politic.

In cazul societatii in tranziție raportul de tip „interes politic-partid”are specificul sau, determinat în particular de o mentalitate ce favorizează reproducerea tradițiilor autoritare (în familie, partid, societate, stat) şi aprinde „lumina verde” pentru ierarhia paternalistă. O astfel de societate este predispusă față de autoritarism şi nu e de mirare că-n condițiile unei perioade de tranziție dificile democratizarea şi asimilarea mentalității democratice au capatat un caracter spontan, şi-n rezultat s-a primit mutația numită democrație autoritară.

În calea democratizarii relatiilor interpartiinice a apărut o problemă serioasă: problema însuşirii democrației, dar fără a modifica mentalitatea. Unii politicieni, lideri de partid s-au adaptat destul de repede la această situație şi au găsit o paradigmă de comportare originală; ei apelau la mentalitate în acele cazuri, cînd democrația nu răspundea intereselor sale personale şi se alăturau în rîndurile democraților, cînd era necesar de-a se retrage de la prescripțiile mentalității.

Această situație a favorizat apariția politicienilor mutanți, a partidelor mutante şi-n sfîrşit, aceasta a creat germenii formării unui regim politic mutant. Paradoxul „mutanților” moldoveni constă în aceea că ei au împărtăşit un timp îndelungat o concepție despre lume, pentru ca în perioada de cotitură să se declare adepții unor idei şi convingeri diametral opuse. Mulți din ei, nu pur şi simplu au renunțat la concepția în care au crezut şi au propagat-o, ci au supus-o unei critici aspre despărțindu-se demonstrativ de biletul de partid etc.

---

[128] *Lepădatu D. Procese si fenomene politice. - Bucureşti: ACTAMI,1988*

Mutaţia de acest gen vorbeşte nu de-o schimbare a conştiinţei şi comportamentului, şi respectiv, a interesului, ci de-o degenerare a tuturor principiilor umane. În această sinteză a pseudodemocraţiei şi pseudomentalităţii se ascunde cheia de concepere a mutaţiilor din societăţile postsovietice. Acele instituţii care-şi trăiesc existenţa artificial nu pot fi decît purtători de interese şi relaţii artificiale[129].

În majoritatea statelor cu regimuri mutante politicienii şi respectiv, partidele politice, vin la putere nu cu interesele şi ideile transformării pozitive a societăţii, dar cu dorinţa de-a asigura o viaţă destoinică sine şi clanului său. Astăzi, scopul lor e specularea cu democraţia şi mentalitatea, deoarece asta le asigură respectabilitatea imaginii lor, şi le aduc dividendele atît de dorite.

Anume pe fundamentul acestor mutaţii ale regimului au apărut partidele mutante, numite în literatura de specialitate „pseudopartide”, „cuazipartide”, „erzaţpartide” – partide pentru satisfacerea intereselor personale, care nu reprezintă pe nimeni, în afară de liderul său ambiţios şi a grupului său de susţinători, al cărui scop unic este împingerea liderului vojdist în Parlament. În majoritatea statelor ex-sovietice tendinţele nedemocratice au dus la aceea că partidele de tip vojdist au devenit o realitate. Interesele şi relaţiile intra- şi extrapartinice devin influenţate de fenomenul personalizării partidelor. În acest caz viaţa de partid se centrează şi se coagulează nu în jurul interesului social colectiv de partid, ci în jurul interesului personal al liderului de partid.

Unul dintre cele mai elocvente exemple în acest sens ne poate servi Partidul Liberal-Democrat din Rusia. El se caracterizează prin concentrarea maximală a puterii în mîinile fondatorului său – Vladimir Jirinovski. Anume acestui om îi aparţine afirmaţia că: „Liderul şi partidul este una şi aceeaşi, nu se poate de înlăturat liderul de partid şi partidul de lider”. În 1994 la Sesiunea partidului el a obţinut prelungirea împuternicirilor sale de Preşedinte al partidului pe 10 ani, avînd drepturi nelimitate în ceea ce priveşte controlul deplin asupra finanţelor, numirea vice-preşedinţilor şi membrilor Sovietului Suprem al Partidului ş.a.

Eficacitatea tendinţelor de-a democratiza viaţa internă a partidelor şi a procesului electoral se confruntă cu interesele conjunctural-politicianiste a liderilor partinici. Politicienii deseori ne vorbesc despre democratizarea societăţii, dar aceasta este imposibil de realizat fără a democratiza, mai întîi relaţiile intra partinice. În majoritatea partidelor din statele ex-sovietice aceste relaţii sunt construite pe verticală şi se bazează pe principiile paternaliste. Aceşti factori duc la aceea că unul sau cîţiva oameni controlează activitatea partidu-

---

[129] *A se vedea: Saca V. Interese şi relaţii politice: dimensiuni tranzitorii. - Chişinău, 2001, p.241.*

lui politic fără a ține cont de opiniile membrilor săi. Nemulțumirile in partid creaza premizele unor abandonări şi excluderi ale persoanelor decizionale ce nu împărtăşesc politica intrapartinică de dictat, fapt confirmat şi de practica politico-partinică din Republica Moldova (de exemplu în cadrul Partidului Popular Creştin-Democrat).

Un activist de partid îşi punea întrebarea „Putem oare să vorbim despre limitarea continuității aflării la putere în stat, dacă ea nu se limitează în interiorul partidului?" Răspunsul nu poate fi afirmativ. În opinia noastră, datoria partidelor politice, atît a celor care se află la putere, cit şi a celor din opoziție este de-a menține şi a apăra valorile democratice şi drepturile omului în structura organizațiilor proprii ceea ce va fi un argument convingător pentru respectarea acestor drepturi şi valori cînd vor ajunge la putere, fiindcă în ultimul timp se observă tendința folosirii de către liderii partinici a metodelor şi tehnicilor autoritare de comportament nu numai în viața internă a partidelor, dar şi-n cea externă, în relațiile cu alte partide, cu societatea.

Interesele liderilor nu odată impun partidele politice în timpul campaniilor electorale să folosească metode murdare de luptă, în locul expunerii propriului program, ele pun accentul pe critica adversarilor săi, deseori prin folosirea compromatului.

Astăzi, practica partidismului moldovenesc nu ne permite să considerăm interesele fundamentale de grup, drept criteriu real de apariție şi funcționare a partidelor. Deocamdată aceste interese sînt estompate de incertitudinea raportului partid-grup social, în sens că nu sint formulate şi exprimate în conformitate cu nevoile noilor segmente sociale în devenire. Asocierea partinică în condițiile cînd grupurile sociale nu sunt suficient de bine conturate (material, comportamental, relațional) are un caracter nenatural, se produce în afara logicii partidiste, fără o bază socială reală.

O astfel de asociere este în felul său inversă: începe cu conducătorul şi conducerea de partid, apoi cu căutarea bazei sociale, a alegătorilor, proces însoțit nu o dată de destrămări, dizolvări, falimente de partid, disocieri, însoțite de părăsirea rîndurilor acestuia de către unii membri, pentru a crea un nou partid sau a trece în altul. Cauzele disocierilor de interese şi de partid sunt diferite: în unele cazuri se impune necesitatea clarificării doctrinare, în alte cazuri devin dominante noi orientări tactice, în cele de al treilea devin preponderente interesele politicianiste, orgoliile mărunte.

De obicei, disocierile politice de partid nu produc mari deosebiri doctrinare. Aceasta o dovedesc programele politice ale partidelor de diferite orientări. Chemate a fi în fapt ideologii coerente, reprezentative pentru anumite interese, grupuri sociale, majoritatea programelor politice nu conferă invidualitate partidelor existente, deoarece multe din ele sunt asemănătoare, nu numai du-

pă scopurile strategice, ci şi tactice. Pornind de aici rămîn evidente scopurile adevărate ale disocierii politice – regruparea poziţiilor de putere, obţinerea unor avantaje unilaterale în exercitarea puterii etc."[130]

În cazul Moldovei, asocierile şi disocierile de interese sunt dictate de conjuncturi interne sau externe. Cît priveşte asocierile, de regulă o cointeresare sporită de-a se asocia în coaliţii manifestă partidele mici, slab influenţate, care n-au şanse de-a trece pragul electoral stabilit prin lege, dar care tind să supravieţuiască politic. În acest sens partidele politice mici, slab influiente din Republica Moldova sunt mai degrabă grupuri de interese (accentul fiind pus pe autoritatea liderului de partid) şi nu partide autentice, care ar promova opţiuni sociale.

Coaliţiile şi alianţele politice de tip postcomunist, inclusiv moldoveneşti după gradul maturizării conştiinţei, a instaurării mentalităţii democratice, sunt formaţiuni pe cît de importante, pe atît de contradictorii. Ele deseori nu manifestă iscusinţă şi voinţă politică de-a păstra şi dezvolta punctele de tangenţă, valorile general-nationale, de-a îmbina interesele opuse sau a le depăşi pe cele înguste în favoarea interesului fundamental al ţării. În acest context relaţiile politice intracoaliţioniste din Moldova post-sovietică au ceva comun cu realităţile politice de partid din spaţiul românesc de acum şaptezeci de ani, evaluate de N.Iorga drept o politică de interese înguste, egoiste – interesul priorităţii de partid, interesul popularităţii, interesul banilor – ce contravin interesului suprem al ţării, ruinîndu-l şi necinstindu-l. „În lupta pentru glorie, pentru cîştig, – menţionează savantul, - steguleţele de partid se pun în locul marelui steag al tarii"[131].

Coaliţiile actuale moldoveneşti, ca şi cele istorice, sunt un instrument al falsificării vieţii politice cuprinse de confruntări interne pentru dominaţie şi liderism, pentru obţinerea dividendelor politice, ele repede se destramă, confirmînd tendinţa creşterii multipolarului distructiv cu anumite malformaţii la nivel de eşichier politic în ansamblu şi la nivel de orientare politică în parte.

Deci, instituţia partidistă a societăţii în tranziţie îşi are specificul său de formă şi conţinut, determinat preponderent de starea contradictorie, divergentă a intereselor şi relaţiilor politice, de contradictoriul actorilor politici, ceea ce nu-i permite Moldovei să păşească calea spre adevărata democraţie.

Bibliografia

Lepădatu D. Procese şi fenomene politice. - Bucureşti: ACTAMI, 1998.

---

[130] *A se vedea: Saca V. Partidul ca instituţie în contextul interesului şi relaţiei politice de tip tranziţional. // Pluripartidism în Moldova: esenţa şi specificul formării. – Chişinău: "CAPTES", 2000, p.123.*

[131] *Iorga N. Pagini alese. Vol. 2. - Bucureşti, 1965, p.363.*

Мошняга В. Партийно-политическое развитие Молдовы за десять лет независимости: политологический анализ. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea XIX. - Chişinău: USM, 2002.

Neumann S. Why Study Parties. – Chicago: The Press of Chicago University, 1965.

Политические институты на рубеже тысячелетий. - Дубна: «Феникс+», 2001.

Saca V. Interese politice şi relaţii politice: dimensiuni tranzitorii.- Chişinău, 2001.

Pluripartidismul în Moldova: esenţa şi specificul formării. - Chişinău, 2000.

PARTIDELE POLITICE ŞI MODIFICAREA SUPORTULUI LOR SOCIAL[132]

Silviu TĂBÎRŢĂ
Republica Moldova
Universitatea de Stat din Moldova
Facultatea Relaţii Internaţionale,
Ştiinţe Politice şi Administrative
Catedra Politologie
Doctorand

In this article is analysed the activity of political parties in tranzitional society and their role on the evolution of social situation in these societies. The author characterize the activity the political party, the dificulties of their activity in this period end enphasize the conseguenses of the activity of political parties on the society in general and on the citizens in particular. There are analysed their programs, the content of this programs, there implementation and the result of the program imlementation of the political parties. There are, also, examened the factors that brought to loss of confidence of the citizens in political parties.

Ca fenomen politic, partidismul reprezintă o componentă dinamică a vieţii democratice active, în sensul că democraţia începe să se manifeste eficient social o dată cu apariţia şi dezvoltarea partidelor ca instituţii politice.

---

[132] *Recenzent – doctor, conferenţiar Andrei COSTAŞ*

Partidele politice sînt unele din elemente de bază a sistemului politic contemporan, fără care nu poate fi nu poate funcționa democrația reprezentativă. Formîndu-se ca instrumente a realizării intereselor de grup a diferitor forțe conflictuale pe calea obținerii, păstrării şi realizării puterii politice, partidele politice au devenit un factor puternic a democratizării sistemului politic. Partidele politice creează într-o oarecare măsură pentru cetăţeni posibilitatea de a influența asupra elitei, de a o impune să acţioneze în interesele întregii societăți. În activitatea partidelor politice se realizează principiile fundamentale a democrației. Apariția şi dezvoltarea partidelor politice demonstrează despre eficiența sistemului politic, este un factor important a consolidării statului democratic, a asigurării drepturilor politice a cetățenilor. Partidele politice se manifestă şi ca mediatori, între elitele politice şi societatea pe vertical, şi între diferite segmente a societății pe orizontal. În acest fel, în sistemul democrației contemporane, partidele politice sînt chemate să fie un mijloc de transmitere a intereselor societății civile, să fie un mediator între societatea civilă şi stat.

În societățile în tranziție rolul partidelor politice este în creştere, cuprinzînd în activitatea sa multe domenii, printre care: stimularea activității cetățenilor în politică; influențarea formării opiniei publice; a culturii politice a cetățenilor; constatarea şi promovarea intereselor păturilor sociale largi, asigurînd o legătură permanentă între societatea civilă şi stat; înaintarea candidaților în organele puterii la toate nivelurile; devin un fel de catalizatori a tuturor proceselor sociale din societate[133].

În legătură cu aceea că partidele politice tind să obțină puterea politică, elaborează programe social-economice proprii de dezvoltare, participă la formarea guvernului şi la realizarea politicii de stat, ele sînt responsabile față de societate pentru activitatea sa politică, tind spre un consens politic cu alte forțe politice, adoptă decizii politice nu numai în interesele elitei, dar în primul rînd în interesele întregii societăți.

Principalul mijloc prin care partidele politice, aflate la guvernare, influențează stratificarea socială este instituția legislativului, unde se aprobă programele social-economice şi culturale de dezvoltare, se adoptă bugetul de stat, se fixează impozite şi înlesniri. Printre alte metode de influențare a partidelor asupra sferei sociale pot fi menționate, organizarea acțiunilor de protest în legătură cu cerințele social-economice a cetățenilor, participarea la acțiuni filan-tropice etc.

Însă, în societățile în tranziție, activitatea slabă a societății civile, dezvoltarea slabă a proprietății private, care este fundamentul individului indepen-

---

[133] *Политология. Отв. ред. В.Перевалов. - Москва, 1999, с.87.*

dent față de stat, au dus la aceea că partidele politice în sînt nişte instituții amorfe. În aceste societăți, majoritatea partidelor existente sînt protopartide, care se află în procesul de formare. Aceasta este demonstrat prin activitatea lor, care este în mare parte nerealistă. Majoritatea funcțiilor tipice pentru partidele politice nu sînt realizate sau sînt realizate parțial. Aceste partide care pretind că exprimă interesele întregii societăți, în majoritatea cazurilor subestimează interesele reale a alegătorilor, folosindu-le doar ca o rampă de lansare la putere. Continue să aibă pondere stilul vechi de gîndire şi comportament iar lupta între partide politice se desfăşoară în condițiile lipsei de mecanisme eficiente în stare să asigure o concurență cu adevărat democratică.

Rezultatele sondajelor opiniei publice arată că nivelul încrederii populației față de partidele politice este joasă. Una din cauzele devalorizarea instituției partidului în conştiința populației, este convingerea că partidele politice şi liderii lor se preocupă de interesele personale, dar nu de cele generale. De exemplu, conform datelor Institutului Independent în Probleme Sociale şi Naționale din Rusia, în perioada 1997-2000 numărul celor care considerau pluripartidismul un element important al democrației s-a redus de la 39% la 26%[134].

Rezultatele unui studiu în România, reflectă faptul că gradul de încredere în partidele politice în 1998 față de 1990 înregistrează a scădere manifestată în principal prin: etichetarea partidelor ca instrumente ale elitei, ce elucidează astfel una dintre ideile fundamentale ale democrației, şi anume principiul guvernării prin consimțămîntul celor guvernați; reducerea performanței partidelor de a oferi posibilitatea de participare la activitatea politică. Dacă pentru 1990 percepția apartinenței la un partid este un tip participatoriu cu accent pe recrutarea membrilor şi pe contribuția lor la activități interne a partidului şi la răspîndirea ideologiei acestuia, în 1998 apartinența apare percepută ca fiind de tip clientelistic, partidul oferind posibilitatea de participare politică, dar accentuînd interesele elitei. Elitele politice sînt percepute ca fiind caracterizate de un comportament instrumental, manifestat prin dorința de obținere a unor drepturi, uitînd că în realitate sînt ele însele un instrument al reprezentării intereselor unei colectivități care la acordă încrederea prin vot[135].

În Republica Moldova, atitudinea față de partidele politice este de asemenea negativă. Aceasta este condiționat de pierderea încrederii față de partide, de climatul psihologic autoritar sau excesiv ce domină în unele partide, de stilul relațiilor tensionate între membrii lor, de tendința unora din ei de a că-

---

[134] *Динес В. Партийный дизайн в России: теория и реальность. // Власть, 2003, №5, с.45.*

[135] *Mureanu C. Societatea civilă şi participarea politică în perioada de tranziție. // Calitatea vieții, 1999, nr.1-2, p.72.*

păta avantaje unilaterale. Dacă la începutul anilor '90 mişcările social-politice erau susținute de enorme segmente ale populației, în baza interesului renaşterii naționale (Frontul Popular, Gagauz-Halcî, Vozrojdenie etc.), atunci de la mijlocul anilor '90 partidele politice, pretind să reprezinte nevoile şi interesele sociale impuse pe prim-plan, însă fără a le face față. Actualmente reprezentativitatea intereselor socialului este infimă[136].

Un factor care influențează activitatea partidelor politice, şi respectiv influența lor asupra sferei sociale, este determinat de aceea că în majoritatea cazurilor ele se formează în jurul liderilor politici sau a fracțiunilor parlamentare, neavînd o bază socială reală. Formîndu-se preponderent "de sus în jos", partidele politice sînt în primul rînd instrumente politice a liderului şi nu este un reprezentant a intereselor unui segment a societății civile. O astfel de asociere este în felul său inversă: începe cu conducătorul şi conducerea de partid, apoi cu căutarea bazei sociale, a alegătorilor, proces însoțit nu o dată de destrămări, dizolvări, falimente de partid. Activitatea partidelor politice se limitează la promovarea intereselor de grup, organizarea reclamei politice, adoptarea unor decizii populiste, ceea ce generează iresponsabilitatea lor față de societate. În spațiul postsovietic, majoritatea partidelor politice exprimă interese de clan.

În lipsa unei identități ideologice clare, a unui program eficient de legătură cu socialul, interesele şi relațiile partidiste devin puternic influențate de fenomenul personalizării partidelor. În acest caz viața de partid se centrează nu în jurul interesului social colectiv de partid, ci în jurul liderului de partid. Relația nuanțat personalizată devine factorul principal ce determină întregul cîmp politic al partidului. Această relație poate duce chiar la dispariția partidului politic odată ce liderul ei abandonează partidul.

În societățile în tranziție, partidele politice de regulă participă mai activ în viață politică în perioada campaniilor electorale, însă mai apoi majoritatea lor manifestă în viața politică a societății o modestie şi dau semne de existență doar cu apropierea unei noi campanii electorale sau în legătură cu unele evenimente politice deosebite. În rezultat unele partide politice se manifestă în calitate de decor a politicii, fapt dovedit de incapacitatea frecventă a lor de a oferi o concepție autentică de guvernare. Partidele politice, rareori sînt în stare să propună propriile variante de soluționare a problemelor social-economice şi politice.

Deoarece este complicat de a controla activitatea reală a partidelor politice, ele sînt libere de răspundere pentru realizarea programelor şi a promisiu-

---

[136] *Saca V. Interese şi relații politice în perioada de tranziție. / USM. – Chişinău, 2001, p.243.*

nilor sale. Pe de o parte, aceasta practic încurajează partidele politice să lanseze promisiuni populiste, nerealizabile, iar pe de altă parte formează în societate un stereotip despre partide ca subiecte politicianiste a politicii. Unele partide politice comunică cu alegătorii numai în perioada alegerilor electorale, iar în perioada dintre alegeri nu există un sistem eficient de legătură a partidului cu electoratul, cea ce duce la îndepărtarea lor faţă de cetăţeni. Majoritatea partidelor politice pentru formarea bazei sale sociale de susţinere, folosesc mecanisme manipulative prin mijloacelor publice de informare în masă.

Toate acestea au dus la înstrăinarea populaţiei de activitatea partidelor politice. Populaţia nu vede rezultate pozitive în activitatea partidelor politice şi se îndepărtează de ele. Însă, experienţa demonstrează că pentru păstrarea şi consolidarea bazei sociale de susţinere, partidele politice trebuie să contacteze cu alegătorii permanent, în special în teritoriu.

Unii autori[137], sînt de părere că în majoritatea statelor postsovietice, relaţiile partidelor politice cu cetăţenii sînt slabe. În aceste societăţi, în conştiinţa cetăţenilor este răspîndită convingerea că partidele îşi apără propriile interese, dar nu interesele cetăţenilor. Aceasta este firesc, dacă luăm în vedere faptul că partidele politice nu depind de societate. Partidele politice manipulează cu conştiinţă maselor în timpul alegerilor, pentru a fi legitimizate prin proceduri democratice. În statele postsovietice, noile partide politice nu sînt partide de integrarea a maselor largi.

De aceeaşi părere este şi alt autor[138], pentru care partidele politice în societăţile în tranziţiei, nu au devenit în măsură necesară reprezentanţi a intereselor maselor largi a societăţii, dar servesc intereselor elitelor. Partidele nu au devenit deocamdată agenţi a segmentelor largi a societăţii, nu realizează în măsură necesară legătura cetăţenilor cu instituţiile de stat. Un mijloc important de stabilire a unei legături mai strînse a partidelor cu societatea civilă este democratizarea partidelor însăşi, prin includerea în structura lor a mecanismelor şi procedurilor, care ar permite permanent să fixeze cerinţele populaţiei.

Programele partidelor politice care reflectă şi exprimă interesele întregii societăţi, în special partea social-economică, joacă un rol hotărîtor în elaborarea strategiei de dezvoltare social-economică a societăţii. Analiza programelor partidelor arată că ele sînt mai mult uniforme şi declarative. Multe programe duc o lipsă de o argumentare teoretică-ştiinţifică, a unei abordări complexe asupra problemelor şi scopurile strategice a societăţii. În programele parti-

---

[137] *Пшизова С. От подражании к имитации: партийное строительство на постсоветском пространстве. // Власть, 2003, №12, с.31.*

[138] *Митева Л. Развитие партииных систем в странах Центральной и Восточной Европы в переходный период. // Вестник МГУ, сер.12, 2000, №6, с.45.*

delor politice nu sînt reflectate mecanismele de soluționare a problemelor societății. Cu mici excepții, programele partidelor politice numai constată faptul existenței problemelor în societate, dar nu conțin metodele de soluționare a lor. Mai mult ca atît în programele partidelor politice nu sînt reflectate soluții opuse între partide a unor şi aceleaşi probleme. Chemate a fi în fapt ideologii coerente, reprezentative pentru interesele, activitățile şi relațiile anumitor grupuri, majoritatea programelor politice după conținut nu conferă individualitate partidelor existente (multe din ele sînt asemănătoare).

În programele partidelor în general sînt reflectate interesele corporative, în special obținerea puterii politice, pentru care societății sînt propuse nişte teze a transformărilor social-economice, dar nu este creat un proiect de soluționare a problemelor societății. Programele partidelor subestimează factorul obiectiv, ştiințific, valoric, opțional, ceea ce conduce la situații confuze în practica politică. De exemplu, politicile de stînga promovate de către cei de dreapta şi invers, politicele de dreapta în arsenalul celor de stînga sau vibrațiile permanente ale centriştilor spre dreapta sau spre stînga. În felul acesta programele de partid devin o mască sub care se ascund interesele conjunctural-politicianiste.

Partidele politice au o relativă autonomie față de baza lor de clasă, ceea ce face să apară diferențe între "politica de partid" şi "politica de guvernare", respectiv între suportul de clasă a unui partid politic şi capacitatea acestuia de a satisface aspirațiile bazei sale sociale în exercițiul guvernării. În societățile în tranziție unele partide politice încep guvernarea de stînga şi o termină la dreapta. Aceste devieri explică, în parte, de ce unele partidele politice în societățile în tranziție îşi pierd suportul electoral după ce au ajuns la guvernare.

În Republica Moldova, starea actuală divergentă a partidelor politice produce o influență activă inversă asupra transformărilor sociale, fie în direcția accelerării sau stopării lor. Majoritatea partidelor politice funcționează prin devieri de la principiile doctrinale, de la platformele şi declarații. Funcționarea partidelor politice are loc prin frecvente disfuncții, crize structurale, fracționării, sciziunii sau reorganizării, care erodează procesul transformării de partid, îi atribuie un caracter amalgan, lipsit de claritate[139].

În mare parte partidele sînt încă slabe în aspect cantitativ şi calitativ. Unele partide politice nu dispun de o bază socială puternică şi bine determinată, din cauza că structura socială este în formare şi mizează pe susținerea populației numai în perioada campaniei electorale. Mai mult decît atît, nucleul multor partide politice se constituie sub influența unui sau a unor lideri şi

---

[139] *Saca V. Fenomenul tranziției partiinice în societatea postsovietică: cazul Republicii Moldova // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea XXI. / USM. – Chişinău, 2003, p.86*

nu în jurul unei concepții bine definite, eficiența activității noilor partide depinzînd de autoritatea acestora.

În Republica Moldova, unele partide politice se confruntă cu o criză de idei performante, ele se limitează doar la luări de atitudini şi declarații, iar cînd lansează vreo idee dau dovadă în majoritatea cazurilor de incapacități manageriale, promoționale. Partidele politice nu au devenit deocamdată centre de investigații strategice, activează prin metoda încercărilor şi a greşelilor mărginindu-se la organizarea neregulată a conferințelor de presă la care şochează opinia publică prin luare de atitudini şi propuneri de idei, însă fără a se strădui să definească mecanismele de realizare a lor. Unele partide politice continue să dea dovadă de romantism şi lipsă de profesionalism[140].

În Republica Moldova elita politică, identificată de cele mai multe ori cu liderii partidelor politice, a fost extrem de eterogenă, deşi a provenit în exclusivitate dintr-un mediu social in care erau vehiculate aceleaşi principii unificatoare de percepere a fenomenelor social-economice si politice. Pe de o parte, partidele politice reformiste s-au arătat incapabile să articuleze pe înțelesul cetățenilor opțiunile în favoarea reformării societății, iar, pe de alta parte, partidele politice care au contestat necesitatea reformelor în general au ştiut să exploateze la cote maxime atitudinile nostalgice a cetățenilor pentru stabilitatea relativă din cadrul unui sistem social-economic care sa prăbuşit sub povara problemelor interne. Aceasta ne-o demonstrează conflictele care au apărut şi s-au dezvoltat, precum şi mesajele incoerente, rupte de realitățile existente, iar ulterior şi de promisiunile electorale inițiale ale partidelor politice care s-au perindat la guvernare, fapt ce a condus ulterior la destrămarea si colapsul acestora[141].

Bibliografia

Mureanu C. Societatea civilă şi participarea politică în perioada de tranziție. // Calitatea vieții, 1999, nr.1-2.

Juc V., Spinei T. Rolul partidelor politice în stabilizarea sistemului politic din Republica Moldova. // Pluripartidismul în Moldova. / CAPTES. – Chişinău, 2000

---

[140] Juc V., Spinei T. Rolul partidelor politice în stabilizarea sistemului politic din Republica Moldova. // Pluripartidismul în Moldova. / CAPTES. - Chişinău, 2000, p.68.

[141] Tranziția: retrospective şi perspective. / Coord. S.Buşcaneanu ş.a. – Chişinău, 2002, p.5.

Митева Л. Развитие партииных систем в странах Центральной и Восточной Европы в переходный период. // Вестник МГУ, сер.12, 2000, №6

Пшизова С. От подражании к имитации: партийное строительство на постсоветском пространстве. // Власть, 2003, №12

Saca V. Interese şi relaţii politice în perioada de tranziţie. / USM. – Chişinău, 2001

Saca V. Fenomenul tranziţiei partiinice în societatea postsovietică: cazul Republicii Moldova // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea XXI. / USM. – Chişinău, 2003

Tranziţia: retrospective şi perspective. / Coord. S.Buşcaneanu ş.a. – Chişinău, 2002

PROCESUL DEMOCRATIZĂRII ÎN CONTEXTUL TRANZIŢIEI POST-COMUNISTE: CONSIDERAŢII GENERALE[142]

Radu GORINCIOI
Republica Moldova, Chisinau
Universitatea de Stat din Moldova
Facultatea Relatii Internationale,
Stiinte Politice si Administartive
Catedra Relaţii Internaţionale
lector

The article „The democratization process in the framework of post-totalitarian transistion: general consideration" is presenting some similiarities and differences between democratization and post-totalitarian transition. The article make an overwiew of the concepts, definitions and theories in the field, the author arguing some of them and presenting its own conclusions.

Utilizarea conceptului de „democratizare" în ştinţa politică contemporană[143] pentru a caracteriza tranziţia democratică din Europa Centrală şi de Sud

[142] *Recenzent - doctor, conferentiar Vasile CUJBĂ*

[143] *A se vedea spre exemplu: Linz J., Stepan A. Problems of Democratic Transition and Consolidation: Southern Europe, South America, and Post-Communist Europe. Baltimore, John Hopkins University Press, 1996; Гельман В.Я. Постсоветские политические трансформации. // ПОЛИС, 2001, №1; Saca V., Gorincioi R. De-*

Est şi din Noile State Independente (din fosta Uniune Sovietică) ridică unele semne de întrebare în ceea ce priveşte oportunitatea acestuia în denumirea unor procese diferite, iar deseori chiar contradictorii, ale tranziției politice din cele două areale geografice. Totalitatea evenimentelor ce se precipită zilnic în cele 10 noi membre ale Uniunii Europene şi mai ales în celelate state din Europa de Sud Est şi din fostul bloc sovietic sînt de regulă caracterizate prin prisma şi criteriile democratizării. Cercetătorul este în drept să se întrebe cîtă similiaritate există între regimurile democratice din Bulgaria, România şi Georgia, de exemplu, şi guvernarea neocomunistă din Republica Moldova, autocrația din Rusia şi regimurile despotice din Asia Mijlocie?

Cu unele excepții[144], în toate aceste cazuri se are în vedere procesul de ***democratizare***[145] a societăților aflate în tranziție de la sistemul autoritar-centralizat de comandă la cel democratic. Or, procesul democratizării Noilor State Independente în condițiile globalizării lumii relevă din plin provocările interne şi externe, inerente acestui spațiu geocronopolitic, care îi conferă unicitate politică şi îl deosebeşte de multe altele. Însăşi în cadrul acestui spațiu geopolitic (dacă mai poate fi numit astfel) există o mare discrepanță între ceea ce pare a fi procesul de tranziție democratică în Turkmenia, Uzbekistan, Azerbaidjan, Ucraina, Moldova, Georgia şi Țările Baltice, de exemplu. Tranziția

---

mocratizarea şi Globalizarea: semnificații şi interdependențe. // Procesul de Globalizare: Provocări şi Soluții. - Chişinău, 2004

[144] *Există mai multe teorii (ce pornesc de la viziunile maximaliste şi minimaliste asupra statului), care consideră că în prezent procesul de democratizare a Europei Occidentale se manifestă prin apariția unui nou tip de instituții „hibride" ca rezultat a diluării frontierelor dintre stat şi societatea civilă (Melucci A. Social Movements and the Democratization of Everyday Life. // Kane J. (ed.) Civil Society and the state. - London and New York, 1993) sau a cooperării tot mai strînse dintre acestea pentru o guvernare mai democratică (în Nordul Italiei), sau în luarea unor măsuri de către state pentru a preveni anarhia societății civile sau, dimpotrivă, pentru a susține dezvoltarea societății civile în țările scandinave şi în Europa Centrală şi de Sud-Est. (vezi: Korkut M.U. The Relationship between Democratisation and the Invigoration of Civil Society in Hungary, Poland and Romania. Ph.D. Thesis. – Central European University, Department of Political Science, May 2003, www.ceu.hu /crc)*

[145] *A se vedea în continuare alte variații ale acestui termen. Distincția dintre democratizare, tranziție şi consolidare democratică este făcută şi de: Ágh A. Early Consolidation and Performance Crisis: The Majoritarian-Consensus Democracy Debate in Hungary. // West European Politics, vol. 24, 2001, #3, July, p.89-112; Mainwaring S. Transitions to Democracy and Democratic Consolidation. // Mainwaring S., O'Donnell G., Valenzuela J.S. (eds.) Issues in Democratic Consolidation: The New South American Democracies in Comparative Perspective. - Notre Dame, Indiana: University of Notre Dame Press, 1992.*

democratică din cele din urmă practic a luat sfîrşit odată cu aderarea lor la NATO şi Uniunea Europeană, în timp ce toate celelalte state ex-sovietice se află într-un proces complex şi contradictoriu de tranziție de la totalitarism la un regim autoritar, cu elemente ale democrației de „fasadă".

În acest context, orice similitudine între procesele specifice statelor în tranziție şi celor aflate deja pe traiectria finală a democratizării pare inadecvată. Dincolo de analiza similitudinilor şi diferențelor dintre terminologia tranzitologiei şi teoria democratizării, obiectul acestei investigații îl constituie problematica tranziției democratice în contextul transformărilor social-politice şi economice din ultimii ani, ceea au condus la apariția unor discrepanțe majore între formele şi fondul proceselor politice din Sud-Estul Europei şi, în special, din Noile State Independente. În pofida caracterului eterogen şi caleidoscopic al Sud-Estului Europei, ce ridică numeroase obstacole în aprecierea sa ca un tot întreg, evoluția procesului de democratizare din Sud-Estul Europei şi, inclusiv, din Republica Moldova, este de regulă percepută prin prisma conceptului de democratizare.

Făcînd însă o comparație cu evenimente similare din fostele republici sovietice, inclusiv Republica Moldova post-2001 (cu excepția Țărilor Baltice), se poate remarca faptul că situația din Bulgaria şi România este oarecum similară celei din Europa Centrală, dar total diferită de cea existentă în UcraIna, Rusia sau Armenia şi Azerbaidjan. Totodată procesele social-politice şi economice din Republica Moldova se înscriu în contextul general al Noilor State Independente, astfel fiind justificată nedorința Occidentului de a include Republica Moldova în arealul sud-est european.

În ciuda apartenenței istorice şi culturale la spațiul carpato-danubiano-pontic, procesele care constituie obiectului cîmpului nostru de analiză ne cer să evidențiem atît similitudinile, cît şi diferențele speicfice procesului tranziției din cele două areale geopolitice. Altfel spus, analiza comparativă a specificității tranziției post-comuniste din astfel de state, precum: Bulgaria, România, Georgia, Republica Moldova, Rusia, Azerbadjan sau Turkmenistan reliefează mai multe trăsături distinctive ale procesului democratizării din Europa Centrală şi de Sud-Est față de procesul tranziției (sic!) din Noile State Independente (cu excepția celei din Țările Baltice).

În fiecare din aceste regiuni / state fațetele şi modelele de dezvoltare au propria lor substanță politică, ce le deosebeşte şi le situiază într-o relație specifică, individuală, opusă chiar în raport cu celelalte. Tocmai de aceea, considerăm oportună deosebirea între procesul de ***democratizare***, cu toate modele-

le sale cunoscute în Europa Centrală şi de Sud-Est[146] şi cel al ***tranziţiei postcomuniste*** (fără calificativul „democratică"), specific, cu unele excepţii, regimurilor autoritare din Noile State Independente[147].

Dacă literatura occidentală despre democratizare este aproape unanimă în aprecierea condiţiilor necesare a fi întrunite de state pentru includerea lor pe traiectoria consolidării democratice, atunci cercetătorii tranziţiei sau tranzitologii sînt preocupaţi mai ales de importanţa factorilor interni şi externi, structurali (funcţionali) şi/sau genetici (elitele) în depăşirea autoritarismului.

Astfel, teoreticienii tranziţiei postcomuniste consideră că democraţia rezultă ca urmare a unor momente specifice perioadei de tranziţie, cînd apare o anumită balanţă de forţe şi o incertitudine în rîndul susţinătorii şi oponenţii regimului autoritar[148]. În opinia lor, deşi există numeroase căi de schimbare a regimului (totalitar – R.G.), numai unele conduc spre democraţie. Agunşi la această concluzie, tema centrală a tranzitologilor este analiza căilor, mecanismelor şi etapelor realizării tranziţiei democratice, precum şi a factorii şi actorilor implicaţi în acest proces.

Fără a ne aprofunda în studiul tranziţiei,[149] este necesar totuşi să identificăm deosebirile principale dintre tranziţie şi democratizare şi să menţionăm corelaţia dintre cele două procese de dezvoltare a societăţilor contemporane. Orice analiză comparativă serioasă a diferenţelor dintre tranziţie postcomunistă şi democratizare trebuie să atragă atenţie la aspectele următoare: durabili-

---

[146] *De exemplu: termenii de "tranziţie democratică", „democraţie de tranziţie", "transformări democratice", "tranziţie la economia de piaţă", "dezvoltare democratică", "consolidare democratică" (democratic consolidation), "cel de-al treilea val democratic", sau, mai ales, terminologia clasicià: „noile democraţii", „state în curs de dezvoltare / democratizare" sau democraţia liberală, sau democraţia reprezentativă, (delegative democracy) şi democraţia directă, democraţia elitistă, democraţia realistă (realist democracy), democraţia participativă, democraţia electorală, etc.*

[147] *Cu faţetele sale: semidemocraţia, pseudodemocraţia, kakistocraţia, democraţia de faţadă, democraţia defectă, etc.*

[148] *A se vedea: Korkut M.U. The Relationship between Democratisation and the Invigoration of Civil Society in Hungary, Poland and Romania. PhD. Thesis, Central European University, Department of Political Science, May 2003, www.ceu.hu/crc, p.61*

[149] *Pentru o analiză mai amplă asupra tranziţiei a se vedea: Przeworski A. The Democracy and Market. - Cambridge: Cambridge University Press, 1992; O'Donnell G., Schmitter Ph. (eds.) Transitions from Authoritarian Rule. Tentative Conclusions about Uncertain Democracies. - Baltimore and London: Johns Hopkins University Press, 1986; Saca V. Interese politice şi relaţii politice: dimensiuni tranzitorii. – Chişinău: USM, 2001.*

tatea sau fragilitatea statalității, legitimitatea şi capacitatea politică şi economică de coerciție, şi, în fine, rolul factorilor externi sau internaționali[150].

Referindu-ne la prima variabilă, aceasta poate fi examinată din două perspective: a rolului statului în procesul de tranziție - democratizare şi a impactului tranziției-democratizării asupra statului.

În ceea ce priveşte rolul statalității în promovarea transformărilor interne, acesta nu poate fi pus la îndoială. În acest sens, putem afirma că în societățile moderne nu e posibilă nici o formă a democratizării în afara statului. Cît priveşte procesul tranziției în contextul formării statalității, părerile sînt diferite. Pornind de la interpretarea weberiană a statului-națiune, putem examina tranziția ca un proces de formare a statelor naționale în rezultatul afirmării mişcărilor de emancipare națională. De asemenea se poate vorbi despre o consolidare sau o diminuare a statalității în rezultatul tranziției de la un regim, sistem de guvernare la altul sau de la o formă de stat la alta.

Referitor la cea de-a doua perspectivă, trebuie spus că un stat este cu atît mai democratic cu cît nivelul de participare a cetățenilor săi la procesele social-politice este mai mare şi, am putea adăuga, mai responsabil. Cu toate acestea, se poate observa că dincolo de nivelul participării cetăţeneşti, în cadrul democratizării un rol la fel de important revine instituțiilor societății civile şi responsabilității societății politice.

În cadrul tranziției rolul acestora este insignifiant, iar participarea maselor ia forme dintre cele mai paradoxale: de la susținerea unanimă a „liderului național” (a se face deosebire de „părintele” şi „conducătorul unic” specific totalitarismului) la blamarea cvasitotală a clasei politice. În astfel de societăți, existența unei societăți civile în stare embrionară, decorativă şi a unei societăți politice ineficiente, iresponsabile reprezintă acele trăsături care deosebesc democratizarea de tranziția propriu-zisă. Această delimitare este însă destul de convențională, aşa cum realitatea ne prezintă numeroase cazuri de coabitare a celor două tipuri de elementele pe parcursul unor perioade de timp.

În alt context, trebuie amintit faptul că cercetătorii nu sînt unanimi nici în elaborarea criteriilor după care statele ar putea fi clasificate drept autoritare sau aflate în perioada de tranziție. Pornind de la clasificarea tripartită a statelor în totalitare, autoritare şi democratice, tranziția de la totalitarism la democrație poate lua forme autoritare de guvernare pentru o durată mai scurtă sau mai îndelungată de timp. În acest sens, savantul R.D.Gastil a enumerat 116 state cu regimuri autoritare pe glob[151].

---

[150] *Linz J.J., Stepan A. op.cit, p.235*
[151] *Ibidem, p.39*

Pentru mai multă claritate în analiza traniziției de la totalitarism la democrație, poate fi luată considerație tipologia celor cinci regimuri,[152] prin clasificarea lor în state cu regim: democratic, autoritar, totalitar, post-totalitar şi „sultanistic". În cadrul acestei tipologii, este evident că unele regumuri din Europa Centrală şi de Sud-Est, considerate mai înainte (în tipologia tripartită) ca fiind totalitare, pot fi trecute în rîndul celor autoriare, tot aşa cum unele din fostele regimuri autoritare pot fi trecute în lista celor post-totalitare şi/sau sultanistice.

De aici rezultă că regimul în care am putea încadra majoritatea statelor din Centrul şi Sud-Estul Europei este cel autoritar şi, pe alocuri, post-totalitar, spre deosebire de cele din fosta Uniune Sovietică, care prezintă trăsături specifice totalitarismului. Din momentul destrămării sale, majoritatea statelor central şi sud-est europene au păşit pe calea tranziției democratice sau a democratizării, în timp ce toate cele cu regim totalitar au luat calea tranziției post-totalitare. La rîndul său, post-totalitarismul este, de regulă, segmentat în trei variațiuni: post-totalitarismul incipient, post-totalitarismul înghețat şi post-totalitarismul tîrziu[153].

Unele din sttaele membre ale Pactului de la Varshovia au cunoscut aceste forme deja pînă la 1989, luînd deja la începutul sau, cel tîrziu, la mijlocul anilor 90 (România) calea democratizării, în timp ce fostele republici sovietice (cu mici excepții) încă nu au depăşit nici această etapă, sau, aşa cum vom vedea în continuare, au reuşit să depăşească numeroasele probleme cu care se confruntau doar pentru scurte perioade de timp. Putem pune oare astfel de state împreună sub sintagma încetăşenită: „state aflate în proces de democratizare" sau „în tranziție democratică"?

Totodată, luînd ca referință cele cinci principii de bază ale democrației[154]: 1) existența unei societăți civile funcționale, 2) a unei societăți politice competitive, 3) a statului de drept, 4) a unui aparat de stat omogen şi 5) a unei societăți economice independnete – se poate localiza atît gradul de democratizare în fiecare din statele/regiunile de referință, cît şi amplasarea celorlalte pe traiectoria tranziției post-totalitare. Dacă de la începutul celui de-al treilea val al democratizării (1974) acest proces a fost parcurs de către 89 de regimuri autoritare şi totalitare din întreaga lume, în prezent numărul acestora a crescut[155]. Însă odată cu prăbuşirea regimurilor totalitare din Estul Europei, şi mai ales a colapsului fostei Uniuni Sovietice, încardrarea a circa două duzine

---

[152] *Ibidem, p.40*
[153] *Ibidem, p.42*
[154] *Ibidem, p.14*
[155] *Меркелъ В., Круассан А. Формалъные и неформалъные институты в дефектных демократиях. // ПОЛИС, 2002, №1, с.6-7*

de noi state pe calea democratizării a condus la apariția unor noi necunoscute în cadrul tranzitologiei şi teoriei democratizării.

Condițiile menționate mai sus pot servi drept criteriu de clasificare a noilor regimuri / guverne din puct de vedere a apartenenței lor la valorile democratice. Dac e să pornim de la aceşti indicatori, putem identifica trei forme ale tranziției de la post-totalitarism la democrație[156]: 1) transformările democratice sau ***reforma***, ce sînt realizate atunci cînd elita guvernantă devine promotoarea valorilor democratice; 2) schimbarea democratică sau ***ruptura***, au loc atunci cînd opoziția ia locul elitei guvernante în promovarea valorilor democratice; 3) coabitarea sau ***ruptforma***, are loc în cazul unor acțiuni comune ale opoziției şi guvernului în realizarea reformelor democratice.

Toate aceste forme pot fi identificate în cadrul tranziției post-comuniste, în unele țări într-o succesiune lineară, iar în altele într-un amalgam complex. Cu toate că fiecare din cele trei forme se mărgineşte la prezentarea unei anumite stări a tranziției într-o perioadă temporală distinctă, tuturor acestora le este caracteristică o abordare elitistă a tranziției[157]. În tranzitologie elitele au, în general, un rol principal, acesta fiind justificat prin importanța asumării responsabilității în negocierea unor decizii în termeni restrînşi[158].

Considerăm că acesta reprezintă şi unul din aspectele esențiale în diferențierea tranziției şi democratizării. Dacă procesul tranziției (postcomuniste) poate fi conceput ca „o succesiune de etape diferite sau chiar instabile care oferă elitelor un orizont larg de acțiune şi influențare a maselor”[159], democratizării îi este specifică interacțiunea deopotrivă a actorilor, elementelor şi instituțiilor democratice în promovarea reformelor şi a valorilor democratice.

Cel de-al doilea aspect definitoriu în delimitarea diferențelor dintre tranziția din țările Europei de Sud-Est şi din fosta Uniune Sovietică remarcat de mai mulți cercetători se axează pe „simultaneitatea problemelor” ce urmează a fi soluționate[160]. Astfel, dacă în Europa Centrală şi de Sud-Est guvernele de

---

[156] *Korkut M.U. Op. cit., p.65*
[157] *Ibidem, p.65*
[158] *O'Donnell G., Schmitter Ph. Op. cit., 1986, p.53-96; Rustow D.A. Transitions to Democracy. Toward a Dynamic Model. // Comparative Politics, vol. 2, 1970, issue 3, p.337-363.*
[159] *Pridham G. Democratic Transitions in Theory and Practice: Southern European Lessons for Eastern Europe. // Pridham G., Vanhanen T. (eds.), Democratization in Eastern Europe. Domestic and International Perspectives. – London - New-York: Routledge, 1994.*
[160] *Linz J.J., Stepan A. Problems of Democratic Transition and Consolidation: Southern Europe, South America, and Post-Communist Europe. - John Hopkins University Press, 1996, p.244*

după 1989 urmau să efectueze tranziția la democrație în condițiile existenței unui minimum de inițiativă privată încă din regimul socialist (uni autori considerînd că aceste state nu au fost totalitare nici chiar în perioada lagărului socialist), atunci în fostele republici sovietice concomitent cu lansarea reformelor democratice era absolut necesară implementarea celor mai elementare reforme economice.

De aceea, putem considera pe bună dreptate că în rezultatul lansării cu succes a celor două tipuri de reforme, primele societăți au luat calea democratizării, iar cele din urmă au păşit pe făgaşul tranziției post-totalitare. Unele din ele (cum ar fi Țările Baltice, de exemplu) au cunoscut însă o evoluție impresionantă, ajungînd din urmă sau chiar depăşind multe state central şi sud-est europene. Şi atunci care ar fi explicația?

Promovarea consecventă a reformelor politice şi economice reprezintă o altă perspectivă în aprecierea similitudinilor şi diferențelor intrinsece celor două tipuri ale tranziției. Referindu-ne la legitimitatea şi capacitatea politică şi economică de coerciție (cea de-a doua variabilă), este important a evidenția în ce mod afectează economia procesele tranzitorii şi cele ale democratizării. Sînt oare acestea afectate în egală măsură şi cum ele, la rîndul lor, influențează dezvoltarea economică a statului? Se pare că tranzitologii au fost mai puțin preocupați de teoretizarea aspectelor economice ale tranziției, ei punînd accent pe percepția căilor de dezvoltare economice de către populație şi menținerea legitimității elitelor prin promovarea reformelor populiste în defavoarea reformelor reale[161].

Fără îndoială că o politică economică robustă şi consecventă va conduce curînd la o creştere economică, menținînd astfel stabilitatea sistemului şi viceversa. Cu toate acestea, credem că nu se poate afirma în mod univoc că statele prospere sînt democratice, iar cele sărace sînt nedemocratice. Nivelul de prosperitate a unui stat depinde şi de mulți alți factori care nu fac obiectul cercetării noastre.

Pornind de la afirmația unui autor de referință în studiul tranziției[162]: „în toate situațiile de pace (...) factorii interni au avut un rol primordial în determinarea direcției şi finalității stărilor de tranziție, pe cînd cei externi au jucat un rol secundar şi viceversa", este necesar a examina rolul influienței externe asupra tranziției democratice. În dependență de impactul unor astfel de factori, cum ar fi: aşezarea geografică, apartenența la un spațiu geopolitic, tradițiile istorice, vecinătatea cu o Mare Putere, rolul organizațiilor internațio-

[161] *Ibidem, p.77*

[162] *Whitehead L. International aspects of democratization. // O'Donnell G., Schmitter Ph., Whitehead L. (eds.). Transitions from Authoritarian Rule. Southern Europe. - Baltimore-London: Johns Hopkins University Press, 1994.*

nale, etc. asupra transformărilor interne din cadrul acestor state distingem o altă deosebire între statele aflate în tranziție şi cele situate pe traiectoria democratizării.

Drept urmare, putem afirma că sînt mai predispuse spre democratizare acele state, care suportă o acțiune positivă sau cea a factorilor democratici[163], iar spre tranziție – cele în care predomină o influență negativă sau a factorilor nedemocratici-autoritari. Astfel, am putea afirma că țările Baltice s-au încadrat mai uşor în procesul democratizării şi datorită aşezării lor geopolitice favorabile, dar şi a impactului positiv a Uniunii Europene, NATO şi unor democrații din regiune. O situație opusă există în majoriatea statelor din Asia Mijlocie, în care datorită patriarhalismului societăților respective şi a influenței tradiționale a Rusiei în regiune, acestea au dezvoltat mai curînd nişte regimuri despotice. Astfel, încît în cazul lor putem vorbi de o tranziție de la totalitarism la autoritarism.

În cazul Republicii Moldova, considerăm că procesele de democratizare ce s-au succedat tranziției postotalitare s-au împotmolit şi datorită impactului puternic negativ al Rusiei în regiune, precum şi a apartenenței Moldovei la spațiul CSI. Aceasta din urmă are un impact considerabil mai ales asupra statelor mici (datorită lipsei de autosuficiență a resurselor proprii, a obedienței lor la imixtiunile externe şi a perturbării relațiilor interetnice în favoarea etniei ruse), dar şi a unor puteri mijlocii (de la destrămarea colosului sovietic Ucraina şi, mai puțin, Kazahstanul s-au confruntat cu numeroase tensiuni interne datorate presiunii factorilor externi)[164].

În tumultul evenimentelor legate de redeşteptarea națională, teama sau oportunismul noilor elite din multe din fostele republici sovietice au determinat lansarea discursului naționalist şi, respectiv, antinațional în detrimentul politicilor de democratizare, liberalizare şi promovare a imaginii acestor state pe arena internațională. Putem deci observa că în astfel de state, politicile inconsecvente în promovarea reformelor economice, discontinuitatea proceselor de consolidare a instituțiilor statale şi a securității populației, pe fondul confruntărilor interne privind statalitatea şi identitatea națională, au condus la

---

[163] *Democrațiile occidentale şi în special SUA au avut cu siguranță un rol important în realizarea unor subversiuni sau a înlăturării de la putere a conducătorilor unor regimuri democratice din Brazilia (1964), Chile (1973) în numele instaurării acele-Iaşi democrații în Chile prin susținerea lui Pinochet şi a unor hunte militare în Brazilia. (vezi Linz J.J., Stepan A. Op. cit., p.237)*

[164] *A se vedea conceptul de „imperiu extern” (outer empire) în Pravda A. The end of the outer empire: Soviet-East European relations in transition, 1985-90. - London, Royal Institute of International Affairs and Sage Publications, 1992.*

încetinirea şi / sau chiar deraierea proceselor tranzitorii în direcție opusă democratizării.

Bibliografia

Ágh A. Early Consolidation and Performance Crisis: The Majoritarian-Consensus Democracy Debate in Hungary. // West European Politics, vol. 24, 2001, #3, July, p.89-112

Гельман В.Я. Постсоветские политические трансформации. // ПОЛИС, 2001, №1

Linz J.J., Stepan A. Problems of Democratic Transition and Consolidation: Southern Europe, South America, and Post-Communist Europe. – Baltimore, John Hopkins University Press, 1996

Korkut M.U. The Relationship between Democratisation and the Invigoration of Civil Society in Hungary, Poland and Romania. Ph.D. Thesis. - Central European University, Department of Political Science, May 2003, www.ceu.hu/crc

Mainwaring S. Transitions to Democracy and Democratic Consolidation. // Mainwaring S., O'Donnell G., Valenzuela J.S. (eds.) Issues in Democratic Consolidation: The New South American Democracies in Comparative Perspective. - Notre Dame, Indiana: University of Notre Dame Press, 1992.

Melucci A. Social Movements and the Democratization of Everyday Life. // Kane J. (ed.) Civil Society and the state. - London and New York, 1993

Меркелъ В., Круассан А. Формалъные и неформалъные институты в дефектных демократиях. // ПОЛИС, 2002, №1

O'Donnell G., Schmitter Ph. (eds.) Transitions from Authoritarian Rule. Tentative Conclusions about Uncertain Democracies. - Baltimore and London, John Hopkins University Press, 1986

Pridham G. Democratic Transitions in Theory and Practice: Southern European Lessons for Eastern Europe. // Pridham G., Vanhanen T. (eds.), Democratization in Eastern Europe. Domestic and International Perspectives. – London - New-York, Routledge, 1994.

Przeworski A. The Democracy and Market. – Cambridge, Cambridge University Press, 1992;

Rustow D.A. Transitions to Democracy. Toward a Dynamic Model. // Comparative Politics, vol. 2, 1970, issue 3, p.337-363

Saca V. Interese politice şi relații politice: dimensiuni tranzitorii. – Chişinău, USM, 2001.

Saca V., Gorincioi R. Democratizarea şi Globalizarea: semnificații şi interdependențe. // Procesul de Globalizare: Provocări şi Soluții. - Chişinău, 2004

Whitehead L. International aspects of democratization. // O'Donnell G., Schmitter Ph., Whitehead L. (eds.). Transitions from Authoritarian Rule. Southern Europe. - Baltimore-London, John Hopkins University Press, 1994.

ROLUL FACTORULUI ETNIC ÎN DETERMINAREA COMPORTAMENTUTLUI ELECTORAL[165] (cazul Găgăuziei)

Natalia GAȚMANIUC
Republica Moldova, Chişinău
Universitatea de Stat din Moldova
Facultatea Relații Internaționale,
Ştiințe Politice şi Administrative
Catedra Politologie
Lector, MA

Dacă pînă la momentul actual diverşi cercetători şi-au axat studiul, în special, asupra conflictului etnic găgăuz, atunci noi ne propunem spre analiză un aspect întru totul deosebit – rolul factorului etnic în determinarea comportamentului electoral. Deşi, Unitatea Teritorial Administrativă (U.T.A.) Găgăuzia rămîne să fie o parte componentă a Republicii Moldova, totuşi, segmentul ei de populație reprezintă o categorie deosebită de electorat, luînd în considerație de interesele ei etnice, politice, culturale. În acest articol, vom analiza aspectele generale de delimitare a electoratului găgăuz, precum şi unele teorii ştiințifice privind comportamentul electoral în ansamplu şi nivelul de aplicare a lor la realitatea şi practica politică a statului nostru. Deasemenea, vom face unele încercări de a propune cîteva remedii care ar putea contribui la diminuarea influenței etnicității asupra manifestării alegătorilor în timpul alegerilor. Ținînd cont de faptul că pentru edificarea, menținerea şi dezvoltarea durabilă a unei democrații, rolul alegerilor este indiscutabil, am dorit să cercetăm anume aceste probleme.

I.Aspecte generale privind delimitarea populației Găgăuziei ca segment electoral specific în cadrul Republicii Moldova

Ştim că autonomia găgăuză s-a format ca urmare a adoptării "Legii Republicii Moldova cu privire la statutul juridic special al Găgăuziei". Astfel, odată cu acordarea autonomiei teritoriale s-a încheiat conflictul din 1989, ca-

---

[165] *Recenzent – doctor-habilitat, profesor Valeriu MOŞNEAGA*

re de două ori, în octombrie 1990 şi în august 1991, era cît pe ce să se transforme într-un război civil. Soluționarea problemei găgăuze a depins de conflictul etnopolitic din Transnistria, care în vara anului 1992 a ieşit de sub control şi s-a transformat într-un război în jurul oraşului Bender / Tiraspol.

Unirea lingvistică (în baza limbii ruse), dar şi politică (fragmentarea politică şi constituțională a Moldovei) a minorităților naționale împotriva moldovenilor (probabil, cu excepția țiganilor) este relevată de faptul că în localitățile cu populație preponderent alolingvă, cum ar fi Găgăuzia, Județul Taraclia, majoritatea şcolilor de toate gradele şi organele administrative continuă după inerție de a funcționa în limba rusă, deşi se pretinde că regiunile menționate reprezintă un fel de autonomii, cel puțin culturale, ale acestora.

În opinia cercetătorului Fruntaşu, în contextul cedărilor unilaterale deliberate sau / şi din lipsa de profesionalism, este deja, incorectă insistența guvernanților Republicii Moldova asupra caracterului unitar al statului, deoarece aceasta nu mai este valabil odată cu stipularea dreptului de autodeterminare a UTA Găgăuzia şi situației prezente a regiunii transnistrene.[166]

În pofida tuturor exprimărilor negative, din partea unor cercetători totuşi, Legea de autonomie a Găgăuziei, unii autori străini (Ş.Troebst, Germania) apare, pe fundalul situației extreme de încordare din Republica Moldova, apare ca o victorie spectaculoasă a rațiunii asupra tendințelor de acaparare a puterii de către vechile elite, o victorie rară în spațiul postsovietic, care a contribuit şi la atenuarea conflictului transnistrean.[167]

Astfel, pe teritorul Republicii Moldova s-a admis crearea unei unități teritoriale autonome, care dispune astăzi de constituția sa proprie (Regulamentul Găgăuziei), de parlament (Adunarea Populară) şi de un Guvernator (Başcan). Toate aceste țin să reprezinte şi să apere interesele găgăuzilor în Moldova şi alte state. Găgăuzia cuprinde 1.831,5 km^2, ce constituie 5,4% din teritoriul Republicii Moldova. Pe acest teritoriu locuiesc 171.500 de oameni, dintre care 78,7% găgăuzi, 5,5% bulgari, 5,4% moldoveni, 5,0% ruşi, 4,0% ucraineni şi 1,3% reprezentanți ai altor etnii.

Relatările făcute pînă acum ne determină să conchidem, că populația Găgăuziei, în comparație cu cea a Republicii Moldova, reprezintă un segment de electorat cu totul special, deaceea şi manifestă o atitudine politică mai deosebită.

---

[166] *Fruntaşu Iu. O istorie etnopolitică a Basarabiei (1812-2002. / Cartier. – Chişinău, 2002, p.343.*

[167] *Troebst Ş. Autonomia Găgăuziei Republicii Moldova, un exemplu de soluționare a conflictelor etnopolitice. // Republica Moldova între Vest şi Est: identitatea națională şi orientarea europeană. – Chişinău, 2002, p.244.*

II.Abordările comportamentului electoral şi racordarea lor la specificul democraţiilor postcomuniste.

Comporamentul electoratului, adică participarea / neparticiparea la alegeri, cît şi opţiunea politică individului, motivele care la-u determinat să facă alegerea respectivă, poate fi caracterizat prin intermediul următoarelor abordări:

1) Abordarea sociologică. Ea explică că, opţiunea politică a cetăţeanului în cadrul alegerilor este determinată nu de preferinţele şi simpatiile lui faţă de un oarecare candidat, ci de apartenenţa lui la un anumit grup social. Astfel, fiecare grup social asigură partidului politic, care-i reprezintă interesele, o bază stabilă de susţinere electorală. Un aşa model de comportament mai poartă denumirea de „expresiv". Cel mai bine „teoria sociologică" caracterizează comportamentul electoratului în statele cu democraţie liberală.[168]

Cercetătorii occidentali Rokkan şi Lipset au dezvoltat "teoria sociologică" a comportamentului electoral şi anume punînd bazele "modelului genetic" de formare a sistemelor de partid şi a structurilor de preferinţe electorale.[169] Tot ei au evidenţiat cîteva tipuri de clivaje care pot influenţa direct politica electorală dintr-o societate, şi anume: a) între centru şi periferie, b) între stat şi biserică, c) între sat şi urbă şi d) între proprietari şi muncitori. Însă, cele mai răspîndite şi accentuate clivaje ale societăţilor contemporane sînt cele de ordin economic, confesional şi etnic.

2) Abordarea socio-psihologică. Ceea ce serveşte drept obiect al solidarităţii alegătorilor este partdul şi nu grupul social, ca în cazul "teoriei sociologice". Predispunerea de a alege un anumit partid se formează în perioada socializării timpurii a individului. Iată de ce foarte des se întîmplă ca alegătorii să opteze pentru candidatul care a fost simpatizat şi ales de părinţii şi chiar de bunicii săi. Uneori alegătorii nu refuză la "identificarea sa partiinică" chiar şi în cazul cînd aceasta contravine intereselor sale reale. Ba chiar mai mult, indivizii pot atribui partidelor simpatizate unele calităţi care în mod vădit nu le corespund.

3) Abordarea raţional-instrumentală. Fundamental pentru acestă concepţie este că fiecare cetăţean votează acel partid, care în opinia lui îi oferă mai multe avantaje, perspective, beneficii etc.

În acest context, un rol impotan îl are atît factorul ideologic, cît şi cel economic (dacă ai trăit bine votează partidul de guvernămînt, dacă nu -

---

[168] *Голосов Г.В. Поведение избирателей в России: теоретические перспективы и результаты региональных выборов. // Полис, 2002, №4, с.29.*

[169] *Lipset S., Rokkan S. Party Systems and Voter Alignments. – New-York, 1967, citat după: Голосов Г.В. Поведение избирателей в России: теоретические перспективы и результаты региональных выборов. // Полис, 2002, №4, с.31.*

opoziția). Teoria dată nu este lipsită de unele neajunsuri şi neclarități. Spre exemplu, nu se cunoaşte cu precizie suportul motivațional al individului în opțiunea sa: a) situația materială proprie (vot "egocentric") sau b) starea economică generală a societății (vot "socio-tropic").[170]

Polemica se continuă în jurul următoarei probleme: ce este mai impotant pentru alegător – evaluarea rezultatelor activității anterioare a guvernării (votare "retrospectivă") sau aşeptările privind activitatea partidului politic în cazul realegerii lui (votare "perspectivă").

Toate aceste abordări pot fi cu prisosință utilizate de specialiştii în domeniu pentru analiza, cît şi pentru pronosticarea comportamentului electoratului în perioada alegerilor din statele Europei Occidentale şi S.U.A. Cît despre statele postcomuniste nu ne grăbim să spunem acelaşi lucru.

Referindu-ne la "teoria sociologică" putem relata că instabilitatea şi impevizibilitatea statutului social al alegătorilor, cît şi a simpatiilor lor electorale ne determină să facem concluzia că în statele cu democrație neconsolidată, cum ar fi şi Republica Moldova, alegerea politică a cetățenilor se face ținînd cont de factorii ideologici, de calitățile personale ale candidatului şi nu în ultimul rînd de factorul etnic. Cea de-a doua teorie, deasemenea, nu poate avea o valoare praxiologică pentru societatea moldoveneacă, deoarece fenomenul "identificării de partid" nu o caracterizează.

Cauza ar fi absența tradițiilor democratice, în special, referindu-ne la sistemul multipartidist. Comportamentul electoral în spațiul postcomunist s-ar racorda cel mai bine la "abordarea raționalistă", avînd ca suport de bază aspectul economic, dar într-o oarecare măsură îmbinat cu cel ideologic.

În continuare, ne vom axa pe studiul direct al comportamentului electoral al populației Găgăuziei, ținînd cont, în special, de dimensiunile lui "participare" / "neparticipare".

De obicei, alegerile şi, în special, cele ale autorităților centrale ale statului (Preşedinte, Parlament) stimulează şi mobilizează destul de puternic masele, deoarece cetățenii pot să se raporteze în mod direct la puterea politică şi să-şi exprime propria opinie în acest context. Însă, analiza rezultatelor alegerilor naționale din Republica Moldova ne aduce la cunoştință că Găgăuzia tinde să constituie o excepție de la această regulă. Dat fiind faptul că gradul de participare a electoratului găgăuz la alegeri, pe an ce trece devine tot mai mic. Deşi acest moment nu este present permanent şi participarea pasivă a găgăuzilor este doar o tendință şi nu o regulă.

---

[170] *Голосов Г.В. Поведение избирателей в России: теоретические перспективы и результаты региональных выборов. // Полис, 2002, №4, с.34.*

Cercetătorii autohtoni consideră că un rol important în rata prezentării la urnele de vot a locuitorilor Găgăuziei în alegerile instituțiilor centrale a puterii de stat este poziția autorităților de la Comrat față de aceste alegeri şi starea relațiilor dintre Chişinău şi Gagauz-Yeri. Dacă indicele prezentării alegătorilor găgăuzi la alegeri este scăzut şi destul de variat, nivelul de responsabilitate în timpul completării buletinelor de vot este lăudabil.[171]

Analizînd comportamentul alegătorilor de pe teritoriul Găgăuziei putem conchide că acest segment de electorat se caracterizează printr-o avansare a înlăturării populației de la procesul politic republican. Se resimt consecințele factorului etnic în atitudinea față de formațiunile politice unioniste şi naționaliste şi sprijinirea forțelor politice "proceseiste". Din punct de vedere etnopolitic găgăuzii au o subordonare dublă: veriga cea mai puternică este între Comrat şi Moscova, a doua, mai slabă, Comrat - Ankara.[172]

În continuare, pentru un studiu mai amplu al comportamentului alegătorilor din Gagauz-Yeri, propunem să cercetăm manifestarea acestuia în cadrul alegerilor parlamentare care au avut loc în Republica Moldova după formarea autonomiei.

- *Alegerile parlamentare din 1994.* La alegerile parlamentare din 1994 populația autoproclamatei republici Găgăuze a participat în ultimul moment la scrutin. Autoritățile din Chişinău şi din Comrat au găsit un limbaj comun şi au convenit în a deschide oficial puncte pentru alegeri în localitățile din Găgăuzia, iar populația găgăuză fiind timp îndelungat îndepărtată de procesul politic din Republica Moldova, şi-a expus poziția participînd şi la alegerile parlamentare şi la sondajul republican.[173]

Populația Republicii Moldova a participat la scrutin în număr de 79,31%, iar în Găgăuzia la urnele de vot au venit circa 73,62% din numărul alegătorilor înscrişi în liste. Comparînd rezultatele acestui scrutin cu cele ale alegerilor parlamentare de mai tîrziu, putem afirma că gradul de activism electoral a fost cel mai înalt. Faptul că acestea au fost primele alegeri parlamentare în condițiile edificării unui stat democratic, explică net acest fapt.[174]

---

[171] *Moşneaga V., Rusnac Gh., Tănasă R. Activismul electoratului Republicii Moldova (analiza politologică). // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea XVIII. / USM. - Chişinău, 2002.*

[172] *Fruntaşu Iu. O istorie etnopolitică a Basarabiei (1812-2002). / Cartier. – Chişinău, 2002, p.343.*

[173] *Vezi: Moşneaga V., Rusnac Gh. Republica Moldova. Alegerile parlamentare (1994) şi geografia politică a electoratului. / USM. – Chişinău, 1997.*

[174] *Vezi: Electorala'94. Documente şi cifre. Ediție a Comisiei Electorale Centrale. / TISH. – Chişinău, 1994.*

- *Alegerile parlamentare din 1998.* La alegerile din 1998 au participat 15 formaţiuni politice şi 59 candidaţi independenţi. În Parlament au intrat patru formaţiuni politice: Partidul Comuniştilor din Republica Moldova, Blocul Electoral "Convenţia Democrată din Moldova", Blocul Electoral "Pentru o Moldovă Democratică şi Prosperă" şi Partidul Forţelor Democratice, care au acumulat respectiv cîte 30,02%, 19,42%, 18,16%, 8,84%.

De această dată se constată un regres al activismului cetăţenilor republicii, prezenţa la urnele de vot fiind de 69,12%. Pe cînd în cazul Găgăuziei observăm un fenomen curios. Locuitorii autonomiei au participat în număr de 70,59%, practic, de unica dată întrecînd prin gradul de participare media pe ţară. Şi mai curios este faptul că 70,20% din electoratul găgăuz şi-au dat votul pentru Partidul Comuniştilor din Republica Moldova.[175]

- *Alegerile parlamentare din 2001.* În Găgăuzia populaţia a participat la alegerile din 2001 în număr de 58,06% din numărul total al alegătorilor cu drept de vot, ceea ce reprezintă cu 9,44% mai puţin decît media participării electoratului pe ţară. Făcînd analiza rezultatelor generale ale alegerilor în toate judeţele Republicii Moldova, observăm că gradul de participare a populaţiei Găgăuziei la alegeri este cel mai scăzut, neincluzînd municipiul Chişinău, locuitorii căruia au participat la vot în măsură de 57,77%, ceea ce reprezintă cu 0,29% mai puţin decît în U.T.A. Găgăuzia.

Studiind, însă, datele alegerilor antecedente, am observat că electoratul capitalei dintotdeauna a manifestat dezinteres faţă de alegeri, pe cînd Găgăuzia a cunoscut această ascendenţă de participare, în special la alegerile din acest an. Acest lucru îl putem explica prin aceea că populaţia Găgăuziei, se distanţează pe timp ce trece de la viaţa politică a Republicii Moldova, fiind dezinteresată de faptul cine va ajunge să guveneze ţara.

La aceeaşi concluzie ajungem comparînd rezultatele obţinute în toate judeţele republicii, astfel municipiul Chişinău şi U.T.A. Găgăuzia, în ceea ce priveşte cel mai mic indice al participării, de judeţul Bălţi (66,61%), adică cu 8,55% mai mult decît în Găgăuzia şi cu 0,91% decît media pe ţară. Decalajul indicelor de participare în tre aceste două judeţe este destul de mare.

Cel mai activ au participat la votare locuitorii judeţului Taraclia, numărînd 77,11% din numărul total al alegătorilor cu drept de vot ai judeţului, ceea ce reprezintă cu 9,59% mai mult decît media pe republică şi cu 19,05% mai mult decît în Găgăuzia.

Aceste date sînt destul de comunicative, în sensul că pe teritoriul Judeţului Taraclia locuiesc preponderent bulgari. La rîndul lor bulgarii au avut şi ei

---

[175] *Vezi: Electorala'98. Documente şi cifre. Ediiţe a Comisiei Elctorale Centrale. / TISH. – Chişinău, 1998*

tendinşe de a obţine o autonomie, dar observăm acum în baza rezultatelor alegerilor din 2001, că ei dau un exemplu elocvent de participare politică activă şi interes faţă de viaţa politică a republicii.[176]

Pentru a face o analiză mai completă facem o mică retorsiune în timp şi aducem la cunoştinţă că la alegerile prezidenţiale din 1996, turul II, populaţia găgăuză a participat în număr de 70,45%, iar la cele parlamentare din 1998 în număr de 70,59%. Deci în decurs a trei ani de zile indicele participării electoratului găgăuz la vot a scăzut cu circa 12%.[177]

Aceste date ne vorbesc despre unicul fapt, crearea autonomiei găgăuze, a determinat înstrăinarea populaţiei acesteia de treburile publice ale ţării, concentrîndu-şi interesul asupra activităţii autorităţilor proprii.

Deşi acestă afirmaţie poate fi combătută, dacă aducem în exemplu situaţia de creată la alegerile Guvernatorului (Başcanului) şi Adunării Populare (Gagauz Topluşu) a Găgăuziei din anul 1999. Astfel, nici o formaţiune politică nu a fost înregistrată din U.T.A. Găgăuzia, în special avînd în vedere stipularea de 5000 de membri şi reprezentativitate în 2/3 din judeţe, pe cînd comuniştii s-au bucurt de o popularitate indiscutabilă. Pe de altă parte, faptul că populaţia a fost pasivă în timpul desemnării, în 1999, a Guvernatorului general (başcanului) şi a celor 35 de deputaţi în Adunarea Populară, prezentîndu-se 53% de alegători şi fiind necesar turul doi de scrutin pentru a alege guvernatorul şi peste jumătate din deputaţi, demonstrează gradul scăzut al unui naţionalism găgăuz coerent şi susţinut de mase.

Naţionalismul existent este mai degrabă al elitelor, alimentat de ruşi şi vehiculat în mediul populaţiei atunci cînd este necesar de asigurat susţinerea populară pentru poziţiile privilegiate de clan şi de grup.

Dar prin exersarea propriului naţionalism, minorităţile naţionale preferă să "naţionalizeze" agenda politică moldovenească, decît democratizarea acesteia, atenţia fiind concentrată în altă parte decît transformările democratice. Această practică, cu regret, a devenit un element instituit în tradiţia politică a ţării şi contribuie la procesul de fragmentare a statalităţii Republicii Moldova, fapt care, în ultimă instanţă, frînează tranziţia democratică a ţării.[178]

III. Interdependenţa "sistem electoral - element etnic".

În urma relatărilor efectuate, observăm că elementul etnic, totuşi, are o conotaţie semnificativă în manifestarea comportamentului politic al electora-

---

[176] *Vezi: Electorala'2001. Documente şi cifre cu privire la alegerile Parlamentului Republicii Moldova. / Comisia Electorală Centrală. – Chişinău, 2002.*

[177] *Vezi: Electorala'96. Documente şi cifre. Ediţie a Comisiei Electorale Centrale. / TISH. – Chişinău, 1997.*

[178] *Ibidem, p.344.*

tului, iar modul în care se petrec alegerile poate să minimizeze importanța politică a etnicității şi viceversa. De aceea, se recomandă ca alegerile naționale să anticipeze pe cele locale şi regionale, în rezultat influența factorului etnic se va reduce considerabil.[179]

Un alt remediu în acest sens este oferit de politologul Horowitz. În opinia lui societățile ce se caracterizează printr-o sciziune accentuată a etnicității sînt capabile să creeze sisteme de partid, care ar contribui şi mai mult la intensificarea conflictelor etnice. În statele unde ataşamentul etnic este puternic, partidele politice, deseori, sînt organizate la fel după principii etnice. Ba chiar mai mult, este suficient ca un partid politic să-şi acseze activitatea ținînd cont de factorul respectiv, căci celelalte îi urmează exemplul. În această ordine de idei, problema-cheie constă în faptul că, în cazul înregistrării unei astfel de situații, distribuirea voturilor la alegeri, în mare măsură, se corelează cu componența etnică a populației.[180]

Iată de ce un rol important în diminuarea riscului de apariție şi dezvoltare a unei probleme de acest ordin, îl are selectarea corectă a tipului de sistem electoral. Sistemul proporțional, de regulă, diminuează numărul mare de mandate în organul legislativ, pe care îl poate obține partidul cîştigător, decît în sistemele care funcționează în conformitate cu principiul: postul îl obține primul (first-past-the-post electoral rules). Incotestabil devine faptul că sistemul electoral proporțional este mai democratic şi mai tolerant decît cel majoritar şi este binevenit pentru Rapublica Moldova, ținînd cont de spectrul etnic variat.

În acelaşi timp, sistemul proporțional nu este lipsit de unele neajunsuri. Spre exemplu, el predispune la fragmentarea sistemului de partid şi poate duce la situația ca fiecare grup etnic să fie reprezentat de partidul propriu, şi invers, fiecare partid politic să fie susținut de membrii unui singur grup etnic. Astfel, una dintre cele mai importante funcții a partidelor politice, cea de integrare a intereselor membrilor societății, nu se realizează. Totodată, alegătorii au tendința de a-şi oferi votul acelui partid politic cu care se identifică şi nu are importanță ce candidat ar înainta acest partid.

Sistemul majoritar stimulează formarea coalițiilor ce se bazează mai mult pe susținerea maselor largi în deosebi în perioada premergătoare alegerilor, formîndu-se din mai multe partide politice care au o bază polietnică variată.

---

[179] *Хесли В.Л. Национализм и пути разрешения межэтнических противоречий. // Полис, 2002, №2.*

[180] *Horowitz D.L. Ethnic Groups in Conflict. - Berkley, 1985, citat după: Хесли В.Л. Национализм и пути разрешения межэтнических противоречий. // Полис, 2002, №2.*

Însă, în cazul, cînd o majoritate simplă obținută la alegeri oferă partidului cîștigător posibilitatea formării unei majorități absolute şi, respectiv controlul asupra formării şi funcționării structurilor executive şi administrative din stat, există pericolul real ca minoritățile să fie totalmente excluse din procesul decizional. Iată de ce, pentru a evita o asemenea desfăşurare a evenimentelor este oportun să se stabilească la nivel de lege componența etnică a legislaturii şi deasemenea repartizarea funcțiilor organelor executive în conformitate cu criteriul reprezentativității tuturor grupurilor etnice din statul respectiv. Desigur, principiile concurențialității şi meritocrației, atît de necesare unei veritabile democrații, vor fi respectare, dar selectarea se va face între membrii unui grup etnic concret.

Aşadar, observăm că intensitatea influienței factorului etnic depinde în mare măsură de selectarea corectă a tipului de system electoral. Şi dacă Republica Moldova s-a determinat corect în acest sens, faptul dat nu înseamnă că problema a fost depăşită. Manifestarea electoratului găgăuz în cadrul alegerilor naționale din țară rămîne să fie de natură specifică.

Bibliografie:

Fruntaşu Iu. O istorie etnopolitică a Basarabiei (1812-2002). / Cartier. – Chişinău, 2002.

Moşneaga V, Rusnac Gh., Tănasă R. Activismul electoratului Republicii Moldova (analiza politologică). // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea XVIII. / USM.- Chişinău, 2002.

Moşneaga V., Rusnac Gh. Republica Moldova. Alegerile parlamentare (1994) şi geografia politică a electoratului. / USM. – Chişinău, 1997.

Troebst Ş. Autonomia Găgăuziei Republicii Moldova, un exemplu de soluționare a conflictelor etnopolitice. // Republica Moldova între Vest şi Est: identitatea națională şi orientarea europeană. – Chişinău, 2002.

Голосов Г.В. Поведение избирателей в России: теоретические перспективы и результаты региональных выборов. // Полис, 2002, № 4.

Хесли В. Л. Национализм и пути разрешения межэтнических противоречий. // Полис №2, 2002.

ИМИДЖ ПОЛИТИЧЕСКОГО ЛИДЕРА В РЕСПУБЛИКЕ МОЛДОВА: НЕКОТОРЫЕ АСПЕКТЫ

Валентина СТАН
Республика Молдова, Кишинев
Молдавский госуниверситет
факультет международных отношений,
политических и административных наук,
кафедра политологии
доктор, старший преподаватель

Александр ЕЖОВ
Республика Молдова, Кишинев
Молдавский госуниверситет
факультет международных отношений,
политических и административных наук,
магистрант

This article presents a theoretical study of image of a political leader. The authors analyzed the different types of image and compared them with political situation in Republic Moldova.

Особый интерес к имиджу политического лидера, аспектам избирательной кампании стал актуальной характеристикой современного электората. В начале 90-х годов Республика Молдова впервые столкнулась с проблемами формирования эффективного имиджа политического лидера, когда начали применять западные избирательные технологии.

Было осмыслено, что одним из важнейших условий ведения эффективной избирательной кампании является формирование привлекательного имиджа политика. Так, известный американский имиджмейкер, руководитель избирательной кампании президента США Р.Никсона, говорил что: «избиратель реагирует на имидж, а не на человека. Значение имеет не то, что есть, а то, что проецируется, и не столько то, что проецируется, сколько то, как избиратель воспринимает. Потому мы должны менять не человека, а производимое им впечатление».[181]

Новый лидер независимого суверенного государства Республики Молдова понимает, что для достижения, удержания и осуществления

[181] *Деркач А.А. Политическая психология. – Москва: Академический проект, 2001, с.567.*

властных полномочий он должен обладать определенными качествами, некой «аурой, которая обволакивает все предметы сознания и несет на себе яркий отпечаток субъективного восприятия действительности»[182], и которая будет узнаваема, и положительно одобрена избирателями.

В настоящее время уже не вызывает сомнений, что у населения складываются определенные «образы» игроков политической сцены. Для анализа феномена имиджа политического лидера и для его концептуального изложения большое значение имеет определение понятий «имидж» и «образ».

С этимологической точки зрения «имидж» определяется как внешний аспект предмета, субъекта, как способ существования.[183] Политологический словарь определяет имидж как «образ какого-нибудь деятеля, организации в классовом сознании; совокупность приемов, способ для целенаправленного создания определенного образа».[184] Тем самым ставится знак равенства между иностранным словом «имидж» и русским синонимом «образ».

Российские ученые Е.Малкин и Е.Сучков противопоставляют понятия «имидж» и «образ». Говоря об имидже кандидата, они имеют в виду его внешний вид, манеру держаться и говорить и т.д. Под образом же кандидата российские ученые понимают представление о нем, которое формируется в сознании избирателей.[185] Итак, они делают вывод, что «образ» и «имидж» политика связаны между собой, но далеко не тождественны.

Российский ученый В.В.Смолякова определяет имидж как «определенный набор желаемых характеристик удовлетворяющих требованиям основной части населения»[186], а профессор В.Н.Лавриненко считает, что «имидж политического лидера это результат сознательного и целенаправленного конструирования облика»[187].

---

[182] *Дурдин Д.М. «Образ» политического лидера и возможности его изменения. // Полис, 2000, №2, с.133.*

[183] *ДЕХ.- Bucuresti, 2000.*

[184] *Астахов В.И. Политологический словарь. - Харьков, 1997, с.69.*

[185] *См. Малкин Е., Сучков Е. Основы избирательных технологий. - Москва, 2002, с.97.*

[186] *Смолякова В.В. Имидж политического лидера в структуре коммуникативного пространства. // Вестник Моск. Ун-та, сер.18, Соц. и Пол. 2000, №2, с.102.*

[187] *Лавриненко В.Н. Политология. – Москва: Юнити, 1999, с.266*

Формирование эффективного политического имиджа представляет собой непростой и длительный процесс, зависящий от многих факторов. Имиджу политического лидера должны быть свойственны:

1) Черты победителя.

2) Черты отца. Ещё З.Фрейд говорил о том, что «масса просто нуждается в лидере, как семейство нуждается в отце».[188]

3) Открытость и правдивость. Политический лидер должен формировать открытый и правдивый имидж о себе, основанный на формуле «легче выстроить новый имидж, чем исправлять подпорченный».

В тоже время нельзя допустить следующих ошибок:

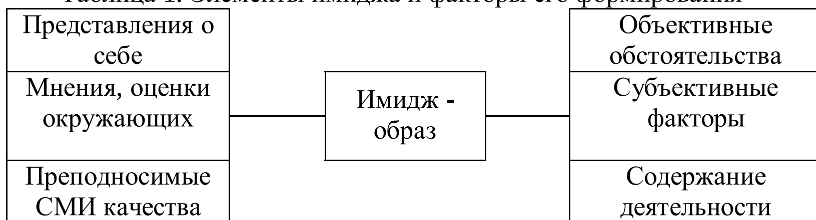
1) Эффекта пессимизма. Специалисты заявляют, что пессимисты винят в своих проблемах окружающих, а оптимисты ищут выход из сложившейся ситуации.

2) Эффекта «бумеранга». Необходимо избегать деструктивной критики оппонента, так как это может привести к конфликтной ситуации, которая негативно повлияет на имидж.

3) «Расслабления» аудитории. Завоевать доверие аудитории поможет аппеляция к наиболее «острым» проблемам.[189]

Имидж обязательно должен вызывать симпатию и доверие. В имидже идеализируются наиболее выгодные черты. Но важно помнить, что разрыв между реальной личностью и имиджем политического лидера должен быть минимальным. Имидж политического лидера складывается из различных элементов, которые обязательно нужно учитывать при формировании имиджа[190]:

Таблица 1. Элементы имиджа и факторы его формирования

---

[188] *Деркач А.А. Политическая психология. – Москва: Академический проект, 2001, с.574.*

[189] *Смолякова В.В. Имидж политического лидера в структуре коммуникативного пространства. // Вестник Моск. Ун-та, сер.18, Соц. и Пол., 2000, №2, с.102.*

[190] *Жуков В.И., Краснов Б.И. Общая и прикладная политология. – Москва: Союз, 1997, с.914.*

Сложившиеся эмоциональные стереотипы		Стиль деятельности
		Харизма опыта

В качестве примера можно привести некоторые классификации имиджа политического лидера.

Так, по мнению российского политолога Ф.Н.Ильянсова, достаточно отчетливо выделяется объективный, субъективный и моделируемый имидж.[191]

Объективный, или реальный имидж – это впечатление о политическом лидере, которое есть у окружающих. Субъективный имидж – это представление политического лидера о том: «кто и каков он из себя есть в глазах избирателей». Тот имидж, который пытаются создать имиджмейкеры, называется моделируемым.

В соответствии с функциональным применением имиджа современная политическая наука выделяет следующие виды имиджа[192]:

Отражаемый «зеркальный». Это имидж, что соответствует представлению политического субъекта о самом себе. Человек как будто смотрит на себя в зеркало и медитирует. Как правило, этот тип имиджа – положительный, потому что психологически субъект выдвигает на первый план только то, что положительно. Недостаток этого типа это минимализация мнений из вне.

Текущий. Характеризуется представлением извне о политическом субъекте. Это могут быть мнения избирателей, клиентов, масс-медиа и др. Главной целью, в этом случае становится не столько формирование положительного имиджа, сколько правдивого и реального.

Желаемый. Этот тип имиджа отражает цель, к которой стремится политический субъект. Он важен в первую очередь. О целях субъекта еще ничего не известно, но желаемый образ может быть представлен как единственно возможный.

Корпоративный. Это образ всей организации и ни какого-либо ее сегмента или ее действия в отдельности. Он охватывает, в том числе и репутацию, престиж организации, успехи, степень стабильности. Этот тип имиджа важен, особенно для государства, государственных заведений, партий и общественно-политических организаций.

---

[191] *Ильянсов Ф.Н. Политический маркетинг, или как «продать» вождя. // Полис, 1997, №5, с.91.*

[192] *Почепцов Г.Г. Имиджмейкер как профессия. - Киев, 2000, с.113.*

Многообразный. Это имидж, формируется при помощи определенного числа независимых компонентов вместо одной единственной структуры. В данном случае отрицательный образ хотя бы одного единственного компонента может повлиять на имидж в целом.

В контекстуальном применении на политический имидж влияет сфера и область деятельности политика. Таким образом, существует: имидж Президента, имидж депутата, имидж министра и т.д. Этот критерий может быть употреблен и в более узких областях, в зависимости от специализации, и от должности.[193]

В специальной литературе мы можем найти и другие типы политического имиджа:

- *положительный имидж* - это имидж, который политический субъект стремится себе создать. Представляет собой политически проверенный имидж, который не появляется спонтанно. Это результат громадной работы. Он может быть определен как результат, как финальная фаза желанного имиджа;

- *отрицательный имидж*. Представляет политический имидж, созданный политическими оппонентами, конкурентами, врагами. Тип имиджа сознательно реализованный, а не спонтанный[194].

Украинский ученый Г.Г.Почепцов различает две категории политического имиджа:

- идеальный политический имидж: то к чему надо стремиться, добиваться;

- реальный политический имидж: то, что существует на самом деле[195].

Оригинальную типологизацию политических лидеров предлагает Р.-Ж.Шварценберг:

«*Герой*». Этот тип имиджа соответствует суперличности, идолу.

«*Свой человек*». В этом случае политический лидер непретенциозен, справедлив, желает служить обществу.

«*Харизматический лидер*». Его главная цель понравиться окружающим.

«*Отец отечества*». Он мудр, умен, суров, но справедлив[196].

Как видим, в этой классификации представлено несколько типов имиджа политического лидера, серьезно различающихся между собой.

---

[193] *ibidem, с.119.*

[194] *www.spb.ru/polit/referat/19.12.2001*

[195] *Почепцов Г.Г. Имидж и выборы. - Киев, 1997, с.6.*

[196] *См. Морозова Е. Технологии избирательной кампании. // Власть, 1995, №10, с.29-30.*

За каждым из этих типов стоят не только разные по характеру и своим качествам люди, но и разные типы действий, разные политические линии поведения.

Российские ученые В.И.Жуков и Б.И.Краснов считают, что имидж любого политического лидера соответствует одному из распространенных образов – архетипов[197]:

1. «Мудреца», обладающего тайным знанием;
2. «Воина-защитника» («доброго молодца»);
3. «Доброго царя - кормильца»;
4. «Слуги народа» («борца за справедливость»).

Перечисленные архетипы имеют свою схему поведения, свои характерные черты. Лидер должен иметь в своей биографии такие жизненные эпизоды, которые соответствуют образам – архетипам. Например, «добрый царь» - всегда борется со злыми противниками, он преодолевает их козни и побеждает. Его победу поддерживает народ.

Интересная типология имиджа политического лидера предложена американским исследователем С.Бэсс, в которой лидеры классифицируются в зависимости от стиля их работы[198]:

1. Авторитарный имидж политического лидера. Лидер говорит лаконично и четко, любит отдавать команды, властен, стремится сосредоточить в своих руках все рычаги власти.

2. Демократический имидж политического лидера отличается тактичностью, уважительностью, стремится приобщить каждого к максимальному участию в делах группы.

3. Невмешивающийся лидер. Он избегает проблем и конфликтов, его позиция – незаметное пребывание в стороне от группы. Такого человека вообще трудно назвать лидером.

Политическая история Республики Молдова как и вся современность представили нам все модели имиджа описанные выше. Но то, что хорошо для Запада не обязательно должно быть выгодно и для нас. Актуальная ситуация в которой больше половины жителей лишены средств существования, чувствуют себя сиротами и нуждаются в «отце нации», который должен заботится обо всех, и никого не должен обходить своей жалостью[199].

---

[197] *Жуков В.И., Краснов Б.И. Общая и прикладная политология. – Москва: Союз, 1997, с.914.*

[198] *Наумова С.А. Что надо знать о политике. – Москва: Гост Мирос, 1997, с.103.*

[199] *Seacord S. Public Relations Marketing: making a splash without much cash. - Oasis Press, 1999, p.133*

Однако современные политические реалии в Молдове диктуют появление новых типов политического имиджа:[17]

Лидер-герой (мученик) - (И.Илашку)

Лидер-миллионер (И.Стурза)

Блудный сын – (Д.Брагиш)

Хозяйственник - (С.Урекяну)

Лидер–герой – такой лидер, который появляется на политической сцене в самые сложные, судьбоносные периоды истории. На Западе последними политиками такого типа были Д.Эйзенхауэр и Ш. де Голль[200].

В Республике Молдова этот тип имиджа политического лидера, с некой оговоркой, а именно лидер–мученик может быть отнесен к румынскому сенатору И.Илашку. Он в течение девяти лет был политическим заключенным сепаратистского режима Тирасполя, был жертвой политики проводимой Кишиневом и Кремлем[201].

Лидер–миллионер является представителем технократической элиты, с солидными банковскими счетами, как в стране, так и за рубежом. Примером может послужить И.Стурза. Во время избирательной кампании 1998 года, он становится центральной фигурой ряда скандальных публикаций в национальной прессы[202].

Имидж «блудного сына» был характерен Д.Брагишу во время досрочных парламентских выборов в феврале 2001 года. Роль «брошенного отца» соответственно принадлежала президенту П.Лучинскому, который на тот момент преодолевал кризис имиджа[203].

Имидж «хозяйственника» соответствует фигуре мэра города Кишинэу С.Урекяну[204].

На основе анализа имиджа политического лидера можно сделать следующие выводы:

- политический имидж представляет собой очень сложный феномен, в который вовлечены многие факторы: это и традиции, и уклад

---

[17] *Peru A. Dimensiuni simbolico-mitologice în conceptul elaborării imaginii politice. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea XXIII. – Chişinău, 2003, p.93.*

[200] *Лавриненко В.Н. Политология. – Москва: ЮНИТИ, 1999, С.266.*

[201] *Peru A. Dimensiuni simbolico-mitologice în conceptul elaborării imaginii politice. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea XXIII. – Chişinău, 2003, p.94.*

[202] *Peru A. Op. cit. p.97.*

[203] *Peru A. Op. cit. p.99.*

[204] *Peru A. Op. cit. p.99-100.*

жизни, это и уровень политической культуры и в особенности национальной психологии и т.д;

- качественный и устойчивый имидж должен базироваться на глубокой профессиональной компетентности и богатом политическом опыте;

- имидж складывается в массовом сознании и имеет характер эмоционально окрашенного стереотипа;

- формирование имиджа не должно происходить спонтанно, потому что имидж – это результат работы специалистов;

- имидж должен отражать ожидание социальных групп;

- имидж должен соединить два начала: что на самом деле представляет собой лидер, и что думают о нем окружающие[205];

- тип имиджа, выбранный политическим лидером, должен соответствовать ожиданиям электората.

Библиография:

Peru A. Dimensiuni simbolico-mitologice în conceptul elaborării imaginii politice. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea XXIII. – Chişinău, 2003.

Seacord S. Public Relations Marketing: making a splash without much cash. - Oasis Press, 1999.

Астахова В.И. Политологический словарь. - Харьков, 1997.

Деркач А.А. Политическая психология. – Москва: Академический проект, 2001.

DEX. - Bucuresti, 2000.

Дурдин Д.М. «Образ» политического лидера и возможности его изменения. // Полис, 2000.

Жуков В.И., Краснов Б.И. Общая и прикладная политология. – Москва: Союз, 1997.

Ильянсов Ф.Н. Политический маркетинг, или как «продать» вождя. // Полис, 1997.

Лавриненко В.Н. Политология. – Москва: ЮНИТИ, 1999.

Малкин Е., Сучков Е. Основы избирательных технологий. – Москва, 2002.

Морозова Е. Технологии избирательной кампании. // Власть, 1995.

Наумова С.А. Что надо знать о политике. – Москва: Гост Мирос, 1997.

---

[205] См. подробно: Жуков В.И., Краснов Б.И. Общая и прикладная политология. – Москва: Союз, 1997, с.911-912.

Почепцов Г.Г. Имиджмейкер как профессия.- Киев, 2000.
Почепцов Г.Г. Имидж и выборы.- Киев, 1997.
Смолякова В.В. Имидж политического лидера в структуре коммуникативного пространства. // Вестник Моск. Ун-та, сер.18, Соц. и Пол., 2000, №2.

SOCIALIZAREA POLITICĂ A STUDENȚILOR: PROBLEME ŞI TENDINȚE[206]

Galina ȚURCAN
Republica Moldova, Chişinău
Academia de Studii Economice din Moldova
catedra Filosofie şi politologie
lector superior

This article describes the aspects of the political socialization of students' youth in conditions of transition from totalitarism to democracy, the conditions for the political formation of the young generation, which differs from the older generation with its identities and distinguishing features. The role of political socialization for the formation of democratic political culture of students is analyzed and the importance of political socialization of students, its problems and perspectives are pointed out.

Pentru funcționarea reală a democrației este necesară existența culturii politice civice şi deci, se impun schimbări majore în cultura politică a cetățenilor din Republica Moldova. Unul dintre factorii considerabili ai formării culturii politice este socializarea politică, a cărei importanță este incontestabilă la etapa actuală, când societatea trebuie să înfăptuiască procese de socializare politică activă „pentru a oferi suporturi psihologice şi atitudinale regimului democratic"[207]. Însuşi ritmul procesului de democratizare din Republica Moldova depinde în mare măsură de natura procesului socializării politice, care îl poate favoriza, sau din contra, încetini.

Socializarea politică este procesul de asimilare de către cetățeni a unui anumit volum de cunoştințe despre domeniul politic, a unui ansamblu de atitudini politice şi civice, necesare pentru dezvoltarea şi funcționarea unui regim politic. Prin procesul de socializare politică se formează şi se dezvoltă personalitatea politică, prin el „indivizii şi grupurile sociale preiau selectiv şi asimilează cultura politică, acceptă şi interiorizează normele şi valorile poli-

---

[206] *Recenzent – doctor, profesor Ion SANDU*
[207] *Fulga G. Schimbare socială şi cultură politică. – Bucureşti, 2000, p.221.*

tice, rolurile şi modelele de comportament politic”[208]. Principalele sarcini ale socializării politice sunt: acumularea şi transmiterea de elemente ale culturii şi conştiinţei politice; crearea condiţiilor favorabile pentru acumularea experienţei politice necesare; schimbarea unor elemente ale culturii politice ca factor al dezvoltării sistemului politic. O socializare politică reuşită satisface necesităţile persoanei de a fi cetăţean.

Termenul de „socializare politică” este puternic corelat şi cu cel de „educaţie politică”. Însă procesul de socializare politică este mai larg decât cel de educaţie politică, deoarece în procesul educaţiei se încearcă implementarea doar a acelor valori, norme şi tradiţii, pe care doreşte să le implementeze fie un individ, fie un grup social, fie societatea în întregime. Iar în procesul socializării politice individul asimilează şi comportamente, pe care societatea nu ar dori ca el să le asimileze, deoarece socializarea este relativ spontană, iar influenţa mediului înconjurător nu este tot timpul cea prevăzută. Individul poate să deprindă şi modele negative de comportament. La fel, pe măsură ce persoana se maturizează, ea devine tot mai independentă în vederea alegerii valorilor politice.

Unul dintre obiectivele majore ale socializării politice îl constituie realizarea continuităţii, transmiterea unui set stabil de valori politice de la o generaţie la alta. Dar în perioada de trecere de la regimul totalitar la cel democratic, care reprezintă o schimbare destul de bruscă şi radicală, are loc restructurarea sistemului de valori, schimbarea şi înlocuirea multor valori şi această continuitate este în mare parte întreruptă. Respectiv, tinerii trebuie să însuşească valori democratice, care nu sunt încă bine înrădăcinate în societate. Iar pentru persoanele adulte şi cele de vârsta a treia se impune în primul rând resocializarea politică, deprinderea unor norme şi valori noi şi suprimarea multor dintre cele vechi. Este destul de dificil pentru maturi să se reorienteze, deoarece cu cât este mai bogată experienţa socială a personalităţii, cu atât mai greu se adaptează ea la condiţii socio-politice noi.

Anume de aceea, speranţa de transformare democratică a societăţii este în mare măsură legată de tineret, a cărui experienţă socială este încă mică. Tineretul nu este marcat de valorile societăţii totalitare şi poate să le asimileze mai uşor pe cele ale culturii politice democratice. Acest grup demografic constituie o potenţială putere socio-politică, care poate să devină pilonul transformărilor democratice din societate, să se manifeste ca o forţă progresivă. În acelaşi timp, tinerilor le este propriu radicalismul şi receptivitatea ridicată faţă de ideologii utopiste şi lozinci dogmatice, deci, ei pot să devină şi o forţă problematică, regresivă. Aceasta depinde în mare măsură de caracterul forţe-

---

[208] *Radu R. Cultura politică. – Bucureşti, 1994, p.157.*

lor care încearcă să atragă după ele tineretul. Astfel, din perspectiva maleabilității politice sporite a tineretului, procesul de socializare politică, prin care se asimilează cunoştințe, norme şi valori politice poate să reprezinte o barieră în calea manipulării politice a tinerilor de către partide şi politicieni demagogi.

Procesul de socializare politică a tineretului din Republica Moldova are loc într-o perioadă destul de complicată, în cadrul căreia se produc schimbări majore în sistemul politic, se realizează trecerea la economia de piață, iar criza se face resimțită în toate sferele vieții sociale. Relativ la condiția tinerilor în această perioadă, unii autori consideră că ei „sunt tot mai confuzi, derutați şi debusolați, primind semnale şi comenzi contradictorii din partea societății, a instanțelor de socializare şi formatoare de opinie, spre exemplu ceea ce era considerat înainte „bine" şi „dezirabil", astăzi a devenit „rău" sau cel puțin „neadecvat", „neindicat", „nepotrivit", „neprofitabil" etc."[209]. Astfel, de exemplu, unele instituții de socializare şi de control social promovează ordinea, conformismul, obligativitatea, iar realitatea economiei de piață cere independență, risc, avantaj. De aici decurge „*ambivalența atitudinală* şi comportamentală a tinerilor, confruntați să opteze între sisteme valorice şi normative ambigue şi chiar contradictorii între ele"[210].

Cu aceleaşi probleme se confruntă şi unul dintre mai importante şi instruite subgrupe de tineret – studențimea. Studențimea de azi va constitui grupul intelectual, profesional şi social-politic cel mai activ al societății de mâine. Studenții constituie viitoarea elită a societății şi de aceea cultura politică şi condițiile de socializare a studenților trebuie să constituie un obiectiv major al cercetărilor ştiințifice. Potențialul intelectual pe care îl posedă studenții şi rolul pe care îl vor avea pe viitor în societate, trebuie să transforme problema socializării lor politice într-o problemă majoră, de ordin statal.

Problema socializării politice, inclusiv a socializării politice a studenților şi problema formării culturii politice civice prezintă interes atât pentru cercetătorii din alte foste republici sovietice[211], cât şi pentru cei din Republica

---

[209] *Petre I., Balica E., Banciu D. Tineret, norme şi valori. Repere pentru o sociologie a tineretului. – Bucureşti, 2002, p.9-10.*

[210] *ibidem, p.224.*

[211] *A se vedea: Гомеров И.Н. Политическая культура. - Новосибирск, 2001; Ковалёва А.И., Луков В.А. Социология молодёжи: теоретические вопросы. - Москва, 1999; Пирожников В.Г. Социализация студенческой молодёжи в условиях становления новой российской государственности. - Астрахань, 2000; Шереги Ф.Е., Харчева В.Г., Сериков В.В. Социология образования: прикладной аспект. – Москва, 1997.*

Moldova[212]. Totuşi, problema socializării politice a studenților este deocamdată slab reflectată în literatura de specialitate.

Socializarea politică a unei persoane începe în copilărie şi continuă pe parcursul întregii vieți. De scopurile socializării politice şi de gradul de realizare a lor depinde faptul, dacă o persoană va deveni un cetățean activ al țării sale, sau va fi pasivă din punct de vedere politic. În dependență de statusurile şi rolurile pe care le au indivizii în cadrul sistemului social, socializarea politică parcurge etape şi forme diferite. Iar căile de socializare politică ale unei persoane depind de mediul de formare intelectuală a ei, de mediul moral şi religios în care este elevată persoana. Evident, natura procesului de socializare politică în anumite țări şi în anumite perioade este influențată de specificul dezvoltării sociale, de particularitățile sistemului politic, de tipul regimului politic.

Până a se înscrie la o facultate, studenții deja au parcurs unele etape ale procesului de socializare politică, în primul rând în familie. Iar perioada de instruire într-o instituție superioară de învățământ poate fi vizată ca o etapă specifică a socializării, inclusiv a socializării politice. În această perioadă tânărul este influențat de mai mulți agenți ai socializării politice. Evident, printre cei mai influenți sunt grupurile neformale din care fac parte; mijloacele de informare în masă, mai puțin – familia. Dar se adaugă încă un puternic factor socializator – studierea ştiințelor politice.

Procesul de socializare politică a studențimii în perioada de democratizare a societății se confruntă cu mai multe probleme. În primul rând, socializarea politică se efectuează în condițiile în care sistemul precedent de valori a fost discreditat, iar valorile noi, democratice nu au devenit încă dominante în conştiința cetățenilor. Deci, pentru a eficientiza procesul de socializare politică, societatea trebuie să depună un efort deosebit de mare prin diferite instituții statale şi nonstatale pentru constituirea unui sistem nou de valori democratice, care poate constitui un fundament pentru realizarea consensului dintre diferite grupuri ale societății. Doar existența valorilor comune, general acceptate în societate, poate contribui la identificarea din partea cetățenilor cu un

---

[212] *A se vedea: Sandu I., Colațchi A. Cultura politică: abordări conceptuale şi specificul ei în Republica Moldova. // Analele USM, seria: ştiințe socioumanistice, vol. II, Chişinău, 2002, p.103-107; Stan V. Căile, formele şi metodele socializării politice a individului în familie. // Analele USM, seria: ştiințe socio-umane, Chişinău, 1998, p.213-216; Țurcan V., Rusnac Gh. Studentul în sistemul culturii politice. // MOLDOSCOPIE (probleme de anliză politică), partea XXI. - Chişinău, 2003, p.9-47; Шубина С. Проблема становления процесса политической социализации в странах постсоветского пространства. // Analele USM, seria: ştiinţe socioumanistice, vol. II, Chişinău, 2002, p.169-174.*

anumit sistem politic, la apariţia încrederii în procedurile şi rezultatele acestui sistem. Printre aceste valori se numără pluralismul politic, egalitatea tuturor cetăţenilor în faţa legii, apărarea libertăţilor şi intereselor indivizilor, ceea ce este stipulat în Constituţia Republicii Moldova.

Vizibilul decalaj dintre declaraţii şi realitate poate cauza pierderea încrederii faţă de instituţiile politice şi ce este şi mai rău, pierderea interesului faţă de politică din partea studenţilor. Iar incertitudinea adulţilor, inclusiv a profesorilor în ceea ce priveşte valorile şi normele se pot face resimţite de către studenţi şi influenţa negativ gradul de respect al studenţilor faţă de ei. Pentru succesul socializării politice a studenţilor este foarte important că aceste persoane adulte cu care se întâlnesc studenţii în procesul socializării să fi însuşit deja valorile şi normele culturii politice civice, să fie de acord cu ale, pentru a le putea transmite mai departe. Desigur, socializarea politică nu se realizează doar prin acordul obiectului socializării cu subiectul, dar şi prin dezacord, prin discuţii. Totuşi, ar fi extrem de dificil de a adera la un anumit tip de cultură politică în cazul unui dezacord total cu cei din jur, cu agenţii socializări politice.

Socializarea politică a studenţimii în perioada de democratizare a societăţii este marcată şi de un grad înalt de lipsă de continuitate în transmiterea experienţei în vederea participării şi a comportamentului politic. Modelele vechi de comportament şi participare politică nu corespund noii realităţi, iar modelele noi se constituie şi se asimilează destul de încet. Din aceste considerente devine actuală problema instruirii politice. Este necesară studierea şi însuşirea experienţei politice a ţărilor democratice, studierea funcţionării sistemelor politice şi a posibilităţii de a le influenţa, de a realiza interesele personale şi de grup, de a rezolva conflictele sociale.

Aici intervine o altă problemă a socializării politice a studenţilor – necesitatea schimbării modelul socializării. Acest lucru necesar este dificil de realizat, mai ales, că de multe ori profesorii şi studenţii sunt purtători a două modele de socializare diferite. În această perioadă de viaţă tinerii se manifestă şi doresc să se manifeste nu doar ca obiect, ci şi ca subiect al socializării, ceea ce este condiţionat de reproducerea de către ei a relaţiilor sociale, alegerea de sine stătătoare a valorilor şi normelor, a mediului de comunicare, a tipurilor de activitate. Tot la această etapă se dezvoltă capacitatea de autoapreciere reală, de autocritică. De aceea trebuie evitată atitudinea faţă de studenţii doar ca faţă de un obiect al educaţiei, al socializării politice. Aplicarea metodelor autoritare de educaţie, ce permite de obicei doar obţinerea înclinaţiilor conformiste, de interpretare din partea studenţilor sunt depăşite. Societatea contemporană înaintează cerinţe ce diferă mult de cele pe care societatea le înaInta mai înainte. Actualmente un specialist trebuie să fie independent, să pose-

de spirit creativ, să fie capabil să genereze idei noi, să adopte decizii nestandartizate. Pe când în perioada sovietică una din calitățile cele mai apreciate era conformismul. Respectiv, trebuie să se schimbe şi esența socializării politice, precum şi căile şi modelele ei.

Astfel, printre condițiile care ar putea ameliora desfăşurarea procesului de socializare politică a studențimii se numără democratizarea mecanismelor socializării, înlăturarea stilului autoritar din relațiile dintre studenți şi profesori, înlăturarea practicilor de reprimare a inițiativelor studenților, a independenței şi a liberei exprimări, care se mai întâlnesc câte odată în auditoriile studențeşti. Din contra, modelul actual de socializare presupune atragerea studenților la procesul de adoptare a deciziilor în legătură cu procesul de învățământ, presupune stimularea inițiativei. Unul dintre obiectivele socializării politice a studenților fiind formarea unui cetățean activ din punct de vedere politic. Iar un înalt grad de activism politic poate fi realizat doar prin încurajarea creativității şi a spiritului de inițiativă în căutarea metodelor optimale de studiere şi de obținere de sine stătătoare a cunoştințelor.

Pentru a constitui o cultură politică democratică, pentru a răspândi această cultură în rândurile studenților este nevoie ca ei să fie bine informați în diverse domenii. În mod special ținem să menționăm necesitatea socializării economice, constituirea culturii economice a studenților. Deoarece principalele decizii luate de către elita politică țin de economie, de gospodărirea eficientă a țării, cetățenii trebuie să fie în stare să aprecieze aceste decizii, şi să se implice când este cazul. Formarea unei culturi politice democratice presupune studierea drepturilor omului, a mecanismelor de funcționare a sistemului democratic, acumularea de cunoştințe necesare pentru exercitarea drepturilor şi a obligațiilor cetățeneşti.

Procesul de socializare a studenților nu se realizează doar în limitele instituției superioare de învățământ, deoarece studentul mai poate fi membru al organizațiilor şi grupurilor din afara ei. La rândul ei, instituția superioară de învățământ este influențată de schimbările, care se produc în toate sferele societății. Faptul că unii studenți sunt încadrați în activitatea mai multor grupuri din afara şcolii superioare poate să influențeze în mod diferit procesul de socializare politică. De exemplu, apartenența la anumite organizații religioase, ce propagă pentru membrii său absenteismul politic, poate influența negativ procesul de socializare politică al studenților respectivi. Din contra, apartenența la organizații progresive de tineret poate doar să favorizeze procesul socializării politice. Datorită faptului că unii studenți fac parte concomitent din mai multe grupuri, pot să apară anumite confuzii şi conflicte în cadrul procesului de socializare politică.

Procesul de socializare politică a studenților poate fi favorizat de existența în instituțiile de învățământ a auto-conducerii studenților, care constituie o experiență specifică a procesului de democratizare. Participând activ la auto-conducere, studenții se pregătesc pentru viața politică, se pregătesc să devină membri activi ai societății civile. În cadrul auto-conducerii studențeşti studenții pot să participe la administrarea căminelor studențeşti şi la organizarea conferințelor studențeşti, să solicite informații şi explicații de la reprezentanții structurilor de conducere din instituțiile superioare, să reprezinte studenții în senat. Dezvoltarea de mai departe a auto-conducerii studențeşti ar putea contribui la eficientizarea socializării politice, la adaptarea la cerințele democratice ale societății. Discutând şi rezolvând problemele sale, studențimea pregăteşte pentru o viitoare participare politică democratică activă.

Este evidentă importanța mijloacelor de informare în masă pentru procesul de socializare politică a studenților. Dar în acelaşi timp, unii autori previn despre pericolul adus de către mijloacele de informare în masă, în special, de către televiziune, care creează un „cetățean-spectator”, un somnambul dirijat de mitologii, fără conştiință critică, ce are impresia că participă la marile evenimente ale lumii pentru că figurile oamenilor politici sunt prezente zilnic în casa sa prin imaginile televizate”[213]. Aceasta conferă cetățenilor iluzia participării la viața politică, pentru că în loc de o participare activă la viața politică, are loc doar o contemplare pasivă a ei. O altă primejdie, care pândeşte cetățeanul neinformat, sau puțin informat, este dezinformarea din partea mijloacelor de informare în masă. Pe lângă faptul, că oferă informație necesară, „presa şi sistemul mediatic au oferit în perioada tranziției şi cel mai eficient instrument al dezinformării şi al manipulării opiniilor”[214]. Doar cultivarea conştiinței civice critice a studenților prin socializarea politică poate să condiționeze selecția critică a ştirilor şi a opiniilor, poate să neutralizeze masiv efectele negative ale mijloacelor de informare în masă.

Eficiența socializării politice a studenților poate fi apreciată în funcție de:

- gradul de informare politică, care este, în esență, setul de cunoştințe despre sfera politică;
- nivelul competenței politice, care se manifestă în ansamblul de cunoştințe, pe care le posedă persoana despre drepturile sale inalienabile şi obligațiile ce îi sunt impuse;
- capacitatea studenților de a selecta şi analiza informația despre domeniul politic;

[213] *Fulga G. Schimbare socială şi cultură politică. – București, 2000, p.334.*
[214] *Ibidem, p.328.*

- gradul de activism politic, prin care se înțelege antrenarea studenților în sfera politicii.

Este necesar ca în procesul socializării politice studenții să nu se limiteze la însuşirea cunoştințelor despre caracterul relațiilor politice din societate, despre experiența politică acumulată în societate. Dar pentru ca procesul de socializare a studenților într-o societate democratică să constituie o reuşită, el trebuie să îi asigure, în afară de cunoştințe, norme şi valori politice şi cu abilități de participare politică. Astfel se realizează un nivel înalt de maturitate politică. Rezultatul final al socializării politice este formarea la studenți a unui anumit nivel de cultură politică, ca o caracteristică calitativă a adaptării lor la relațiile şi activitatea politică existentă.

Printre barierele care apar în fața socializării politice a studenților la etapa actuală se numără creşterea dispozițiilor individualiste, evaluarea joasă de către tineret a funcționării instituțiilor statale, neeficiența politicii de stat pentru tineret, lipsa de organizații de tineret atractive şi demne de încredere. Toți aceşti factori influențează negativ socializarea politică a studenților, condiționează un nivel scăzut de eficacitate a ei.

Vedem astfel, că procesul de socializare politică a studențimii în perioada de democratizare a societății se confruntă cu mai multe probleme. Cunoaşterea acestor probleme şi a cauzelor lor poate să contribuie la stabilirea direcțiilor şi mecanismelor de realizare a politicii pentru tineret, care, de rând cu alte obiective, trebuie să înlăture contradicțiile dintre interesele societății în întregime şi ale tineretului, să determine modurile de rezolvare a problemelor sociale ale tineretului. În condițiile actuale, se cer eforturi organizate din partea tuturor agenților socializării pentru realizarea eficientă a socializării politice a tineretului în general şi a studențimii, în particular. Trebuie realizat faptul, că statul şi societatea civilă trebuie să se implice conştient în procesul de socializare politică a studenților, a constituirii culturii civice a lor.

Biblografie:

Fulga Gh. Schimbare socială şi cultură politică. – Bucureşti, 2000.

Măgurean I. (coord.) Tineretul deceniului unu. Provocările anilor `90. – Bucureşti, 1996.

Petre I., Balica E., Banciu D. Tineret, norme şi valori. Repere pentru o sociologie a tineretului. – Bucureşti, 2002.

Radu R. Cultura politică. – Bucureşti, 1994.

Ковалёва А.И., Луков В.А., Социология молодёжи: теоретические вопросы. – Москва, 1999.

Пирожников В.Г. Социализация студенческой молодёжи в условиях становления новой российской государственности. – Астрахань, 2000.

К ВОПРОСУ СТАНОВЛЕНИЯ НОВОГО ПОЛИТИЧЕСКОГО МЫШЛЕНИЯ В РЕСПУБЛИКЕ МОЛДОВА[215]

Наталья СТЕРКУЛ
Республика Молдова, Кишинэу
Молдавский государственный университет
факультет международных отношений,
политических и административных наук
кафедра международных отношений,
преподаватель

This article makes an analysis of the formation of new political thinking in Moldova, where period of political, social and economical reforms are not finished yet. The country has mainly focused on three fundamental areas of change: rebuilding the state, fostering democracy, and transformation to a market economy. The evolution of the society is one of the most actual issues to the post-soviet area. In the conditions of transitional period, political thinking play special, complex role for national interest and determine fo-reign policy.

Мышление является высшей ступенью человеческого познания, позволяющего получать знания о таких объектах, свойствах и отношениях реального мира, которые не могут быть непосредственно восприняты на чувственной ступени; его формы и законы изучаются логикой, а механизмы протекания – психологией; теоретически, можно провести параллель к политическому мышлению, которое содержит в себе предмет особого интереса для политологии.

Если обратиться к концептуальным разработкам, рассматривающим политическое мышление сквозь призму философских представлений, являющих общую методологию познания окружающего мира, то можно понять насколько сложным и многогранным является данное понятие, содержащее в себе отпечаток исторической обусловленности каждого поколения в различные временные периоды. Вместе с тем, согласно до-

[215] *Рецензент – доктор-хабилитат, профессор, академик А.РОШКА*

стижениям философской мысли, политическое мышление обладает самодостаточностью и автономностью, является, базовой категорией политической науки.

В данном контексте целесообразно показать двойственность этой основы: с одной стороны, исследование политического мышления, его динамики и специфики в рамках политологии, являющейся наукой молодой, появившейся относительно недавно, сужает детерминанты данного понятия. Ввиду указанного, мы предлагаем ввести инструментальное обозначение "парадигма политического мышления". С другой стороны, термин представляет собой, самостоятельное ценностно-смысловое ядро, практическое отображение которого осуществляется по определенным смысловым доминантам. Это хорошо отображено на конкретном историческом примере, показывающем необходимость развития и модифицирования политического мышления и политологии в соответствии с происходящими изменениями[216], которые внесли качественные корректировки в исследуемый нами объект.

Политико-идеологическое осмысление конфронтации двух великих держав, которые обладали не просто силовым превосходством над всеми остальными государствами, а являлись идеологическими лидерами двух противостоящих друг другу общественно-политических систем, приводит к анализу происходящей трансформации политического мышления, которое фокусирует внимание на реальности и необходимости последующей эволюции.

Окончание холодной войны внесло свои коррективы не только в систему международных отношений, в формирование нового мирового порядка, но и заставило пересмотреть саму идеологическую концепцию для ряда европейских, азиатских и латиноамериканских стран, которые некогда входили в категорию противостояния между западным и восточным блоками. Особенно остро это отразилось на новых государствах, (в их число входит и Республика Молдова), которые образовались на "обломках" советской империи, и впервые в XX столетии обрели независимость, наряду с возможностью самостоятельно строить собственную государственность[217].

---

[216] *Трансформации мира политики и проблемы политической теории (круглый стол). // Вестник Московского Университета, Сер.18, социология и политология, 1999, №4, с.23.*

[217] *Тулбуре А. Идентичность молдаван Республики Молдова: современное состояние проблемы. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiza politica). Partea XVIII. – Chişinău: USM, 2002, c.177.*

Перейдем к рассмотрению специфики политического мышления в Республике Молдова. Наблюдая за характером становления нового политического мышления, многие аналитики уже пришли к выводу, что большинство нынешних и предыдущих оценок его формирования слишком субъективны, поскольку сам феномен представляет собой некую комплексность. Более того, он оказывает, значительное влияние на различные институты, функционирование различных уровней государственной системы, на возникающие конфликты, внутригосударственные кризисные ситуации и пути выхода из них.

Необходимо, прежде всего, отметить, сложность переходного периода в нашей стране, во время которого и происходила выработка внешнеполитической концепции, поскольку, выступая на международной арене, как часть Советского Союза, Молдавия таковой не имела. Именно из-за отсутствия опыта в проведении внутренней и внешней политики, отвечающего геополитическим реалиям и, что самое главное, интересам Республики Молдова, страна пережила столь трудный период, но именно он способствовал началу формирования политического мышления в суверенной и независимой республике. Осознание места страны на международной арене, ее задач и возможностей, вызовов, перед которыми она стоит, проходит медленно, и отчасти потому, что правящий класс не готовился к самостоятельной роли в системе международных отношений[218].

Кроме того, на наш взгляд, формирование менталитета у политической элиты Молдовы, как самостоятельного государства, которое должно решать свои внутренние проблемы, отвечать за проделанную работу и предпринятые шаги, находится в зачаточном состоянии. Экономический кризис, социально-политические и этнические проблемы остаются нерешенными, отношения с "ближним зарубежьем" складываются трудно. Политическое мышление республики во многом непоследовательно. Наше правительство обращается к мировой практике, перенимает опыт у "благополучных государств", между тем, как внутри нашей страны нет аналитического центра для исследований и прогнозов в области внешней политики и международных отношений, не вырабатывается консенсус руководства республики и ученых-международников, мы отмечаем многовекторность внешней политики, но крайне редко

---

[218] *Солонарь В. Внешняя политика Молдовы: ограниченные возможности и суровые реальности внешнего мира. // Внешняя политика Республики Молдова. – Кишинев, 1998, с.269.*

упоминаем о необходимости ее научного прогнозирования[219]. Это действительно важный атрибут, поскольку, только при его соблюдении, внешняя политика республики Молдова будет проводиться прагматично в соответствии с национальными интересами.

Геополитическая реальность, нелишенная своих противоречий чрезвычайно сложна для столь молодого государства, каковым является Молдова. Политические интересы и стереотипы поведения не всегда движутся под вектором тождественности, часто они во многих отношениях противоположны, что опять же говорит о сложности становления нового политического мышления; о несоответствии политического мышления и политической реальности; о недальновидности проводимой политики.

Важнейший вопрос, который стоит перед странами постсоветского пространства, состоит в том, следует ли ориентироваться на западный мир в целом, упуская из виду, что единой западной идентичности не существует, а имеют место два различных ее вида: американская и европейская. Республика Молдова определилась в приоритетности отношений. Сегодня, можно говорить об относительно стабильной направленности политического мышления в сторону Европейской кооперации и сотрудничества. Это подтверждают следующие шаги, предпринятые Молдовой:

- 30 января 1992 г. – Вступление Республики Молдова в ОБСЕ;
- 2 марта 1992 г. – Вступление Республики Молдова в ООН;
- 5 мая 1992 г. – Республики Молдова становится полноправным членом Европейского Банка Развития;
- 28 июля 1992 г. Республики Молдова становится полноправным членом всех европейских структур Всемирного Банка;
- 12 августа 1992 г. – Республики Молдова подписывает с НАТО проект сотрудничества "Партнерство во имя мира";
- 28 ноября 1994 г. – Подписание акта о сотрудничестве и кооперации между Европейским Союзом и Республикой Молдова;
- 13 ноября 1995 г. - Вступление Молдовы в Совет Европы;
- 1 июля 1998 г. - Вступление в действие акта о сотрудничестве и кооперации между Европейским Союзом и Республикой Молдова;

---

[219] *Назария С. К вопросу о вероятности восстановления территориальной целостности Республики Молдова в свете молдо-российских отношений. // Anale ştiinţifice ale Universităţii de Stat din Moldova, seria ştiinţe socioumanistice, volumul 3. - Chişinău: USM, 2001, с.174.*

- май 2001 г. - Вступление Молдовы во Всемирную Торговую Организацию.

Кроме того, экономика европейских стран на протяжении долгих десятилетий развивалась как социальная рыночная экономика, и этот путь развития гораздо ближе нашему менталитету, чем идеология ничем не ограниченного рынка, превалирующая в США[220]. Достижения европейских стран в сфере социальной защиты граждан, опыт культурного взаимного обогащения составляющих ее стран чрезвычайно важны для Молдовы. Европа является центром мировой культуры, представленный симбиозом национальных государств и наднациональных структур, каждые из которых несут элементы идеологии и мышления с собственной спецификой и направленностью.

Нельзя не упомянуть о колоссальном влиянии на политическое мышление глобальных процессов современности, о сочетании новых глобальных тенденций с традициями стран постсоветского пространства, об адаптационном механизме к глобальным вызовам и угрозам.

Перспективы Молдовы в условиях современной глобализации трудно отобразить, поскольку республика оказалась вовлеченной в два переходных процесса одновременно: процесс глобальных изменений в мировом социуме и процесс трансформации собственного устройства. Таким образом, она движется к многоуровневой гетерогенной структуре международных связей с неопределенными перспективами[221], опираясь на незыблемые ценности государственного суверенитета.

Сам процесс глобализации имманентно противоречив, что подразумевает неопределенность и сложность прогнозирования. Хотя ряд ученых, исследователей выделяют некоторые позитивы развития человечества в условиях глобализации, прерогатива по прежнему отдается экономическому фактору: страны АСЕАН, "азиатские тигры", в том числе Южная Корея, Сингапур, Малайзия и другие страны совершили экономический рывок.

Применительно к Республике Молдова позитивов развития в области экономики в условиях глобализации не наблюдается, а вот что касается перемещению рабочей силы за рубеж, то эта тенденция стремительно растет, лишая нашу страну высококвалифицированных специалистов разных областей, часто с солидным стажем и опытом работы.

---

[220] *Иноземцев В. Россия в системе международных отношений XXI века. // Международная жизнь – 2002, №9-10, с.74.*

[221] *Дробот Г.А. Глобализация и регионализация: проблемы теории и практики. Политико-экономические аспекты глобализации. // Вестник Московского Университета, Сер.18, социология и политология. - 2000, №1, с.49.*

Негативы, позитивы и опасности, все относительно для каждой отдельной страны, хотя многие специалисты считают, что глобализация и тождественность понятия равнозначные или взаимодополняющие, забывая при этом о значимости государственной индивидуальности.

Свой весомый отпечаток на специфику политического мышления отложили новые информационные технологии. Интернет, в сегодняшнем высокомобильном мире становится одним из способов мышления, современным информационным каналом. Темпы развития глобальной информационной среды потрясают[222].

В Молдове отмечается устойчивый рост пользователей Интернет, что говорит обо все более возрастающей доступности использования информационно-технического продукта, несмотря на довольно низкий уровень жизни в стране. Наряду со многими положительными моментами стремительной эволюции Интернета возникает необходимость законодательной защиты, выработки правовых норм в этой области, поскольку на самоорганизацию и саморегуляцию в глобальном масштабе полагаться, по меньшей мере, трудно, тогда как права и гарантии в информационном мире должны соблюдаться, во избежание воцарения хаоса.

Подводя итоги, необходимо отметить, что становление политического мышления в Республике Молдова, где автономная система правовых, политических, экономических знаний и ценностей отличается сложным характером переходного периода, требует глубокого осмысления, поскольку данный процесс далек от своего логического завершения. Формирование ментальности народа, опирается, прежде всего, на исторический опыт поколений, на культурные нормы и ценности. Это сложноуровневый процесс взаимодействия философских, научных, социальных и духовных сфер, отличающийся длительностью и противоречивостью, основу которого составляют социально-политические учения и концепции, отражающие объективность мира политики и роль человека в нем.

Библиография

Дробот Г.А. Глобализация и регионализация: проблемы теории и практики. Политико-экономические аспекты глобализации. // Вестник Московского Университета. Сер.18, социология и политология, 2000, №1.

---

[222] *Павлютенкова М. Новые информационные технологии в современном политическом процессе. // Власть. - 2000, №8, с.38.*

Князев Ю. Десятилетие переходного периода в России. // Власть, 2001, №6.

Назария С. К вопросу о вероятности восстановления территориальной целостности республики Молдова в свете молдо-российских отношений. // Anale ştiinţifice ale Universităţii de Stat din Moldova, seria ştiinţe socioumanistice, Vol. 3. – Chişinău: USM, 2001.

Иноземцев В. Россия в системе международных отношений XXI века. // Международная жизнь 2002, №9-10.

Павлютенкова М. Новые информационные технологии в современном политическом процессе. // Власть, 2000, №8.

Солонарь В. Внешняя политика Молдовы: ограниченные возможности и суровые реальности внешнего мира. // Внешняя политика Республики Молдова. – Кишинев, 1998.

Трансформации мира политики и проблемы политической теории. // Вестник Московского Университета, Сер.18, социология и политология, 1999, №4.

Тулбуре А. Идентичность молдован Республики Молдова: современное состояние проблемы. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea XVIII. – Chişinău: USM, 2002.

ŞTIINŢA POLITICĂ EUROPEANĂ

Vasile ANDRIEŞ
Republica Moldova, Chisinau
Universitatea de Stat din Moldova
Facultatea Relatii Internationale,
Stiinte Politice si administrative
Catedra Politologie
Lector

This article is an attempt to approach the problem of political science apparition a European level. It reflects the main directions in studying and research of political science. Another aspect refers to its institutionalisation within the European Union and on the whole European level.

Este bine ştiut că în Europa, ştiinţa politică s-a dezvoltat în două faze: prima datează cu a doua jumătate a secolului XIX şi se caracterizează prin deschiderea unor centre de instruire, cum ar fi London Scool of Economics sau Departamentul de ştiinţă politică din Florenţa; cea de-a doua începe după

al doilea război mondial şi datorează în mare parte apariţiei unei pleiade de cercetători. Se constituie câteva şcoli naţionale de ştiinţă politică: engleză, franceză, germană şi italiană, fiecare având specificul său în aspect problematic şi metodologic.[223] Sunt cunoscute multiplele dificultăţi în sensul denumirii ştiinţei şi cercetătorului, obiectului de investigare, corelaţiei cu alte ştiinţe.

Scopul acestui articol este de a stabili dacă putem afirma despre existenţa unei ştiinţe politice europene şi a unui obiect de studiu, reieşind din tradiţiIle diferite, ca cea "*anglo-saxonă*" şi "*continentală*". Un al doilea aspect se referă la problema studierii fenomenului integrării europene de ştiinţa politică, cu alte cuvinte dacă am putea examina integrarea europeană ca parte componentă a ştiinţei politice.

În ceea ce priveşte primul aspect, au fost înregistrate succese considerabile în obţinerea unei unităţi, prin instituţionalizarea ştiinţei politice (fondarea Asociaţiei Internaţionale de Ştiinţă Politică şi deschiderea centrelor de cercetare şi studiere). Mai mult ca atât, au fost deschise câteva asociaţii europene ce studiază politicul. Principala reprezentanţă a viziunii anglo-saxone este **The European Consortium for Political Research (ECPR**), cu sediul la Londra şi care regrupează peste 300 de instituţii din Europa şi din afara ei. Consorţiumul organizează activitatea grupurilor de lucru, meselor rotunde, şcolilor de vară. Publică diferite reviste ştiinţifice şi promovează ştiinţa politică prin intermediul website.[224]

Direcţia "*continentală*" este reprezentată de **TEPSA (Trans-European policy Studies Association)**, fondată în 1974 din instituţii naţionale de cercetare în domeniul studiilor europene şi relaţiilor internaţionale, ce reprezintă statele membre ale Uniunii Europene. Cu sediul la Bruxelles, TEPSA organizează sistematic dezbateri şi lansează proiecte de cercetare ce vizează viitorul Uniunii, procesul de lărgire, constituţia, etc.[225]

O altă organizaţie, mai recentă este **European Political Science Network, *eps*Net,** cu sediul la Paris, ce are drept scop promovarea discuţiilor, schimburilor şi cooperării în domeniul studierii ştiinţei politice în Europa şi stabilirea unei colaborări mai strânse cu instituţiile care reprezintă ştiinţa politică. Un alt obiectiv important se referă la dezvoltarea ştiinţei politice în cadrul noului spaţiu european a învăţământului superior.[226]

---

[223] *Andrieş V. Şcolile naţionale de ştiinţă politică. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiza politica). Partea XXI. – Chisinau: USM, 2003, p.144-147.*
[224] *http://www.essex.ac.uk/ECPR/about/index.asp*
[225] *Anexa 1.*
[226] *http://www.epsnet.org/default.htm*

În acelaşi timp există un număr impunător de instituţii şi asociaţii naţionale care se preocupă de studierea fenomenului integrării europene prin prisma relaţiilor internaţionale şi ştiinţei politice.[227]

Totodată, Uniunea Europeană a dezvoltat la nivel comunitar o serie de programe ştiinţifice şi educaţionale de cercetare şi mobilitate pentru cercetători şi studenţi. Deoarece programele naţionale de cercetare sunt prea independente şi pentru evitarea izolării, se intenţionează constituirea unui spaţiu european de cercetare. În acest context, au fost deja create câteva organizaţii, ca FES (Fundaţia Europeană de Ştiinţă), ESA (Agenţia Spaţială Europeană), COST (Cooperarea europeană în domeniul cercetării ştiinţifice) şi EUREKA (Programul extra-comunitar de cercetare).[228]

Pe lângă încercările de unificare a spaţiului de cercetare, au fost întreprinse acţiuni eficiente în vederea unificării spaţiului european instructiv-educaţional. Astfel în 1999 a fost adoptată Declaraţia de la Bologne, care are un caracter extra-comunitar şi a fost semnată de douăzeci şi nouă de state participante. Declaraţia şi-a propus următoarele obiective: micşorarea termenilor de studiu, apropierea şi standardizarea programelor naţionale de studiere, unificarea structurilor şi organizarea programelor doctorale. Ca rezultat al procesului de la Bologne, în 2001 la Salamanka s-a decis constituirea ***Asociaţiei europene a universităţilor***, ce regrupează peste 700 de instituţii superioare de învăţământ.[229]

În domeniul cercetării şi instruirii, Uniunea Europeană a lansat câteva programe finanţate din bugetul comunitar destinate ţărilor membre şi altor state europene. Este vorba de programele ***Socrates***, ***Erasmus şi Tempus.*** O contribuţie substanţială la dezvoltarea ştiinţei politice europene şi-a adus-o programul Socrates, lansat în 1997 la iniţiativa preşedintelui Asociaţiei franceze de Ştiinţă Politică, J-L.Quermon, o realizare semnificativă a căruia a fost înfiinţarea Reţelei europene de Ştiinţă politică (***eps*****Net**)[230].

Un prim set de probleme ce determină direcţiile de bază ale ştiinţei politice europene, sunt cele provocate de globalizare. Şcoala politică europeană se opune modelului american de globalizare, promovat de tradiţia anglo-saxonă, propunând o alternativă european-continentală. Varianta europeană a globalizării, unul din principalii săi exponenţi fiind J.Habermas, presupune

---

[227] *Anexa 2.*

[228] *Vers un espace européen de la recherche. // europa.eu.int/scadplus/leg/fr/lvb/i23010.htm*

[229] *Онокой Л. С. Россия на пути интеграции в общеевропейскую систему образования. // Социс, 2004, №2.*

[230] *Голдсмит М. Европейская политическая наука - наука в Европе?, http://www.kpsa.kz/view.php?cat=4&num=16*

un caracter local de integrare şi păstrarea identităţilor statelor naţionale. Habermas contrapune modelului integrării mondiale, caracterizat prin slăbiciunea ONU şi dreptul celui puternic de a decide soarta altor popoare (SUA), modelul integrării europene caracterizat prin democraţie şi respectarea drepturilor şi intereselor tuturor subiecţilor[231].

Studiile asupra Europei s-au axat o perioadă îndelungată pe procesul construcţiei europene. Treptat apare o serie de întrebări de ordin metodologic şi conceptual, impuse de problematica integrării europene. Două viziuni generice continue să domine studiul de integrare europeană: prima accentuează relaţia dintre Statele-naţiuni, cea de-a doua – apariţia unui *spaţiu de acţiune publică*, actorii căruia se situează în afara limitelor statale. În prezent, cercetătorii preocupaţi de integrarea europeană au reformulat obiectivul central al programului de cercetare, încercând să identifice nu evoluţia procesului integrării europene, dar caracteristicile *spaţiului* şi *acţiunii publice europene*.

Unul din scopurile ştiinţei politice europene constă în depăşirea opoziţiei dintre interguvernamentalişti şi transnaţionalişti, alimentată în mare parte de literatura anglo-americană. C.Lequesne şi A.Smith, consideră că studierea acţiunii publice în cadrul Uniunii Europene nu poate fi limitată doar la prescripţii manageriale asupra eficacităţii instituţiilor comunitare, ea trebuie să conducă la înţelegerea legitimităţii sistemului politic în constituire, ţinînd cont de corelaţia dintre acţiunea publică şi simbolurile politice[232].

Prin urmare, cel de-al doilea set de probleme, care preocupă ştiinţa politică europeană este problema *spaţiului public european* şi *acţiunii publice europene*. Se porneşte de la ideea că fenomenele observate la nivel european nu coincid tot timpul cu cele la nivel naţional. Din acest considerent este necesară revederea conceptului de *spaţiu public*. Definiţia clasică caracterizează spaţiul public ca scena de apariţie a politicului, fundamentul comunităţii politice şi locul de legitimare a politicului. Această definiţie este revăzută în prezent, motivându-se prin faptul că, în primul rând spaţiul public nu poate fi considerat unicul loc de legitimare a politicului.[233]

Instituţiile pot fi considerate legitime de către actorii societăţii civile chiar şi în lipsa spaţiului public. În al doilea rând, chiar şi dacă se consideră că spaţiul public este locul simbolic de unire a indivizilor aparţinând diferitor

---

[231] *Godefridi D. Habermas, ou la quintessence de la vision européenne du monde. // Le Monde, 21juin 2003.*

[232] *Lequesne C., Smith A. Union européenne et science politique: oû en est le débat théorique? // Cultures et Conflits, numéro 28, hiver 1997.*

[233] *Anexa 3.*

grupuri culturale, s-a demonstrat că această legătură simbolică nu necesită în mod obligatoriu o identitate comună.[234]

În ceea ce priveşte **sociologia politică europeană**, principalele sale direcţii vizează cercetarea transformărilor acţiunii publice şi europenizarea politicului. Putem evidenţia următoarele domenii:

- Sociologia actorilor acţiunii publice în Europa. Cercetările trebuie să ţină cont de două dimensiuni: diferenţierea spaţiului politico-administrativ european şi noile configuraţii socio-politice ale acţiunii publice în Europa.
- Transformarea modurilor de mediere publică.
- Redefinirea competenţelor.
- Efectele integrării[235].

În prezent, ştiinţa politică europeană se ciocneşte nu doar de probleme legate de cercetare, ci şi studiere sau învăţare. Majoritatea institutelor de studii politice şi facultăţilor de ştiinţă politică din statele membre ale Uniunea Europeana, se confruntă cu sfidarea care constă în integrarea studiilor despre Uniunea Europeană în machetele lor respective. Reieşind din perspectiva schiţată de P.Favre şi J-B.Legavre în lucrarea *"Enseigner la science politique"*, ştiinţa politică urmează să trateze în mod simultan două teme[236]:

- Ce Europă trebuie de studiat?
- Cum trebuie studiată Uniunea Europeană?

Cercetătorii G.Courty şi G.Devin consideră că din multiple puncte de vedere, construcţia europeană constituie o provocare teoretică. Una din cele mai dificile şi controversate probleme o constituie identificarea modelului (stat, federaţie, confederaţie). Direcţiile de cercetare sunt numeroase, iar producţiile lor rivalizează în ceea ce priveşte variabilele "a gândi Uniunea Europeană".

Poziţiile academice sunt diverse, unele abordări favorizează caracterul interguvernamental al construcţiei europene, altele accentuează rolul instituţiilor comunitare. G.Courty şi G.Devin consideră că excesul poziţiilor ştiinţifice riscă să ducă la nişte lupte sterile de poziţionare academică. Ei propun abordarea construcţiei europene prin prisma a trei categorii de actori eficienţi:

- agenţii, sau cei care realizează construcţia europeană;
- modalităţile de tranzacţie şi reglementare;
- tipurile de producţie.[237]

---

[234] *Dacheux E. Pour une nouvelle appréhension théorique de l'espace public. / L'Europe qui se construit. – Paris, 2003, p.232.*
[235] *http://www-iep.u-strasbg.fr/enseignement/recherche/axe_recherche.htm*
[236] *http://www.afsp.msh-paris.fr/activite/groupe/europe/enseigneurope120603.html*
[237] *Courty G., Devin G. Construcţia europeană. - Bucureşti, 2003, p.10.*

Putem conchide că studiile europene s-au impus ca o ramură a ştiinţei politice, având propriile dezbateri teoretice, propriii specialişti şi propriile reviste ştiinţifice. Însă pentru a introduce o claritate în totalitatea ideilor şi poziţiilor expuse, consider binevenită prezentarea programului cursului de *Ştiinţă politică europeană* a Universităţii Strasbourg III – Robert Schuman.[238]

Bibliografia:

Andrieş V. Şcolile naţionale de ştiinţă politică. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiza politica). Partea XXI. – Chisinau: USM, 2003.

Courty G., Devin G. Construcţia europeană. Bucureşti, 2003.

Dacheux E. Pour une nouvelle appréhension théorique de l'espace public. // L'Europe qui se construit. Paris, 2003

Godefridi D. Habermas, ou la quintessence de la vision européenne du monde. // *Le Monde*, 21juin 2003.

Lequesne C., Smith A. Union européenne et science politique: oû en est le débat théorique? // Cultures et Conflits, numéro 28, hiver 1997.

Vers un espace européen de la recherche. //europa.eu.int/scadplus/leg/fr/lvb/i23010.htm

http://www.essex.ac.uk/ECPR/about/index.asp

http://www.epsnet.org/default.htm

http://www.afsp.mshparis.fr/activite/groupe/europe/enseigneurope120603.html

http://www-iep.u-strasbg.fr/enseignement/recherche/axe_recherche.htm

Елагин А. Евроинтеграция глазами европейских мыслителей, http://iicas. org/articles/library/03_06_02_libr_rus_p.htm

Голдсмит М. Европейская политическая наука - наука в Европе?, http://www.kpsa.kz/view.php?cat=4&num=16

Онокой Л. С. Россия на пути интеграции в общеевропейскую систему образования. // Социс, 2004, №2

[238] *Anexa 4.*

Anexa 1

INSTITUȚII MEMBRE:	
Austria	Austrian Institute for International Affairs (OIIP)
Belgia	Groupe d'Etudes Politiques Européennes
Danemarca	Institute for International Studies (IIS)
Finlanda	Finnish Institute of International Affairs (UPI)
Franța	Association Française d'Etudes pour l'Union Européenne (AFEUR)
Germania	Institut für Europäische Politik (IEP)
Grecia	Greek Centre of European Studies and Research (EKEME)
Irlanda	Institute of European Affairs (IEA)
Italia	Istituto Affari Internazionali (IAI)
Luxemburg	Centre d'Etudes et de Recherches Européennes Robert Schuman
Marea Britanie	Federal Trust for Education and Research
Olanda	Netherlands Institute for International Relations Clingendael
Portugalia	Instituto de Estudos Estrategicos e Internacionais (IEEI)
Spania	The Real Instituto Elcano de Estudios Internacionales y Estrategicos
Suedia	Swedish Institute of International Affairs

INSTITUȚII AFILIATE:

Belgia	College of Europe - Brugge
Republica Cehă	Institute of International Relations, Prague
Ungaria	Institute for World Economics of the Hungarian Academy of Sciences (IWE HAS)
Italia	The European University Institute, Centre Robert Schuman
Polonia	College of Europe - Natolin
Polonia	Foundation for European Studies - European Institute - Lotz
Slovenia	Centre for International Relations

Sursa: *www.tepsa.be*

Anexa 2

AUSTRIA

ECSA - Austria (European Community Studies Association)
Este o organizație științifică care promovează cercetarea interdisciplinară în domeniul integrării europene. Un al doilea obiectiv constă în transmiterea informației privind integrarea europeană centrelor universitare şi științifice.
ICCR-International (Interdisciplinary Centre for Comparative Research)
Este specializată în dezvoltarea analizei politice comparate.

BELGIA

TEPSA (Trans-European policy Studies Association)
EPC (European Policy Centre)
Este specializată în analiza şi supravegherea politicii de integrare europeană.
CEPS (Centre for European Policy Studies)
Are drept scop efectuarea unor cercetări eficiente, ce ar contribui la soluționarea constructivă a problemelor Europei.

CROAȚIA

Institut za Medunarodne Odnose - Institut pour les Relations Internationales
Se preocupă de studierea relațiilor internaționale, a dezvoltării durabile, politica mediului şi economia resurselor umane, analiza politicii externe, cultura comunicării şi integrarea europeană.

DANEMARCA

The Copenhagen Institute for Future Studies
The Danish National Institute of Social Research
Dansk Udenrigspolitisk Institut (DUPI) - The Danish Institute of International Affairs

ELVEȚIA

Centre d'Etudes Pratiques de la Négociation Internationale

FRANȚA

Centreurope.org
CERI (Center for International Studies and Research)
OARIC (Observatoire d'Analyse des Relations Internationales Contemporaines)
IFRI (Institut Français des Relations Internationales)
Fondation Prospective et Innovation

Europartenaires
CEPII (Centre d'Etudes Prospectives et d'Informations Internationales)
Cercle de Prospective Operationnelle, Economique, Culturelle et Sociale
Diploweb - Le Forum diplomatique
Geoscopie – Resurse şi recenzii privind internaţionalul pe internet
Fondation pour la Recherche Strategique (FRS)
Centre Interdisciplinaire de Recherches sur la Paix et d'Etudes Strategiques
Publică "Le Débat stratégique" (bimestriel).
OFCE (Observatoire Français des Conjonctures Economiques)
Groupe de prospective du Sénat

GERMANIA

ZEI (Centre for European Integration Studies)
Centrul pentru studierea integrării europene este un centru independent de cercetare a Universităţii din Bonn. Contribuie la soluţionarea problemelor integrării europene, a depistării locului Europei în context mondial.
Konrad Adenauer Stiftung
Friedrich Ebert Stiftung
Robert Bosch Stiftung
Mannheim Centre for Eurropean Social Research
Institutul de cercetări în ştiinţe umane a Universităţii Mannheim este preocupat de studierea condiţiilor trai, a fundamentelor culturale, societale şi social-economice a populaţiei Europei. O altă direcţie ţine de analiza schimbării sistemelor politice, în urma aprofundării integrării.
The Club of Rome
Este un think-tank global şi centru de inovare şi iniţiativă, regrupând oameni de ştiinţă, economişti, oameni de afaceri şi înalţi funcţionari internaţionali.
DGAP (German Council on Foreign Relations)
Îşi propune dezvoltarea cooperării între universităţi şi obţinerea înţelegerii reciproce între naţiuni.
German Institute of Economic Research - DIW Berlin
Social Science Research Center Berlin - WZB

GRECIA

ELIAMEP (Hellenic Foundation for European and Foreign Policy)
Institut de Recherches et d'Etudes EuropИennes et AmИricaines (RIEAS)

IRLANDA

Institute for European Affairs
Economic and Social Research Institute (ESRI)

ITALIA

European University Institute of Florence

LUXEMBURG

Institut d'Etudes EuropИennes et Internationales du Luxembourg
(Luxembourg Institute for European and International Studies)

MAREA BRITANIE

IISS (International Institute for Strategic Studies)
CER (Centre for European Reform)
FPC (Foreign Policy Centre)
The Federal Trust
Demos
CPS (Centre for Policy Studies)
Royal Institute of International Affairs
British American Security Information Council (BASIC)

NORVEGIA

ARENA (Advanced Research on the Europeanization of the Nation-State)

OLANDA

Club of Amsterdam
European Institute for Public Adminstration (EIPA)
The Institute of Social Studies (ISS)
Transnational Institute (TNI)
Institut Néerlandais des Relations Internationales (Clingendael)

PORTUGALIA

IEEI (Instituto des Estudos Estrategicos e Internacionais)
ICS (Instituto de Ciencias Sociais da Universidade de Lisboa)

SPANIA

Euro-American Association of Economic Development Studies
Este specializată în studierea cantitativă a integrării Regionale şi Sectoriale europene şi în cooperarea U.E. cu alte state.
Educational Network of Futures Studies
Institute for Prospective Technological Studies

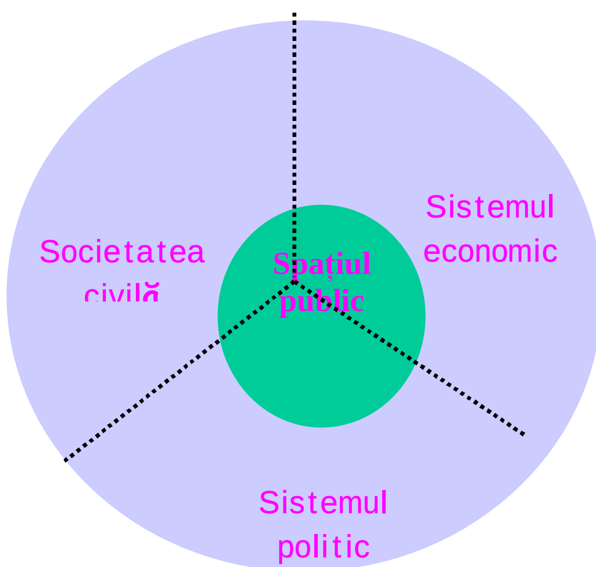
Centro de Relaciones Internacionales y cooperaciCn internacional (CIDOB)

SUEDIA

The Swedish Institute of International Affairs
The Transnational Foundation for Peace and Future Research
Stockholm International Peace Research Institute (SIPRI)

Sursa: www.europe2020.org

Anexa 3. Spațiul public ca spațiu de mediere între trei entități

Sursa: Dacheux E. Pour une nouvelle appréhension théorique de l'espace public. // L'Europe qui se construit. Paris, 2003, p.237.

Anexa 4. Programul cursului Ştiinţa politică europeană a Institutului de studii politice a Universităţii Strasbourg III - Robert Schuman

Introducere: Ce ştiinţă politică există în Europa?

1. Starea ştiinţei politice europene.
2. Ştiinţa politică şi Europa.
3. Pentru o sociologie istorică a Europei politice.

3.1. Metoda istorică şi ştiinţa politicului.
3.2. Mizele epistemologice ale sociologiei istorice a Europei politice.

PARTEA I: Sociologia istorică a spaţiului politic european.
Capitol 1: Formarea spaţiului politic european.
Secţiunea 1: Dinamicile politice europene: autonomie sau eteronomie?
§1 Modelele geoeconomice ale dezvoltării statului în Europa.
1.1. Analiza lui Immanuel Wallerstein.
1.2. Analiza lui Perry Anderson.
§2 Critica determinismului economic şi aboradrea politico-centrată.
2.1. Câteva elemente de apreciere critică.
2.2. Modelul geoeconomic şi geopolitic a lui Stein Rokkan.

Secţiunea 2: De la feudalism la statul modern: formarea sistemului statal european.
§1 Etapa crucială a feudalismului în geneza statului modern.
1.1. Câteva elemente ale feudalismului european.
1.2. "Dinamica Occidentului".
1.3. Statul în Europa: bilanţ istoric.
§2 Centralizarea puterii şi apariţia statului modern
2.1. Elementele comune.
2.1.1. Statul şi violenţa.
2.1.2. Statul şi fiscalitatea.
2.2. Gramatica statelor europene.

Capitol 2 : Spaţiul şi identitatea politică în Europa.
Secţiunea 1: Inventarea apartenenţei stato-naţionale.
§1 Elementele pentru o sociologie a construcţiei naţionale în Europa.
1.1. Statutul naţiunii în analiza ştiinţifică.
1.2. Principalele modele explicative ale *Nation-building.*
§2 Naţiunea ca o comunitate subiectivă de apartenenţă.
2.1. Analiza lui Max Weber.
2.2. Imaginarul naţional (Benedict Anderson).
§3 Asimilarea naţională.

3.1. Sociologia fidelității stato-naționale.
3.2. Studii de cazuri empirice (Franța, Italia, Turcia…)
Secțiunea 2: De la cetățenii din Europa la cetățenia europeană.
§1 Considerații teoretice asupra cetățeniei.
1.1. Viziunea lui T.H. Marshall.
1.2. Traiectoriile cetățeniei în Europa.
§2 Despre cetățenia europeană.

Capitol 3 : Metamorfozele contemporane ale spațiului politic în Europa.
Secțiunea 1 : Figurile destatalizării.
§1 Mondializarea, globalizarea şi criza suveranității naționale.
1.1. Procesul de restructurare a statului european contemporan.
1.2. Scena internațională în dezordine.
§2 Statul între sus şi jos.
2.1. Cercurile apartenenței politice în Europa.
2.2. Recompunerea teritoriilor în Europa.
Secțiunea 2 : Dereglarea identitară.
§1 Problema multiculturalismului.
1.1. De la universalism la multiculturalism.
1.2. Metamorfozele cetățeniei în Europa.
§2 Conflictul fidelităților.

PARTEA II. Formele democratice europene.
Capitol 4 : Sociologia istorică a democratizării în Europa.
Secțiunea 1 : Elementele pentru studierea comparativă a sufragiului politic în Europa.
§1 Orginile democrației în Europa.
1.1. Viziunea lui Barrington Moore.
1.2. Substraturile culturale ale democrației.
§ 2 Pentru o sociologie istorică a politizării democratice în Europa.
2.1. Căile de politizare.
2.2. Formele de politizare.
2.3. Ritmurile şi secvențele politizării în Europa.
Secțiunea 2 : Competiția politică în Europa : forme şi evoluții.
§1 Sistemele de partid şi clivajele ideologice.
1.1. Paradigma celor patru clivaje a lui Stein Rokkan.
1.2. Grupurile de referință şi politica electorală.
§2 Democrația şi partidele politice în Europa.
2.1. Cazul britanic.
2.2. Cazul francez.

2.3. Cazul german.

Capitol 5: Dimensiunile contemporane ale democrației în Europa.
Secțiunea 1: Figurile reprezentării politice în Europa.
§1 Democrația de partid.
§2 Democrația corporatistă.
§3 Democrația consociativă.
Secțiunea 2: Dinamica democratică în interiorul Uniunii Europene.
§1 Înrădăcinarea unei democrații transnaționale.
§2 Democrația şi construcția europeană.
2.1. Din aspectul instituțiilor Uniunii Europene.
2.2. Din aspectul cetățenilor europeni.

MOLDOSCOPIE

(PROBLEME DE ANALIZĂ POLITICĂ)

№1 (XXV), 2004.

REVISTA ŞTIINȚIFICĂ TRIMESTRIALĂ

Bun de tipar 14.06.2004. formatul 60x84 $^{1}/_{16}$.
Coli de tipar 10,0. Coli editoriale 10,0.
Comanda 71. Tirajul 50 ex.

Centrul Editorial al USM.
Str. A.Mateeevici, 60, Chişinău, MD, 2009